

**STUDIA
I ANALIZY EUROPEJSKIE
nr 15/2017**

STUDIA I ANALIZY EUROPEJSKIE nr 15/2017

NUMER POŚWIĘCONY
PRIORYTETOM KOMUNIKACYJNYM KOMISJI EUROPEJSKIEJ NA 2017 ROK
POD REDAKCJĄ DR KAROLINY MARCHLEWSKIEJ-PATYK

PUBLIKACJA PRZYGOTOWANA ZOSTAŁA PRZY WSPÓŁPRACY
PUNKTU INFORMACJI EUROPEJSKIEJ EUROPE DIRECT – BYDGOSZCZ
ORAZ WYŻSZEJ SZKOŁY GOSPODARKI

PUBLIKACJA JEST WSPÓŁFINANSOWANA ZE ŚRODKÓW UNII EUROPEJSKIEJ
W RAMACH DOTACJI DLA PUNKTÓW INFORMACJI PUBLICZNEJ
„SIEĆ PUNKTÓW INFORMACJI EUROPEJSKIEJ EUROPE DIRECT” W LATACH 2013–2017

Bydgoszcz 2017

RECENZENCI TOMU 15/2017

PROF. DR HAB. CZESŁAW MAJ
PROF. DR HAB. JACEK KNOPEK

REDAKCJA NAUKOWA TOMU 15/2017

DR KAROLINA MARCHLEWSKA-PATYK

RADA NAUKOWA „STUDIÓW I ANALIZ EUROPEJSKICH”

Prof. dr hab. Roman Bäcker – Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Prof. dr hab. Zbigniew Czachór – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Prof. dr Erol Esen – Akdeniz University in Antalya, Akdeniz Üniversitesi
Dr Lóránt Dávid – Károly Róbert College, Gyöngyös
Prof. dr hab. Zdzisław Mach – Uniwersytet Jagielloński
Prof. dr hab. Krystyna Michałowska-Gorywoda – Szkoła Główna Handlowa
Prof. dr hab. Andrzej Kaleta – Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Prof. dr Aleksander Kozlov – Saint Petersburg State Polytechnical University
Prof. dr Mathias Moersch – Hochschule Heilbronn
Prof. dr hab. Krzysztof Piątek – Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Prof. dr hab. Wielisława Warzywoda-Kruszyńska – Uniwersytet Łódzki
Prof. dr hab. Grażyna Ulicka – Uniwersytet Warszawski
Prof. dr hab. Andrzej Szahaj – Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Prof. dr hab. Zenon Wiśniewski – Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Prof. dr hab. Ryszard Zięba – Uniwersytet Warszawski

ZESPÓŁ REDAKCYJNY „STUDIÓW I ANALIZ EUROPEJSKICH”

REDAKTOR NACZELNY – dr Karolina Marchlewska-Patyk

ZESPÓŁ TEMATYCZNY (REDAKTORZY MERYTORYCZNI)

dr Michał Cichoracki, Prof. WSG dr Marek Chamot, dr Karolina Marchlewska-Patyk,
Prof. WSG dr Marzena Sobczak-Michałowska, dr Ilona Urbanyi-Popiołek,
dr Agnieszka Wedeł-Domaradzka

SEKRETARZ – mgr Amanda Witulska

REDAKTOR STATYSTYCZNY – Prof. dr hab. Magdalena Osińska

REDAKTORZY JĘZYKOWI:

mgr Elżbieta Rogucka – język polski
mgr Edyta Krysztoforska – język angielski

SKŁAD KOMPUTEROWY – Adriana Górka

ISSN 2081-5530

Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki
85-229 Bydgoszcz, ul. Garbary 2, tel. 52 5670047 www.wsg.byd.pl

STUDIA I ANALIZY EUROPEJSKIE

– ROCZNIK NAUKOWY 15/2017

PRZYGOTOWANY PRZY WSPÓŁPRACY PUNKTU INFORMACJI EUROPEJSKIEJ EUROPE DIRECT – BYDGOSZCZ ORAZ WYŻSZEJ SZKOŁY GOSPODARKI

NUMER POŚWIĘCONY PRIORYTETOM KOMUNIKACYJNYM
KOMISJI EUROPEJSKIEJ NA 2017 R.
POD REDAKCJĄ DR KAROLINY MARCHLEWSKIEJ-PATYK

PUBLIKACJA JEST WSPÓŁFINANSOWANA ZE ŚRODKÓW UNII EUROPEJSKIEJ
W RAMACH DOTACJI DLA PUNKTÓW INFORMACJI PUBLICZNEJ
„SIEĆ PUNKTÓW INFORMACJI EUROPEJSKIEJ EUROPE DIRECT” W LATACH 2013–2017

SPIS TREŚCI

KAROLINA MARCHLEWSKA-PATYK PRIORYTETY KOMUNIKACYJNE KOMISJI EUROPEJSKIEJ NA 2017 R. – WPROWADZENIE	11
DOMINIKA LISZKOWSKA SOCJETAL SECURITY SZKOŁY KOPENHASKIEJ A KWESTIA IMIGRANTÓW MUZUŁMAŃSKICH W UNII EUROPEJSKIEJ	15
MAGDALENA GÓRA SOJUSZNICZA KONSTRUKTYWNA KRYTYKA? ZAANGAŻOWANIE UE W JEJ NAJBLIŻSZYM OTOCZENIU W OCZACH AMERYKAŃSKICH EKSPERTÓW DO SPRAW POLITYKI ZAGRANICZNEJ	27
DOMINIKA SATOŁA WSPÓLNY RYNEK PRACY UNII EUROPEJSKIEJ	41
JUSTYNA SIKORSKA RELACJE HANDLOWE WIELKIEJ BRYTANII Z BYŁYMI OBSZARAMI KOLONIALNYMI W LATACH 1945–1973	53
PIOTR SIEŃKO (NIE)WIDOCZNOŚĆ KOBIET – PROBLEMY I WYZWANIA WSPÓŁCZESNYCH POLEK-EUROPEJEK	63
AFILIACJE	75
ABSTRAKTY	81
PUNKTY INFORMACJI EUROPEJSKIEJ EUROPE DIRECT W POLSCE 2017	85

EUROPEAN STUDIES AND ANALYSES 15/2017

EDITION DEDICATED TO THE COMMUNICATION PRIORITIES
OF THE EUROPEAN UNION IN 2017
EDITED BY KAROLINA MARCHLEWSKA-PATYK, PHD

PREPARED IN COOPERATION
WITH THE INFORMATION POINT – EUROPE DIRECT IN BYDGOSZCZ
AND THE UNIVERSITY OF ECONOMY

PUBLICATION COFINANCED FROM THE EUROPEAN FUNDS
THROUGH THE FUNDS FOR THE PUBLIC INFORMATION POINTS
“THE WEB OF EUROPEAN INFORMATION POINTS – EUROPE DIRECT”
– IN THE YEARS 2013–2017

Bydgoszcz 2017

SCIENTIFIC REVIEWERS OF VOLUME 15/2017

PROF OF MCSU CZESŁAW MAJ, PHD

PROF JACEK KNOPEK, PHD

SCIENTIFIC EDITOR OF VOLUME 15/2017

KAROLINA MARCHLEWSKA-PATYK, PHD

SCIENTIFIC COUNCIL FOR “EUROPEAN STUDIES AND ANALYSES”

Prof Roman Bäcker, PhD – Nicolaus Copernicus University

Prof Zbigniew Czachór, PhD – Adam Mickiewicz University

Prof Erol Esen, PhD – Akdeniz University in Antalya, Akdeniz Üniversitesi

Lóránt Dávid, PhD – Károly Róbert College, Gyöngyös

Prof Zdzisław Mach, PhD – Jagiellonian University

Prof Krystyna Michałowska-Gorywoda, PhD – Warsaw School of Economics

Prof Andrzej Kaleta, PhD – Nicolaus Copernicus University

Prof Aleksander Kozlov, PhD – Saint Petersburg State Polytechnical University

Prof Mathias Moersch, PhD – Hochschule Heilbronn

Prof Krzysztof Piątek, PhD – Nicolaus Copernicus University

Prof Wielisława Warzywoda-Kruszyńska, PhD – University of Łódź

Prof Grażyna Ulicka, PhD – University of Warsaw

Prof Andrzej Szahaj, PhD – Nicolaus Copernicus University

Prof Zenon Wiśniewski, PhD – Nicolaus Copernicus University

Prof Ryszard Zięba, PhD – University of Warsaw

EDITORIAL STAFF OF „EUROPEAN STUDIES AND ANALYSIS”

EDITOR-IN-CHIEF – Karolina Marchlewska-Patyk, PhD

EDITORIAL TEAM (FACTUAL EDITORS)

Michał Cichoracki, PhD; Prof of University of Economy in Bydgoszcz Marek Chamot, PhD;

Karolina Marchlewska-Patyk, PhD;

Prof of University of Economy in Bydgoszcz Marzena Sobczak-Michałowska, PhD;

Iłona Urbanyi-Popiołek, PhD; Agnieszka Wedel-Domaradzka, PhD

SECRETARY – Amanda Witulska, MA

STATISTICS EDITOR – Prof Magdalena Osińska, PhD

LANGUAGE EDITOR – Elżbieta Rogucka, MA – Polish, Edyta Krysztoforska, MA – English

TECHNICAL EDITOR – Adriana Górńska

ISSN 2081-5530

Publishing House

University of Economy

PL, 85-229 Bydgoszcz, Garbary 2, tel. +48 52 5670047 www.wsg.byd.pl

EUROPEAN STUDIES AND ANALYSES
– SCIENTIFIC ANNUAL PUBLICATION 15/2017

**PREPARED IN COOPERATION WITH THE INFORMATION POINT – EUROPE DIRECT
IN BYDGOSZCZ AND THE UNIVERSITY OF ECONOMY**

EDITION DEDICATED TO THE PRIORITIES OF THE EUROPEAN COMMISSION IN 2017,
EDITED BY KAROLINA MARCHLEWSKA-PATYK, PHD

PUBLICATION COFINANCED FROM THE EUROPEAN FUNDS THROUGH THE FUNDS
FOR THE PUBLIC INFORMATION POINTS “THE NETWORK OF EUROPEAN INFORMATION POINTS
– EUROPE DIRECT” - IN THE YEARS 2013-2017

TABLE OF CONTENTS

KAROLINA MARCHLEWSKA-PATYK COMMUNICATION PRIORITIES OF THE EUROPEAN COMMISSION FOR 2017 – INTRODUCTION	11
DOMINIKA LISZKOWSKA THE CONCEPT OF SOCIETAL SECURITY DEVELOPED BY THE COPENHAGEN SCHOOL VS. THE ISSUE OF MUSLIM IMMIGRANTS IN THE EUROPEAN UNION	15
MAGDALENA GÓRA ALLIED CONSTRUCTIVE CRITICISM? INVOLVEMENT OF EU IN ITS CLOSEST SURROUNDINGS IN THE OPINION OF AMERICAN FOREIGN POLICY EXPERTS	27
DOMINIKA SATOŁA COMMON LABOUR MARKET OF THE EUROPEAN UNION	41
JUSTYNA SIKORSKA TRADE RELATIONS OF THE GREAT BRITAIN WITH ITS FORMER COLONIES IN 1945–1973	53
PIOTR SIEŃKO (IN)VISIBILITY OF WOMEN – PROBLEMS AND CHALLENGES OF TODAY’S POLISH AND EUROPEAN WOMEN	63
AFFILIATIONS	75
ABSTRACTS	81
EUROPEAN INFORMATION POINTS – EUROPE DIRECT 2017	85

KAROLINA MARCHLEWSKA-PATYK

Priorytety komunikacyjne Komisji Europejskiej na 2017 r. – wprowadzenie

„Nadszedł czas wspólnego działania, które przynosi rezultaty”¹ – tak rozpoczął swoje wystąpienie pierwszy wiceprzewodniczący Komisji Europejskiej (KE) Frans Timmermans, prezentując program prac KE na 2017 r. W opinii przewodniczącego nowy rok ma być przede wszystkim czasem zacieśniania współpracy i aktywności na rzecz obywateli Europy, ale na podstawie jasno wyznaczonych i ukierunkowanych priorytetów. Wspomniany program aktywności na 2017 r. to w rzeczywistości kontynuacja prac dotyczących 10 priorytetów, które mają zostać zrealizowane za pomocą 21 nowych inicjatyw. Zdaniem F. Timmermansa, na plan pierwszy wysuwa się potrzeba pobudzenia zatrudnienia, wzrostu gospodarczego i inwestycji. W tym przypadku Komisja zaproponowała inicjatywę na rzecz ludzi młodych i program działania dotyczący gospodarki o obiegu zamkniętym oraz nowe wieloletnie ramy finansowe. F. Timmermans zapowiedział również przeprowadzenie średniookresowych przeglądów jednolitego rynku cyfrowego oraz wdrożenie strategii dotyczącej unii energetycznej obejmującej działania na rzecz niskoemisyjnych pojazdów i mobilności. W opinii Komisji konieczne jest także zbudowanie pogłębionego i bardziej sprawiedliwego rynku wewnętrznego, co miałyby się dokonać m.in. poprzez wdrożenie strategii jednolitego rynku, strategii kosmicznej dla Europy oraz planu działania na rzecz tworzenia unii rynków kapitałowych. Komisja zapowiedziała także przedstawienie pomysłu na reformę UE-27 oraz wzmocnienie unii gospodarczej i walutowej. W 2017 r. celem Komisji Europejskiej jest również budowa europejskiego filaru praw socjalnych oraz wdrożenie strategii „Handel z korzyścią dla wszystkich”. Na liście przedstawionych przez KE priorytetów ważną rolę odgrywa również stworzenie unii bezpieczeństwa, co z kolei ma na celu skuteczną walkę z terroryzmem oraz ujednoczenie przepisów w sprawie ochrony danych osobowych i prywatności. Zapowiedziano także realizację europejskiego programu w zakresie migracji, a w celu wzmocnienia roli Europy na arenie międzynarodowej KE przedstawi europejski plan działań w sektorze obrony, obejmujący Europejski Fundusz Obronny. W zakresie priorytetów na 2017 r. dopełnieniem aktywności

¹ KE: program prac na 2017 r., [Online], dostępne: https://ec.europa.eu/poland/news/161025_work_programme_pl, 06.10.2017.

Komisji będzie dostosowanie obowiązujących przepisów do zawartych w traktatach postanowień w sprawie aktów delegowanych i wykonawczych. Komisja zamierza również zwiększyć wysiłki na rzecz lepszego egzekwowania prawa Unii Europejskiej (UE).

Prezentowanie przez F. Timmermansa takiego programu działań Komisji Europejskiej na 2017 r. miało wpływ również na naszą działalność wydawniczą. Postanowiliśmy oddać do rąk Czytelnika kolejny, 15. numer „Studiów i Analiz Europejskich”, w którym postanowiliśmy odnieść się do najbardziej aktualnych wyzwań Unii. Problemy z imigrantami, dążenia do budowy wspólnego rynku pracy w Unii i jej wymiar międzynarodowy, a także relacje handlowe Wielkiej Brytanii oraz kwestie związane z polityką równości – to tematy, do których postanowiliśmy się odnieść. Wszystkich Czytelników zachęcamy więc do zapoznania się z naszym punktem widzenia i do refleksji nad przyszłością Unii Europejskiej oraz miejscem Polski w jej strukturach.

KAROLINA MARCHLEWSKA-PATYK

Communication priorities of the European Commission for 2017 – introduction

„Time for common action that makes a difference”¹ – in this way the First Vice-President of the European Commission (EC) Frans Timmermans opened his speech presenting the work programme for 2017. In the opinion of the President the new year is to be the time of enhancing a cooperation and increasing activity for the citizens of Europe, but on the basis of the priorities that are clearly set down and oriented. In fact, the work programme for 2017 is to continue 10 priorities which are to be implemented with the use of 21 new initiatives. According to F. Timmermans the need of increasing employment opportunities, economic growth and investments is number one issue. In this case the Commission suggested an initiative for young people, as well as an action plan concerning a circular economy and new long-term financial frames. He also announced the review of the digital single market and the implementation of the strategy concerning the energy union focused on low carbon travel and mobility. In the opinion of the Commission it is necessary to build up a larger and fairer internal market, which is to be implemented by introducing the strategy of single market, the Europe space strategy and an action plan for creating a union capital market. The Commission also announced the presentation of the idea of an EU27 reform and the reinforcement of the Economic and Monetary Union. In 2017 the aim of the European Commission is to create the European pillar of social rights, as well as the implementation of the “Trade for all” strategy. A vital role on the list of the EC priorities is played by the strategy concerning the safety of the Union aiming at an efficient fight against terrorism, as well as harmonizing the provisions on data protection and privacy. There was also an announcement of the European migration policy and in order to reinforce the role of Europe on the international arena, the EC is to introduce an European action plan concerning the defence sector including the European Defence Fund.

Among the priorities for 2017 there is the need of adjusting the provisions in force to the provisions of the Treaties concerning delegated or implementing acts. The Commission also aims at increasing efforts concerning European Law Enforcement.

¹ EC: work programme for 2017, [Online], available: https://ec.europa.eu/poland/news/161025_work_programme_pl, 06.10.2017.

F. Timmermans' presentation of the European Commission Work Programme for 2017 has influenced our editorial activity. We have decided to give the reader volume 15 of "European Studies and Analyses" in which we want to refer to the most current challenges of the Union. The problems with immigrants, aiming at building up a single market in the Union and its international dimension, as well as the trade relations of the Great Britain and the issues connected with the equality policy are the subjects we would like to discuss. We encourage all Readers to read our opinion and think of the future of the European Union and the place of Poland in its structures.

DOMINIKA LISZKOWSKA

Instytut Nauk Politycznych
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy***Societal security* szkoły kopenhaskiej
a kwestia imigrantów muzułmańskich w Unii Europejskiej****The concept of societal security developed by the Copenhagen School
vs. the issue of Muslim immigrants in the European Union**

Streszczenie: Tradycyjna definicja mówi, iż „bezpieczeństwo” to wolność od zagrożeń, które są niebezpieczne dla przetrwania państwa¹. W momencie, gdy prawdopodobieństwo wybuchu globalnego konfliktu zbrojnego w Europie stawało się coraz mniejsze, było zrozumiałe, że definiowanie bezpieczeństwa jedynie poprzez militarne kategorie nie jest już tak oczywiste. Po zakończeniu „zimnej wojny” zaczęły ujawniać się zagrożenia mające charakter niemilitarny, za sprawą których zaczęto wyodrębniać nowe kategorie odnoszące się do kwestii bezpieczeństwa. Artykuł ma na celu analizę problemu bezpieczeństwa społecznego (ang. *societal security*) szkoły kopenhaskiej w odniesieniu do kwestii imigrantów muzułmańskich w Unii Europejskiej (UE).

Abstract: A traditional definition says that “security” is a freedom from threats which are dangerous for the state to survive.² At the moment when the possibility of a global military conflict in Europe was becoming less probable, it became understandable that defining security only in military categories was not that obvious. After the cold war, threats not having a military character started to appear, which caused defining new categories referring to security. The article is to analyse the problem of societal security developed by the Copenhagen School with reference to the issue of Muslim immigrants in the European Union (EU).

Wstęp

Dla przedstawicieli podejścia tradycyjnego (realizmu/neorealizmu) porządek świata to system, w którym państwa (mające własne interesy) konkurują ze sobą w ramach anarchii³. W swoich rozważaniach za główne zagrożenie dla

¹ A. Czupryński, *Bezpieczeństwo w ujęciu teoretycznym*, [w:] A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina (red.), *Bezpieczeństwo. Teoria – Badania – Praktyka*, Józefów k. Otwocka 2015, s. 15.

² A. Czupryński, *Bezpieczeństwo w ujęciu teoretycznym* [eng. *Security in theoretical terms*], [in:] A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina (ed.), *Bezpieczeństwo. Teoria – Badania – Praktyka* [eng. *Security. Theory- Research- Practice*], Józefów near Otwock 2015, p. 15.

³ J. Der Derian, *The Value of Security: Hobbes, Marx, Nietzsche, and Baudrillard*, [w:] R.D. Lipschutz (red.), *On Security*, New York 1998.

bezpieczeństwa państw uznali oni zagrożenia militarne, nie uwzględniając takich kwestii, jak: migracje, sprawy ekonomiczne czy zagadnienia środowiska w ramach praw człowieka⁴. Z czasem okazało się, że dla badań nad bezpieczeństwem te aspekty także są istotne. Johan Galtung twierdził np., iż pokój nie oznacza braku wojny. Jego zdaniem, by zapanował pokój, ludzie muszą mieć ochronę nie tylko przed międzypaństwową przemocą, ale również przed innymi zagrożeniami, które pochodzą ze struktur społeczno-ekonomicznych, takimi jak głód, brak schronienia czy opieki zdrowotnej⁵.

Jeszcze przed zakończeniem „zimnej wojny” pojawili się badacze, którzy wskazywali nowe tropy dla badań nad bezpieczeństwem. Wprawdzie Richard Ullman w artykule *Redefining Security* polecał państwom skupić uwagę na zagrożeniach militarnych, to zauważył on potrzebę redefinicji bezpieczeństwa ze względu na kwestie takie, jak wzrost populacji. Także Jessica Tuchman Mathews nawoływała do rozszerzenia zakresu kategorii bezpieczeństwa tak, aby włączyć do niej problemy związane ze środowiskiem oraz kwestie demograficzne⁶.

Definicja „nowego bezpieczeństwa” jest rozumiana głównie jako bezpieczeństwo oparte na poszerzonej gamie zagrożeń⁷. Jak uznaje Pinar Bilgin w swoich artykułach: *New approaches on security studies: New Security Studies* i *The security sector in theory and practice: from “state centered” security to “citizen centred security. New Security – „nowe bezpieczeństwo”* jest czymś więcej. Jest to innowacyjna teoria, która umieszcza potrzeby człowieka w centrum rozumienia bezpieczeństwa oraz praktyk. Ten nowy program nazywany jest w literaturze *soft security* i przeciwstawiony jest *hard security*, do którego zaliczone są tradycyjne zagrożenia militarne⁸.

W badaniach nad bezpieczeństwem spór pojawia się nie tylko na linii badaczy tradycyjnego podejścia z badaczami nowego podejścia. Także wewnątrz tego ostatniego nie ma zgody co do kwestii bezpieczeństwa. Znaczenie bezpieczeństwa jest naturalną kwestią nieporozumień, bowiem nie jest możliwe zdefiniowanie go w sposób naturalny⁹. Debata w obrębie teoretyków nowego podejścia wynika z ich odniesienia wobec koncepcji tradycyjnej. W ten sposób na badania nad „nową” koncepcją bezpieczeństwa największy wpływ wywarły dwie szkoły: szkoła kopenhaska oraz szkoła Aberystwyth (szkoła walijska).

⁴ K. Krause, M.C. Williams, *Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods*, “Mershon International Studies Review”, vol. 40, nr 2/1996, s. 230.

⁵ P. Bilgin, *The Security Sector in Theory and in Practice: From State-Centered Security to Citizen-Centered Security?*, [w:] Ü. Cizre, I. Cerrah (red.), *Security Sector Governance: Turkey and Europe*, TESEV, İstanbul 2008, s. 45.

⁶ S. Smith, *The increasing insecurity of security studies: Conceptualizing security in the last twenty years*, “Contemporary Security Policy”, vol. 20, nr 3/1999, ss. 77-78.

⁷ P. Bilgin, *New Approaches on Security Studies: New Security Studies*, “Stratejik Arastirmalar”, vol. 8, nr 14/2010, s. 90.

⁸ Ibidem, s. 91.

⁹ S. Smith, *The Contested Concept of Security*, [w:] K. Booth (red.), *Critical Security Studies and World Politics*, London 2005, s. 27.

Celem niniejszego artykułu jest analiza zagadnienia *societal security* sformułowanego przez przedstawicieli szkoły kopenhaskiej (w badaniach nad bezpieczeństwem) w kontekście problemu imigrantów mużulmańskich w Unii Europejskiej. Analiza przeprowadzona została na podstawie materiału źródłowego, wśród którego szczególne miejsce zajmują prace badaczy szkoły kopenhaskiej w badaniach nad bezpieczeństwem. Hipotezą badawczą jest założenie, że imigranci mużulmańscy w Unii Europejskiej stanowią zagrożenie dla *societal security* (bezpieczeństwa społecznego) Europejczyków.

Szkoła kopenhaska i jej założenia

Dla szkoły kopenhaskiej bezpieczeństwo jest związane z przetrwaniem i dla jej badaczy dana kwestia w stosunkach międzynarodowych jest kwestią bezpieczeństwa, w momencie gdy staje się zagrożeniem dla jakiegoś obiektu. Można wyróżnić trzy zagadnienia, które mieszczą się w kręgu zainteresowania szkoły kopenhaskiej, czyli: sektory bezpieczeństwa, kompleksowa teoria bezpieczeństwa regionalnego, a także teoria sekurytyzacji¹⁰.

Societal security (bezpieczeństwo społeczne)¹¹ jest najprawdopodobniej najszerzej omówionym przez badaczy szkoły kopenhaskiej segmentem nowej koncepcji bezpieczeństwa. Dla Barry'ego Buzana, Ole Wævera, ale też dla innych badaczy związanych ze szkołą kopenhaską, istotne jest rozróżnienie pomiędzy państwem a społeczeństwem. Studia nad bezpieczeństwem muszą zatwierdzić rozumienie dwoistości bezpieczeństwa, które łączą bezpieczeństwo państwa z suwerennością oraz bezpieczeństwo społeczne z tożsamością¹². Państwa są jednostkami politycznymi, których integralność (polityczna) ma być chroniona. Ale częścią państwa jest też społeczeństwo i jego tożsamość. To za sprawą tożsamości dana społeczność może określić siebie jako „my”, czyli obiekt, który ma podlegać ochronie¹³. W tym przypadku obiektem odniesienia (bezpieczeństwa) nie jest państwo rozumiane jako rząd lub jednostka samorządu terytorialnego, ale raczej jako zbiorowa tożsamość. Bezpieczeństwo jest zatem naruszone wtedy, gdy dana społeczność postrzega zagrożenie jako zagrożenie dla swojej tożsamości¹⁴.

Tożsamość narodowa jest zwykle definiowana jako poczucie odrębności względem innych narodów, które jest kształtowane poprzez czynniki narodotwórcze, takie jak: język, symbole narodowe, świadomość pochodzenia, barwy narodowe, historia narodu i jej znajomość, więzy krwi, stosunek do dziedzictwa kulturowego, cha-

¹⁰ O. Wæver, *Securitization and Desecuritization*, [w:] R.D. Lipschutz (red.), *On Security*, Nowy Jork 1998, s. 67.

¹¹ W niniejszym opracowaniu będą one stosowane zamiennie.

¹² K. Krause, M. C. Williams, op. cit., s. 243.

¹³ B. Panić, *Societal security – security and identity*, „Western Balkans Security Observer”, nr 13/2009, s. 3.

¹⁴ *Ibidem*, s. 31.

rakter narodowy¹⁵. Poczucie tożsamości narodowej ujawnia się szczególnie w sytuacji kryzysowych, wymagających wspólnego „działania na rzecz ogólnie pojętego dobra narodu”.¹⁶ Pozytywny wyraz tożsamości narodowej to patriotyzm, a negatywny – szowinizm.

Bardzo trudna do wyznaczenia jest różnica między tożsamością (identyfikacją) narodową a tożsamością etniczną. W zasadzie zależy to od tego, jak zostanie nazwana grupa stanowiąca odnośnik tożsamości i tak w przypadku grupy narodowej mówić będziemy o tożsamości narodowej, natomiast w przypadku grupy etnicznej o tożsamości etnicznej¹⁷.

Grupy narodowe/etniczne identyfikują się na dwa różne sposoby. Po pierwsze, mogą one identyfikować się w odniesieniu do pewnych cech i właściwości (wspólnego pochodzenia, języka, historii, religii, obyczajów itp.) i jest to „pozytywna identyfikacja”. Po drugie, ludzkie zbiorowości mogą identyfikować się w odniesieniu do tego, czym nie są (negatywne określenie), czyli inaczej w opozycji do innej grupy¹⁸.

Czym jest *societal security*?

Bezpieczeństwo społeczne (ang. *societal security*) jest kwestią niezwykle istotną, bowiem istnieją w praktyce przypadki, w których granice państwa i społeczności/narodowości¹⁹ nie nakładają się na siebie. Jeden naród może bowiem mieszkać w kilku państwach, ale identyfikuje się ze sobą jako „my” (np. Kurdowie) lub w ramach jednego państwa występować może kilka grup narodowych i etnicznych (np. mniejszości). Wobec tego problemu kwestia *societal security* obok bezpieczeństwa państw stała się dodatkowym czynnikiem w studiach nad bezpieczeństwem²⁰.

Co właściwie sugeruje termin *societal security*? W perspektywie tradycyjnej państwowcentrycznej (ang. *state-centric*) może być rozumiane jako zabezpieczenie państwa przeciwko społeczeństwu, czyli inaczej przeciwko sytuacji, w której może ono ulec destabilizacji poprzez rozpad społeczeństwa albo jego obrócenie się przeciwko niemu. Dla państwa problemem bezpieczeństwa może być np. wzrost znaczenia mieszkającej na jego terytorium mniejszości.

¹⁵ E. Kornacka-Skwara, *Tożsamość narodowa w świetle przemian kulturowych*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Seria: Pedagogika”, 2011, z. XX, ss. 112-113.

¹⁶ Ibidem, s. 113.

¹⁷ J. Tambor, *Kulturowe wyznaczniki tożsamości. Tożsamość mieszkańców województwa śląskiego*, [Online], dostępne: http://www.regionalneobserwatoriumkultury.pl/kon2.html?file=tl_files/fotki%20kk/Kulturowe%20wyznaczniki%20tozsamosci%20-%20Jolanta%20Tambor.pdf, 02.06.2017, s. 1.

¹⁸ Y.A. Stivachtis, *International Migration and the Politics of Identity and Security*, „Journal of Humanities & Social Science”, vol. 2, nr 1/2008, s. 3.

¹⁹ O. Waever, *The Changing Agenda of Societal Security*, [w:] H.G. Brauch, U.O. Spring, C. Mesjasz, J. Grin, P. Dunay, N.C. Behera, B. Chourou, P. Kameri-Mbote, P.H. Liotta (red.), *Globalization and Environmental Challenges, Reconceptualizing Security in the 21st Century*, Berlin 2008, s. 582.

²⁰ K. Krause, M.C. Williams, op. cit., ss. 243-245.

Biorąc pod uwagę poszerzenie podejścia konwencjonalno-krytycznego, koncepcja bezpieczeństwa może się przyczynić do regresu w debacie na temat tego, czy imigranci oraz uchodźcy w rzeczywistości stwarzają stan zagrożenia dla państw. Taka sytuacja może zmotywować nacjonalistów, którzy swoje postępowanie tłumaczą jako próbę obrony ich *societal security*, albo być jedynie „projektem pedagogicznym”²¹, zakończonym na próbie przekonania ludzi, że mimo iż czują oni zagrożenie, to nie jest to problem związany z bezpieczeństwem.

Trzecim podejściem jest natomiast, zaproponowana przez O. Waevera, koncepcja badania mechanizmów, które prowadzą do sekurytyzacji niektórych kwestii związanych z tożsamością (w kontekście bezpieczeństwa)²². Brak poczucia *societal security* wynika z niezdolności państw do ochrony interesów swoich obywateli (co jest wynikiem postępującej władzy politycznej²³).

Tożsamość społeczna i jej zagrożenia w świetle *societal security*

B. Buzan przedstawił typologię zagrożeń dla bezpieczeństwa społecznego, są to: rywalizacja wertykalna/pionowa, rywalizacja horyzontalna/pozioma oraz migracje²⁴. Rywalizacja horyzontalna powoduje przekształcenie tożsamości społeczeństwa za pośrednictwem kulturowych i językowych wpływów sąsiedniej kultury. Przykładowo angielska społeczność Kanady (stanowiąca największy odsetek populacji) w różnych okresach historycznych była postrzegana jako zagrożenie przez ludność zamieszkującą Quebec (posługująca się w większości językiem angielskim) i rodzimych Kanadyjczyków (aby chronić tożsamość w Quebec, wprowadzone zostało prawo, które ma za zadanie ochronę języka)²⁵.

Rywalizacja wertykalna odbywa się za pośrednictwem włączenia kultury danej grupy do szerszej definicji kultury, bądź też poprzez rozpad szeroko rozumianej „kultury” na mniejsze jednostki (Jugosławia). Pierwszy proces zauważalny jest też w ramach Unii Europejskiej. Wiele społeczności boi się włączenia do szerszej „tożsamości europejskiej”, co wyrażało się m.in. w kwestii odrzucenia wspólnej waluty czy też wzmocnienia siły/znaczenia europejskich instytucji politycznych.

Ostatnim czynnikiem zagrażającym tożsamości jest migracja, zmieniająca strukturę danego społeczeństwa. Imigranci tworzą kulturową, językową, religijną i ewentualnie rasową mniejszość w kraju przyjmującym, jednak zmieniają w ten sposób charakter jego społeczeństwa²⁶. Napływ dużej liczby obcych kulturowo imigrantów może

²¹ O. Waever, *Securitization...*, op. cit., s. 52.

²² Ibidem, s. 52.

²³ Ibidem, s. 67.

²⁴ S.D. Watson, *Agents in Search of an Actor: Societal Security for the Palestinians and Turkish Kurds*, [Online], dostępne: <http://www.kurdipedia.org/files/books/2013/88416.PDF?ver=130252821842036844>, 02.6.2017, s. 8.

²⁵ M. Kijewska-Trembecka, *Québec i Québécois. Ideologie dążeń niepodległościowych*, Kraków 2007, s. 186.

²⁶ Y.A. Stivachtis, op.cit., s. 18.

prowadzić nawet do dominacji ich kultury i zmniejszenia znaczenia kultury rodzimej/lokalnej (np. latynosczy imigranci w południowych stanach w USA)²⁷. Migracja może być w związku z tym postrzegana jako zagrożenie dla tożsamości i kultury, gdyż bezpośrednio zmienia etniczne, kulturowe, religijne i językowe elementy populacji państwa przyjmującego. W momencie naruszenia ogólnie przyjętych norm i wartości, obywatele państw przyjmujących mogą zobaczyć w imigrantach zagrożenie dla swojego *societal security*, a państwo może bronić się przed migracją za pośrednictwem argumentu o ich „inności”. Sytuacja taka może przyczynić się do wywołania konfliktu społecznego między społeczeństwami lokalnymi i imigrantami²⁸.

Imigracja i muzułmanie w Unii Europejskiej a *societal security* Europejczyków

Tradycyjny napływ imigrantów w Unii Europejskiej, zarówno z byłych kolonii, jak i w obrębie samych państw członkowskich, został z czasem zastąpiony przez dwa typy migracji. W ramach pierwszego z nich Unia Europejska zaczęła przyciągać uchodźców z innych państw europejskich (np. Bośni czy Kosowa) oraz pozaeuropejskich (Rwanda, a obecnie szczególnie Syria), które znalazły się w obliczu wewnętrznych problemów.

Druga forma migracji obejmuje grupę osób decydujących się wyemigrować do państw UE celem znalezienia lepszego życia. W państwach przyjmujących takich imigrantów pojawiła się obawa o możliwość utraty miejsc pracy, niezdolność państwa opiekuńczego do dostosowania się do potrzeb imigrantów, a także wzrost przestępczości²⁹.

Wniosek, że napływ imigrantów wzmocnił konflikt pomiędzy poczuciem zbiorowej tożsamości wśród różnych grup, może wyjaśniać zjawisko ksenofobii wobec imigrantów muzułmańskich we Francji czy innych państwach Europy Zachodniej.

Muzułmanie to druga co do wielkości wspólnota religijna w Europie, a ich populacja staje się coraz bardziej widoczna. Potomkowie imigrantów, którzy urodzili się już na Starym Kontynencie, traktują miejsce swojego zamieszkania jako docelowe. Zakładają oni niepodważalność miejsca swojego pobytu i kierują uwagę na rozbudowę infrastruktury religijnej, czyli meczetów, sal modlitewnych, a także szkół wyznaniowych. Takie działania zmierzają do stworzenia warunków, które umożliwiają im wypełnianie obowiązków religijnych, a także pielęgnowania dziedzictwa kulturowego³⁰.

Wielu urodzonych już na emigracji wyznawców islamu w dalszym ciągu żyje wyłącznie w obrębie swojego środowiska, pielęgnując rodzime tradycje. Społeczność ta pozostaje w niewielkim stopniu zintegrowana z grupami lokalnymi. Cechuje ją brak znajomości języka państwa zamieszkania lub tylko powierzchowna jego znajomość,

²⁷ S.D. Watson, op. cit., s. 8.

²⁸ Y.A. Stivachtis, op. cit., s. 18.

²⁹ Ibidem, s. 3.

³⁰ V. Gul-Rechlewicz, *Muzułmanie w Europie. Zderzenie cywilizacji*, [w:] J. Balicki, M. Chamarczuk (red.), *Wokół problematyki migracyjnej. Kultura przyjęcia*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2013, s. 83.

odmienny styl życia, system wartości, podejście do edukacji. Muzułmańscy imigranci mają często także odmienne podejście do pracy, które w wielu przypadkach jest rzeczywistą ucieczką od niej i trwałym korzystaniem ze źródeł wsparcia systemu opieki socjalnej³¹.

Jednak przywódcy społeczności muzulmańskich w Europie trudną sytuację ekonomiczną diaspory muzulmańskiej (m.in. kłopoty z pozyskaniem pracy, a w efekcie rozmaite problemy z integracją z europejskimi społecznościami) tłumaczą w głównej mierze występowaniem zjawiska islamofobii.

Zdaniem Ryszarda Machnikowskiego całkowite pomijanie (zdaniem autora prawdopodobnie z uwagi na tzw. poprawność polityczną) wymiaru religijnego w dyskusji na temat kształtowania się tożsamości jednej ze stron konfliktu społecznego, który rozgrywa się we współczesnej Europie, uniemożliwia właściwe zrozumienie jego złożoności i utrudnia znalezienie odpowiedniego sposobu, by go rozwiązać³².

Przykład Wielkiej Brytanii i innych państw europejskich pokazuje, że podobnie jak w przypadku Stanów Zjednoczonych, radykalna ideologia islamska stała się popularna wśród młodych ludzi wewnątrz społeczności arabskiej i muzulmańskiej w Europie, a brak integracji ze społeczeństwami narodowymi w danym państwie przyczynił się do umocnienia arabskiej czy muzulmańskiej tożsamości³³. Bassam Tibi zauważa, że fundamentaliści, którzy „zagnieździli się w muzulmańskiej diasporze³⁴” w Europie, nie podzielają poglądu, w ramach którego Europa jawi się jako „piękna Europa”, w której dominują wartości wykształcone w czasach renesansu, reformacji, oświecenia oraz rewolucji francuskiej. Ich zdaniem integracja europejska jest wyłącznie „próbą zamaskowania chęci szerzenia chrześcijaństwa³⁵”. Preferują oni islamizację Europy poprzez dżihad³⁶, a zapobiec temu mogą, zdaniem tego autora, wyłącznie Europejczycy, działający wspólnie z muzulmanami nastawionymi w sposób proeuropejski.

Muzułmańscy imigranci a *social security* Francuzów

Społeczność muzulmanów we Francji jest bliska 10% całej populacji kraju (6-8,5% w 2010 r.)³⁷. Zdaniem Bogdana Dobosza przez wiele lat Francuzom wpajane były terminy „laickości” oraz „poprawności politycznej”, a wartości republikańskie z czasem

³¹ E. Mazur-Cieślak, *Polityka migracyjna państw europejskich a wyzwania migracyjne dla Polski*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, vol. 20, nr IV/2011, s. 130.

³² R.M. Machnikowski, *Muzułmanie w Europie Zachodniej – między integracją a radykalizacją*, „Nato-lin Zeszyty”, 43/2010, s. 31.

³³ Y.A. Stivachtis, op. cit., s. 3.

³⁴ B. Tibi, *Euro-islam jako europejski most między cywilizacjami. Europeizacja islamu*, [w:] K. Górak-Sosnowska, P. Kubicki, K. Pędziwiatr (red.), *Islam i obywatelskość w Europie*, Warszawa 2006, s. 16.

³⁵ Ibidem, s. 16.

³⁶ W islamie dżihad oznacza obowiązek szerzenia i obrony wiary przez muzulmanów, również za pomocą walki zbrojnej.

³⁷ M. Pierzchała, *Eurabia – mity na temat przyszłości społeczności muzulmańskich w Europie Zachodniej*, „Władza Sądzenia”, nr 2/2013, s. 61.

zaczęły częściej ustępować pola islamowi. W obawie przed oskarżeniami polityków o dyskryminację muzułmanów zaczęto stosować liczne kompromisy³⁸ i ugodnienia. Sprawa tożsamości narodowej Francuzów w ostatnich kilkunastu latach zaczęła być jednak coraz częściej poruszanym tematem.

W 2004 r. Parlament Francji przyjął zainicjowaną w grudniu 2003 r. przez prezydenta Jacques'a Chiraca ustawę (nazywaną prawem zakazu noszenia chust) zakazującą noszenia jakichkolwiek widocznych symboli religijnych. Pomimo tego, że nie zezwala ona także na noszenie dużych krzyży chrześcijańskich oraz żydowskiej kipy, to kojarzona jest głównie z zakazem noszenia chust muzułmańskich. Dla wyznawców islamu nowe prawo oznaczało jawną dyskryminację oraz przykład nietolerancji oraz nieposzanowania muzułmańskiego zwyczaju, który nakazuje kobiecie nakrywać głowę chustą³⁹. Z drugiej jednak strony, pomimo tego, że w szkołach zakrywanie głów jest zakazane, to uczniowie coraz częściej zakładają stroje związane z islamem i tłumaczą to jedynie związkiem z ich kulturą.

Istnieje wiele przykładów świadczących o znaczącym wpływie islamu na życie społeczeństwa francuskiego. Za prosty przykład posłużyć może kwestia wieprzowiny w jadłospisie szkolnych stołówek. Żądania muzułmańskich rodziców domagających się dostosowania menu do przyzwyczajzeń ich dzieci zostały spełnione. Stołówki szkolne w dniach, kiedy serwowana była wieprzowina oferowały zamienniki takie, jak kielbasa z indyka czy dania wegetariańskie⁴⁰. Sprawa mięsa wieprzowego była tematem przywoływanym wielokrotnie przez prawnicę w kontekście sekularyzmu we Francji. W następstwie ataków terrorystycznych na redakcję Charlie Hebdo pojawiła się ona ze zwiększonym nasileniem, stanowiąc temat sporu i debaty dotyczącej tożsamości narodowej Francuzów, a miejsca islamu. Wielu burmistrzów podjęło decyzję o wprowadzeniu do menu szkolnych stołówek mięsa wieprzowego, nie oferując nic w zamian⁴¹, co wywołało oburzenie, petycje, a nawet spory sądowe⁴².

Obawa przed utratą tożsamości narodowej Francuzów jest widoczna w wynikach przeprowadzanych badań. Zgodnie z sondażem z 2012 r. przygotowanym przez IFOP (*The French Institute of Public Opinion*) 43% Francuzów uznało, że obecność muzułmańskich imigrantów jest zagrożeniem dla ich tożsamości narodowej⁴³. Zaledwie

³⁸ B. Dobosz, *Laicka Francja ustępuje islamowi: w szkole, sporcie, szpitalu, firmach, więzieniach, sklepach*, [Online], dostępne: <http://nczas.com/wiadomosci/europa/laicka-francja-ustepuje-islamowi-w-szkole-sporcie-szpitalu-firmach-wiezieniach-sklepach/>, 15.06.2017.

³⁹ R.M. Machnikowski, op. cit., s. 26.

⁴⁰ A. Chrisafis, *Pork or nothing: how school dinners are dividing France*, [Online], dostępne: <http://www.theguardian.com/world/2015/oct/13/pork-school-dinners-france-secularism-children-religious-intolerance>, 15.06.2017.

⁴¹ Publiczne szkoły we Francji prowadzone są przez miejscowe ratusze, które mogą wprowadzać swoje własne zasady i nie mają obowiązku dostosowywania oferty stołówek do potrzeb danej grupy religijnej czy kulturowej. Nieco inaczej sytuacja wygląda w Wielkiej Brytanii.

⁴² A. Chrisafis, op. cit.

⁴³ S. Kern, *Islam Overtaking Catholicism as Dominant Religion in France*, [Online], dostępne: <http://www.gatestoneinstitute.org/3426/islam-overtaking-catholicism-france>, 15.06.2017.

17% było zdania, że wzbogacają oni społeczeństwo i kulturę Francji. W tych samych badaniach 68% Francuzów jako przyczynę braku integracji ze społecznością imigrantów uznało niechętny stosunek do integracji ze strony samych imigrantów (61% w 2010 r.)⁴⁴.

Jak wynika z powyższych badań, dla większości społeczeństwa francuskiego islam ma zbyt duży wpływ na ich życie społeczne, a prawie połowa widzi w muzułmanach zagrożenie dla własnej tożsamości narodowej. Potwierdzeniem danych statystycznych mogą być też wyniki wyborów, w których sukcesy odnotowuje nieprzychylny imigrantom Front Narodowy (FN). Partia ta wygrała wybory do Parlamentu Europejskiego w 2014 r., uzyskując 24 mandaty, a w grudniu 2015 r. pierwszą turę wyborów regionalnych wynikiem około 28% głosów⁴⁵.

Wzrasta też liczba incydentów o charakterze antyislamskim. Zgodnie z danymi szacunkowymi Ośrodka Badań Islamofobii wynika, iż antyislamskie ataki⁴⁶ wzrosły w 2011 r. o 34% w porównaniu z rokiem poprzednim. O ile w pierwszych 10 miesiącach 2011 r. odnotowane zostały 123 akty antyislamskie, o tyle w 2012 r. w tym samym okresie czasu ich liczba wzrosła już do liczby 175.⁴⁷

Podsumowanie

Kategoria bezpieczeństwa przez wiele lat odnosiła się wyłącznie do zagrożeń militarnych i kwestii ochrony państwa przed konfliktami zbrojnymi. Z czasem jednak okazało się, że definicja ta jest niewystarczająca i badacze zaczęli poszerzać zakres tego pojęcia o nowe problemy. Jedną ze szkół, która ukazała nowe spojrzenie na problem bezpieczeństwa, jest szkoła kopenhaska. Jej przedstawiciele w swoich refleksjach koncentrują swoją uwagę na zrozumieniu dwoistości kategorii bezpieczeństwa przez podział na bezpieczeństwo państwa, związane z suwerennością i kwestię bezpieczeństwa społecznego, związanego z tożsamością.

Societal security to szczególnie obecnie kwestia niezwykle istotna w odniesieniu do państw Unii Europejskiej, w których wzrasta populacja ludności o odmiennej tożsamości społecznej. Przykład Francuzów pokazuje, że w zderzeniu z dużą populacją imigrantów z innych kręgów kulturowych wzrasta poczucie zagrożenia dla własnej tożsamości, a co za tym idzie, dla *societal security*. Rozważania przedstawicieli szkoły kopenhaskiej są, w związku z powyższym zagadnieniem, niezwykle aktualne i dają możliwość lepszego zrozumienia występowania takich zjawisk, jak islamofobia czy chęć ochrony własnych wartości przed wpływami obcych kultur.

⁴⁴ Ibidem

⁴⁵ A. Mondon, *Czy naprawdę „szok”? Front Narodowy wygrywa we Francji*, [Online], dostępne: <http://krytykapolityczna.pl/swiat/czy-naprawde-szok-front-narodowy-wygrywa-we-francji/>, 14.02.2018.

⁴⁶ Zdarzenia antyislamskie to wykroczenia będące „wrogię społeczności muzułmańskiej we Francji” i stanowiące zagrożenie dla bezpieczeństwa fizycznego czy też dóbr materialnych osób tego wyznania.

⁴⁷ *Francuzi coraz bardziej obawiają się muzułmańskiej mniejszości*, „Newsweek”, [Online], dostępne: <http://www.newsweek.pl/swiat/francuzi-coraz-bardziej-obawiaja-sie-muzulmanskiej-mniejszosci-99347,1,1.html>, 15.09.2017.

BIBLIOGRAFIA

Druki zwarte:

- Bilgin P., *The Security Sector in Theory and in Practice: From State-Centered Security to Citizen-Centered Security?*, [w:] Ü. Cizre, I. Cerrah (red.), *Security Sector Governance: Turkey and Europe*, TESEV, İstanbul 2008.
- Czupryński A., *Bezpieczeństwo w ujęciu teoretycznym*, [w:] A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina (red.), *Bezpieczeństwo. Teoria – Badania – Praktyka*, Józefów k. Otwocka 2015.
- Der Derian J., *The Value of Security: Hobbes, Marx, Nietzsche, and Baudrillard*, [w:] R.D. Lipschutz (red.), *On Security*, New York 1998.
- Gul-Rechlewicz V., *Muzułmanie w Europie. Zderzenie cywilizacji*, [w:] J. Balicki, M. Chamarczuk (red.), *Wokół problematyki migracyjnej. Kultura przyjęcia*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2013.
- Kijewska-Trembecka M., *Québec i Québécois. Ideologie dążeń niepodległościowych*, Kraków 2008.
- Smith S., *The Contested Concept of Security*, [w:] K. Booth (red.), *Critical Security Studies and World Politics*, London 2005.
- Tibi B., *Euro-islam jako europejski most między cywilizacjami. Europeizacja islamu*, [w:] K. Górak-Sosnowska, P. Kubicki, K. Pędziwiatr (red.), *Islam i obywatelskość w Europie*, Warszawa 2006.
- Wæver O., *Securitization and Desecuritization*, [w:] R.D. Lipschutz (red.), *On Security*, Nowy Jork 1998.
- Wæver O., *The Changing Agenda of Societal Security*, [w:] H.G. Brauch, U.O. Spring, C. Mesjasz, J. Grin, P. Dunay, N.C. Behera, B. Chourou, P. Kameri-Mbote, P.H. Liotta (red.), *Globalization and Environmental Challenges, Reconceptualizing Security in the 21st Century*, Berlin 2008.

Najważniejsze artykuły:

- Bilgin P., *New Approaches on Security Studies: New Security Studies*, „Strategik Arastirmalar”, vol. 8, nr 14/2010.
- Kornacka-Skwara E., *Tożsamość narodowa w świetle przemian kulturowych*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Seria: Pedagogika”, z. XX/2011.
- Krause K., Williams M.C., *Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods*, „Mershon International Studies Review”, vol. 40, nr 2/1996.
- Machnikowski R.M., *Muzułmanie w Europie Zachodniej – między integracją a radykalizacją*, „Natolin Zeszyty”, nr 43/2010.
- Mazur-Cieślak E., *Polityka migracyjna państw europejskich a wyzwania migracyjne dla Polski*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, vol. 20, nr IV/2011.
- Panić B., *Societal security – security and identity*, „Western Balkans Security Observer”, nr 13/2009.
- Pierzchała M., *Eurabia – mity na temat przyszłości społeczności muzułmańskich w Europie Zachodniej*, „Władza Sądzenia”, nr 2/2013.
- Smith S., *The increasing insecurity of security studies: Conceptualizing security in the last twenty years*, „Contemporary Security Policy”, vol. 20, nr 3/1999.
- Stivachtis Y.A., *International Migration and the Politics of Identity and Security*, „Journal of Humanities & Social Science”, vol. 2, nr 1/2008.

Źródła internetowe:

- Dobosz B., *Laicka Francja ustępuje islamowi: w szkole, sporcie, szpitalu, firmach, więzieniach, sklepach*, [Online], dostępne: <http://nczas.com/wiadomosci/europa/laicka-francja-ustepuje-islamowi-w-szkole-sporcie-szpitalu-firmach-wiezieniach-sklepach/>, 15.06.2017.
- Chrisafis A., *Pork or nothing: how school dinners are dividing France*, [Online], dostępne: <http://www.theguardian.com/world/2015/oct/13/pork-school-dinners-france-secularism-children-religious-intolerance>, 15.06.2017.

„SOCIAL SECURITY” SZKOŁY KOPENHASKIEJ
A KWESTIA IMIGRANTÓW MUZUŁMAŃSKICH W UNII EUROPEJSKIEJ

- Francuzi coraz bardziej obawiają się muzułmańskiej mniejszości*, „Newsweek”, [Online], dostępne: <http://www.newsweek.pl/swiat/francuzi-coraz-bardziej-obawiaja-sie-muzulmanskiej-mniejszosci,99347,1,1.html>, 15.09.2017.
- Kern S., *Islam Overtaking Catholicism as Dominant Religion in France*, [Online], dostępne: <http://www.gatestoneinstitute.org/3426/islam-overtaking-catholicism-france>, 15.06.2017.
- Mondon A., *Czy naprawdę „szok”? Front Narodowy wygrywa we Francji*, [Online], dostępne: <http://krytykapolityczna.pl/swiat/czy-naprawde-szok-front-narodowy-wygrywa-we-francji/>, 14.02.2018.
- Tambor J., *Kulturowe wyznaczniki tożsamości. Tożsamość mieszkańców województwa śląskiego*, [Online], dostępne: http://www.regionalneobserwatoriumkultury.pl/kon2.html?file=tl_files/fotki%20kk/Kulturowe%20wyznaczniki%20tozsamosci%20-%20Jolanta%20Tambor.pdf, 02.06.2017.
- Watson S.D., *Agents in Search of an Actor: Societal Security for the Palestinians and Turkish Kurds*, [Online], dostępne: <http://www.kurdipedia.org/files/books/2013/88416.PDF?ver=130252821842036844>, 02.6.2017.

MAGDALENA GÓRA

Wydział Spraw Politycznych i Międzynarodowych
Uniwersytet Jagielloński

**Sojusznicza konstruktywna krytyka?
Zaangażowanie UE w jej najbliższym otoczeniu
w oczach amerykańskich ekspertów
do spraw polityki zagranicznej**

**Allied constructive criticism?
The involvement of EU in its closest surroundings
in the opinion of American foreign policy experts**

Streszczenie: Głównym celem artykułu jest odpowiedź na pytanie, jak zaangażowanie Unii Europejskiej (UE) w jej najbliższym sąsiedztwie, a zwłaszcza Europejska Polityka Sąsiedzka, jest postrzegane przez amerykańskich ekspertów do spraw polityki zagranicznej. Jakie aspekty działań UE są oceniane pozytywnie, a co wzbudza największe kontrowersje? Szczególna uwaga poświęcona będzie kluczowym wyzwaniom, którym UE stawia czoła w ostatnich latach – kryzysowi ukraińskiemu i politycznym konsekwencjom tzw. Arabskiej Wiosny. Analiza koncentruje się na percepcji ról UE przez amerykańskich aktorów politycznych. Stany Zjednoczone są najistotniejszym aktorem międzynarodowym, którego opinie na temat aktywności UE w istotny sposób wpływają na jej działania. Studium opiera się na wywiadach przeprowadzonych z ekspertami i aktorami politycznymi zaangażowanymi w tworzenie amerykańskiej polityki zagranicznej w 2015 i 2016 r.

Abstract: The main aim of the article is to find an answer to the question how the involvement of the European Union (EU) in its closest surroundings, especially European Neighbourhood Policy, is perceived by American foreign policy experts. What sorts of aspects of EU action are positive, and which ones are controversial? A special attention has been paid on the key challenges faced by the EU in the recent years – the Ukrainian crisis and the political consequences of the Arab Spring. The analysis is focused on the perception of the roles of the EU by the American political actors. The United States is the most important international actor, whose opinions about EU activity influence EU action. The research is based on interviews with experts and political actors involved in the American foreign policy in 2015 and 2016.

Wstęp¹

W 2013 r., w wyniku odmowy podpisania przez prezydenta Ukrainy Wiktora Janukowycza umowy stowarzyszeniowej Ukrainy z Unią Europejską (UE), wybuchły w Kijowie masowe protesty, inicjując jeden z najpoważniejszych kryzysów w Europie po zakończeniu „zimnej wojny”. W trakcie tych wydarzeń wysoko postawiona przedstawicielka amerykańskiego Departamentu Stanu w podsłuchanej i udostępnionej w Internecie rozmowie telefonicznej z ambasadorem USA w Kijowie wyraziła swoją frustrację na niemoc UE w obliczu tego kryzysu stwierdzając dosadnie: *f... the EU*². To stwierdzenie, wypowiedziane w prywatnej rozmowie, stało się symbolem nieporozumień na linii Bruksela-Waszyngton w obliczu dramatycznych wyzwań politycznych na kontynencie europejskim.

Głównym celem artykułu jest analiza percepcji działań UE w jej najbliższym sąsiedztwie przez zewnętrznych aktorów politycznych. Zastosowanie teorii ról umożliwi natomiast oszacowanie zmieniającej się podmiotowości UE w dynamicznie zmieniających się stosunkach międzynarodowych w Europie i na świecie. Teoria ról pozwala na uchwycenie dynamiki działań aktora międzynarodowego poprzez analizę zarówno ról deklarowanych, jakie dany aktor zamierza odgrywać w stosunkach międzynarodowych, ich odgrywania w relacjach z innymi, jak i ich percepcji i kontestacji przez innych uczestników międzynarodowych³.

UE aspiruje do odgrywania istotnej roli w stosunkach międzynarodowych. Rozwój unijnej obecności na arenie międzynarodowej przypadł na okres po zakończeniu „zimnej wojny”, choć już od lat 70. XX w. krystalizowała się główna meta-rola WE/UE na świecie jako mocarstwo cywilne⁴. Wraz ze wzrostem pozycji i rozwojem narzędzi UE jako aktora międzynarodowego role ogólne ulegały przekształceniom, rozwijały się także role cząstkowe. Prezentowany artykuł koncentruje się na analizie percepcji ról UE w kontekście Europejskiej Polityki Sąsiedztwa (EPS), zainicjowanej w 2003 r., a rozpoczętej w 2004 r. Polityka ta skierowana jest do państw w najbliższego południowego i wschodniego sąsiedztwa UE i skoncentrowana na umożliwieniu dostępu zainteresowanym państwom do szerokiej współpracy z UE dostosowanej do ich indywidualnych potrzeb⁵.

¹ Badania, na których opiera się analiza przedstawiona w tym artykule, zostały przeprowadzone w ramach projektu *In search of external legitimization. The European Union's enlargement and the European Neighborhood Policy from an American perspective* przeprowadzonego w Centre for European and Mediterranean Studies, New York University (2015–2016) finansowanego przez Fundację Kościuszkowską. Specjalne podziękowania kieruję także do dr. Karola Chwedczuka-Szulca za konstruktywne uwagi do artykułu.

² Ukraine crisis: Transcript of leaked Nuland-Pyatt call, BBC, [Online], dostępne: <http://www.bbc.com/news/world-europe-26079957>, 14.02.2014.

³ S. Harnisch, C. Frank, H. Maull (red.), *Role Theory in International Relations. Approaches and analyses*, London, New York 2011.

⁴ F. Duchêne, *Europe's Role in World Politics*, [w:] R. Mayne (red.), *Europe Tomorrow: Sixteen Europeans Look Ahead*, London 1972. Warto zwrócić uwagę, że w polskiej literaturze stosuje się dwa określenia *civilian power* – mocarstwo cywilne lub mocarstwo niewojskowe. W tym artykule będzie używana pierwsza wersja.

⁵ Zob. więcej: D. Bouris, T. Schumacher (red.), *The Revised European Neighbourhood Policy. Continuity and Change in EU Foreign Policy*, London 2016; S. Gstöhl (red.), *The European Neighbourhood Policy*

W artykule najpierw przedyskutowane zostaną podstawy teoretyczne, oparte na teorii ról w stosunkach międzynarodowych, oraz omówione zostaną role ogólne i cząstkowe UE. Następnie przedstawiona zostanie pokrótce współpraca transatlantycka. W części empirycznej przedyskutowana zostanie kontestacja ról UE przez amerykańskich aktorów politycznych.

Teoria ról a pozycja UE w regionie

Teoria ról w stosunkach międzynarodowych wpisuje się w tradycję konstruktywistyczną analizy stosunków międzynarodowych i koncentruje się na uchwyceniu interaktywnego i performatywnego aspektu działań aktorów na arenie międzynarodowej⁶. Na podstawie kluczowej pracy Khalewiego Holstiego⁷, w ramach tego podejścia, zakłada się, iż aktorzy narodowi, jak również ponadnarodowi, tacy jak UE, definiują swoje role w stosunkach międzynarodowych poprzez przesłanki historyczne i społeczne, pamięć zbiorową i tożsamości narodowe. Role deklarowane są następnie odgrywane w stosunkach międzynarodowych, zaś inni aktorzy międzynarodowi mogą te role kontestować, w efekcie czego dana rola może ulec przekształceniu⁸. W niniejszym artykule szczególna uwaga będzie skoncentrowana na kontestacyjnym aspekcie teorii ról, w tym wypadku kontestacji ze strony sojusznika. Według badaczy role deklarowane są kontestowane także w wymiarze wewnętrznym przez aktorów politycznych. Ten aspekt jednak nie będzie brany w przedstawianej analizie od uwagę⁹.

Wraz ze wzrostem kompetencji i pozycji UE na arenie międzynarodowej badacze zainicjowali analizowanie ról UE, jakie ta deklaruje i odgrywa w stosunkach międzynarodowych. W literaturze rozróżnia się wiele klasyfikacji ról, dla tego artykułu ważne są ich dwa typy¹⁰. Aktorzy deklarują meta-role, inaczej zwane rolami ogólnymi, zawierające całościową wizję celów w polityce zagranicznej, jakie dany aktor, na bazie swoich zasobów, przyjmuje i odgrywa. Druga kategoria to role cząstkowe, które są szczególne w odniesieniu do konkretnych polityk lub regionów geograficznych¹¹. Badania ról przyjmowanych przez UE wskazują na występowanie obu

---

in a Comparative Perspective: Models, Challenges, Lessons, Abingdon 2016; E. Korosteleva, *The European Union and its Eastern Neighbours: Towards a more ambitious partnership?*, London: BASEES/Routledge Series on Russian and East European Studies, London 2012; R. Whitman, S. Wolff (red.), *The European Neighbourhood Policy in Perspective. Context, Implementation and Impact*, London 2011.

⁶ Dogłębne omówienie teorii ról zob. J. Zając, *Role Unii Europejskiej w regionie Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu*, Warszawa 2010.

⁷ K.J. Holsti, *National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy*, "International Studies Quarterly" 14 (3): 233-309, 1970.

⁸ C. Cantir, J. Kaarbo (red.), *Domestic Role Contestation, Foreign Policy, and International Relations*, London, New York 2016.

⁹ S. Harnisch, *Full-spectrum role-taking: A two-level role theoretical model*, Paper prepared for Annual Conference of the International Studies Association, Toronto, 26-30 March 2014.

¹⁰ J. Zając, op. cit.

¹¹ Z. Pietraś, *Pojęcie i klasyfikacja ról międzynarodowych*, Lublin 1989.

kategorii i zróżnicowaną ich charakterystykę¹². Badania nad rolami UE podkreślają także, że w porównaniu z rolami narodowymi charakteryzują się one mniejszym stopniem zakorzenienia w relacjach społecznych i mniejszą legitymizacją niż role narodowe, są też bardziej ogólne, jeśli chodzi o ich konstrukcję¹³. Na poziomie europejskim role to głównie „percepcje europejskich decydentów odnośnie odpowiedzialności, długoterminowych funkcji i działań UE jako międzynarodowego aktora w zakresie bezpieczeństwa”¹⁴.

W literaturze przedmiotu trwa debata, jaka jest charakterystyka ról ogólnych UE w stosunkach międzynarodowych. Jedną z najbardziej prominentnych – UE jako mocarstwo cywilne – wywodzi się z koncepcji siły cywilnej, charakteryzującej się podkreśleniem znaczenia instrumentów ekonomicznych i dyplomatycznych w działaniach międzynarodowych i nieodwoływania się do środków wojskowych¹⁵. Rikard Bengtsson i Ole Elgström argumentują, że główną rolą ogólną UE jest rola mocarstwa normatywnego, odwołująca się do koncepcji UE jako siły normatywnej nakierowanej na promowanie uniwersalnych wartości¹⁶. Normatywne mocarstwo, „by osiągnąć swoje cele, wpływa raczej na myślenie innych aktorów w systemie międzynarodowym niż na działania z użyciem środków przymusu”¹⁷. W końcu, w ostatnich latach, gdy UE rozwinęła już zaczątki swoich zasobów wojskowych, badacze zaczęli analizować kolejną rolę UE jako mocarstwa wszechstronnego (*comprehensive power*)¹⁸. W tym wypadku UE może używać całego dostępnego instrumentarium w oddziaływaniu na innych aktorów wraz z użyciem środków przymusu i siły wojskowej. W literaturze pojawiały się także inne propozycje traktowania UE jako mocarstwa strukturalnego, nie zdobyły one jednak dużej popularności¹⁹.

Badacze koncentrują także swoje wysiłki na rozpoznaniu bardziej szczegółowych, kontekstowych ról częściowych podejmowanych przez UE. Taylan Özgür Kaya w swojej analizie dyskursu unijnego wskazał siedem takich ról: UE jako mocarstwo działające na rzecz dobra, mocarstwo działające na rzecz międzynarodowego pokoju, bezpieczeństwa i stabilności, mocarstwo działające na rzecz roz-

¹² R. Bengtsson, O. Elgström, *Reconsidering the European Union's roles in international relations: self-conceptions, expectations, and performance*, [w:] S. Harnisch, C. Frank; H. Maull (red.), *Role Theory in International Relations. Approaches and analyses*, London, New York 2011, s. 115.

¹³ J. König, *The EU in the Libyan Crisis*, [w:] C. Cantir, J. Kaarbo (red.), *Domestic Role Contestation, Foreign Policy, and International Relations*, London, New York 2016.

¹⁴ H. Sjurssen, *The EU as a normative power: how can this be?*, „Journal of European Public Policy”, 13:2, 2006, ss. 169-181; M. Teló, *Europe: A Civilian Power?: European Union, Global Governance, World Order*, New York, London 2005.

¹⁵ J. König, op. cit., s. 160.

¹⁶ R. Bengtsson, O. Elgstrom, op. cit., s. 115. O mocarstwie normatywnym zob. więcej w: I. Manners, *Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?*, „Journal of Common Market Studies”, 40 (2), 2002; I. Manners, *Assessing the decennial, reassessing the global: Understanding European Union normative power in global politics*, [w:] „Cooperation and Conflict”, 48 (2) 2013: 304-329.

¹⁷ R. Bengtsson, O. Elgstrom, op. cit., s. 115.

¹⁸ J. König, op. cit.

¹⁹ S. Keukeleire, J. MacNaughtan, *The Foreign Policy of the European Union*, London, New York 2008.

woju, promotor wartości i norm, promotor efektywnego multilateralizmu, partner ONZ i budowniczy efektywnego partnerstwa z kluczowymi aktorami²⁰. Szczególnie istotną rolę dla UE jest przyczynianie się do stabilności, bezpieczeństwa i wzrostu gospodarczego w najbliższym sąsiedztwie UE, podkreślonego w Europejskiej Strategii Bezpieczeństwa z 2003 r. i jej następczyni Globalnej Strategii na rzecz Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa UE z 2016 r. Christian Nitoiu, koncentrując się na strategicznych ramach w odniesieniu do regionów sąsiedzkich, wymienia na jednym z pierwszych miejsc działania UE na rzecz bezpieczeństwa w regionach sąsiedzkich²¹. Justyna Zajac w dogłębnej analizie ról szczegółowych UE wobec regionu śródziemnomorskiego wylicza następujące role UE: rola aktywnego aktora w rozwiązywaniu konfliktu arabsko-izraelskiego, rola promotora środków budowy zaufania, partnerstwa i bezpieczeństwa oraz rozbrojenia, rola promotora reform ekonomicznych oraz zrównoważonego rozwoju, rola propagatora wartości demokratycznych, praw człowieka i dialogu międzykulturowego²². Role te można potraktować jako główne role cząstkowe, które UE deklaruje w odniesieniu do wszystkich regionów objętych Europejską Polityką Sąsiedztwa (EPS). Właśnie kategoryzacja Justyny Zajac posłuży w tym artykule za punkt wyjścia i w części poświęconej analizie przedstawione zostanie, w jaki sposób role deklarowane UE w jej najbliższym sąsiedztwie – zarówno w regionie śródziemnomorskim, jak i w Europie Wschodniej, są postrzegane i kontestowane w kontekście transatlantyckim.

Transatlantycka współpraca rywalizacyjna

Relacje transatlantyckie to fundament bezpieczeństwa współczesnego świata, choć współpraca USA i UE nie zawsze przebiegała bezproblemowo²³. Michael Smith i Rebecca Steffenson charakteryzują relacje transatlantyckie jako rywalizacyjną współpracę (*competitive cooperation*), gdzie centralnym elementem jest, z jednej strony, ambiwalencja dwóch bliskich sojuszników i partnerów handlowych, z drugiej jednak także rywalizacja tych aktorów w polityce światowej²⁴. Podstawowym elementem relacji transatlantyckich jest współpraca ekonomiczna, pozytywnie rozwijająca się także w okresach politycznych konfliktów między UE a USA, jak choćby przed inwazją w Iraku w 2003 r.²⁵ W wymiarze politycznym

²⁰ T. Kaya, *Identifying the EU's Foreign and Security Policy Roles*, "Review of International Law and Politics" ("Uluslararası Hukuk ve Politika"), 17/2009:107131, s. 109.

²¹ C. Nitoiu, *Framing the EU's policy towards the neighbourhood: the strategic approach of the Seventh European Parliament (2009–2014)*, "Cambridge Review of International Affairs", 2016.

²² J. Zajac, op. cit.

²³ J. McCormick, *American Exceptionalism: The Implications for Europe*, "Journal of Transatlantic Studies", 3 (2) 2005: 199–215; R. Kagan, *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*, New York 2004.

²⁴ M. Smith, R. Steffenson, *The European Union and the USA*, [w:] C. Hill, M. Smith, S. Vanhoonacker (red.), *International Relations and the European Union*, Oxford 2017, s. 389.

²⁵ D.S. Hamilton, J.P. Quinlan, *The Transatlantic Economy 2017. Annual Survey of Jobs, Trade and Investment between the United States and Europe*, Washington 2017.

USA były od końca II wojny światowej zaangażowane w stabilizowanie i wspieranie ekonomiczne państw Europy Zachodniej i bliskiego sojuszu na arenie międzynarodowej w trakcie i po zakończeniu „zimnej wojny”²⁶. Współpraca transatlantycka stanowiła także kluczowy element polityki sojuszniczej NATO. Po zakończeniu „zimnej wojny” i wraz z rozwojem Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa (WPZiB) oraz Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (WPBiO) UE współpraca transatlantycka w zakresie działań na arenie międzynarodowej przybrała nowe formy i musiała sprostać nowym wyzwaniom. Z jednej strony USA utrzymują bliskie, strategiczne relacje z państwami członkowskimi UE (zwłaszcza z Wielką Brytanią, lecz także z Niemcami czy Polską), z drugiej strony współpracują z instytucjami UE zaangażowanymi w WPZiB i WPBiO. W efekcie, „pomimo iż w wielu aspektach WPZiB i WPBiO UE rozwinęły się dzięki USA – jako środki uzupełniające braki w polityce USA lub odpowiadając wyzwaniom kolejnych administracji amerykańskich, zwłaszcza w latach 90. i po roku 2000 – są one także znacząco ograniczane przez dominację, jeśli nie hegemonię, ‘jedynego mocarstwa’ zwłaszcza wtedy, gdy dotyczą kwestii kryzysów i konfliktów, jak również przeznaczania rzeczywistych zasobów na działania wojenne lub okołowojenne”²⁷. Podobnie na poziomie relacji bilateralnych państwa członkowskie UE mają różną motywację i stopień zaangażowania w relacje transatlantyckie. Widoczne to było choćby w podziale na państwa wspierające amerykańskie plany inwazji w Iraku w 2003 r. i te, które były przeciw.

W ostatnich latach jednak, w trakcie trwania administracji Baracka Obamy, polityka zagraniczna USA koncentrowała się na wzmacnianiu udziału Europejczyków, zwłaszcza UE, w obronie liberalnego porządku międzynarodowego²⁸. Wpisuje się to w trend – od lat widoczny w amerykańskiej polityce zagranicznej – odchodzenia od zimnowojennej koncentracji na Europie ku polityce nakierowanej na rozwiązywanie globalnych problemów i pozostawianiu zwłaszcza kwestii bezpieczeństwa w rękach samych zainteresowanych²⁹. Jak stwierdziła Heather Conley, Amerykanie niekoniecznie są „okropnie” zainteresowani Europą³⁰. Europejczycy, zwłaszcza w środkowej i wschodniej części kontynentu z obawą przyjmowali koncepcje „zwrotu ku Pacyfikowi” (*pivot to the Pacific Rim*)³¹. Jednak ten zwrot w kierunku Pacyfiku ma także związek ze zmianami systemu międzynarodowego i wzrostu

²⁶ Zob. więcej: D. Milczarek, *Stosunki transatlantyckie w sferze polityki zagranicznej i bezpieczeństwa? Polski punkt widzenia*, „Studia Europejskie”, 2/2008, ss. 31–56.

²⁷ M. Smith, R. Steffenson, op. cit., s. 396.

²⁸ J. Goldberg, *The Obama Doctrine*, „The Atlantic”, 17 marca 2016, [Online], dostępne: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>, 10.09.2017.

²⁹ Zob. więcej J. Kiwerska, *Rozchodzenie się dwóch światów? Stany Zjednoczone i relacje transatlantyckie 1989–2012*, Poznań 2013; J. Kiwerska, *Europa w strategii Baracka Obamy (2009–2012)*, „Instytut Zachodni Policy Papers”, nr 10, Poznań 2013.

³⁰ H. Conley, *What’s Obama’s European Legacy?*, „Politico”, 24 kwietnia 2016, [Online], dostępne: <http://www.politico.eu/article/what-will-define-barack-obamas-european-legacy-eu-us/>, 18.09.2017.

³¹ Zob. H. Clinton, *America’s Pacific century*, „Foreign Policy”, 11 października 2011, [Online], dostępne: <http://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/>, 20.09.2017.

znaczenia, ale także potencjału destrukcyjnego dla ładu międzynarodowego, takich aktorów, jak Rosja czy Chiny. Z drugiej strony te wspomniane zmiany w systemie międzynarodowym zbliżają do siebie USA i UE – obrońców liberalnego ładu międzynarodowego.

Relacje transatlantyckie są od dekad zinstytucjonalizowane na wielu poziomach od szczytów amerykańsko-europejskich po spotkania grup roboczych. Podstawowe instytucje to Deklaracja Transatlantycka z 1990 r., Nowa Agenda Transatlantycka z 1995 r. oraz Transatlantyckie Partnerstwo Ekonomiczne z 1998 r. i zrewitalizowane w 2007 r. W efekcie relacje transatlantyckie oplata gęsta sieć instytucjonalna łącząca władze federalne w USA z instytucjami UE w Brukseli. Dodatkowo USA mają gęstą sieć dyplomatyczną w państwach członkowskich UE, po części stanowiącą alternatywne źródło wiedzy i wpływu na polityki UE poprzez kanały narodowe.

Metoda

Analiza percepcji amerykańskich aktorów politycznych oparta jest na założeniach teorii ról, gdzie analizie poddawane są percepcje decydentów lub aktorów politycznych. Percepcje są badane z różnych perspektyw, w tym studium zastosowano perspektywę stosunków międzynarodowych, w których percepcje są rozumiane jako „konstelacje cech, złożonych razem w znaczącą całość [...], koncentrujące się na subiektywnych pojęciach «siebie» i «innego», które wzajemnie kształtują, pod wpływem różnych czynników (np. wartości, kultury, osobistych doświadczeń) wyobrażenia i oczekiwania aktorów”³². Choć w ramach samej teorii ról stosuje się różne metody, takie jak analiza debat parlamentarnych, analiza oficjalnych dokumentów, analiza mediów, często stosowana jest metoda wywiadu, w szczególności, gdy celem są percepcje ról właśnie³³. Głównym celem zastosowanej metody było ustalenie, które elementy ról UE wobec najbliższego sąsiedztwa były kontestowane, jaki obraz UE jako aktora w najbliższym sąsiedztwie był powielany. Jakie aspekty działań UE były oceniane pozytywnie, a co wzbudzało największe kontrowersje?

Materiał badawczy obejmuje 20 wywiadów przeprowadzonych z ekspertami amerykańskimi zajmującymi się tematyką związaną z polityką zagraniczną UE, a zwłaszcza jej zaangażowaniem w najbliższym sąsiedztwie i pracującymi w uznanych amerykańskich *think tankach* zajmujących się kwestiami polityki zagranicznej lub w ośrodkach akademickich. *Think tanki* odgrywają istotną rolę w amerykańskim systemie politycznym i mają duży wpływ na konceptualizację polityki zagranicznej w państwie, w szczególności z powodu tzw. mechanizmu drzwi obrotowych, który polega na tym, że pracownicy administracji (w tym wypadku polityki zagranicznej) często podejmują pracę w *think tankach*, skąd następnie wracają do administracji³⁴. Respondenci

³² *Analysis of the perception of the EU and EU's Policies Abroad. Final Report*, December 2015, s. 13.

³³ *Analysis of the perception of the EU*, op. cit.; C. Cantir, J. Kaarbo, op. cit.

³⁴ Więcej zob. D.E. Abelson, *A Capitol Idea: Think Tanks and U.S. Foreign Policy*, Montreal, Kingston 2006; J. McGann, R. Weaver (red.), *Think Tanks and Civil Societies: Catalysts for Ideas and Action*, Fourth Edition, New Brunswick 2009; J.G. McGann, *Think Tanks and Policy Advice in the US: Academics, Advi-*

pochodzili z *think tanków* obejmujących całe spektrum polityczne w USA. Eksperci zostali wyselekcjonowani podczas badania stron internetowych *think tanków* aktywnych w obszarze amerykańskiej polityki zagranicznej pod kątem zainteresowania tematyką UE i jej działań zewnętrznych oraz dzięki metodzie kuli śnieżnej (pozukiwaniu informacji o kolejnych ekspertach w trakcie wywiadów)³⁵. Wywiady miały charakter częściowo ustrukturyzowany, choć, jak to w przypadku wywiadów eksperckich, wiedza respondentów i ich doświadczenie stanowiły kluczową część badania. Eksperci byli zatrudnieni w *think tankach* lub podejmowali aktywność ekspercką, wykorzystując platformy stworzone przez *think tanki*. Część z respondentów miała poprzednio lub rozpoczynała aktywność w amerykańskiej dyplomacji. Część miała doświadczenie akademickie lub konsultingowe, często łączone z aktywnością w *think tankach*. Część była zawodowymi ekspertami w tych organizacjach. Grupa respondentów nie ma charakteru reprezentatywnego, choć wywiady były przeprowadzone w kilkunastu organizacjach, w tym w najważniejszych amerykańskich *think tankach* zajmujących się kwestiami transatlantyckimi. Warto jednak zwrócić uwagę, że eksperci nie przedstawiali opinii swoich organizacji, lecz własne. Wywiady zostały przeprowadzone w 2015 i 2016 r. w Waszyngtonie i w Nowym Jorku.

Sojusznicza kontestacja ról UE w najbliższym sąsiedztwie

Badania od lat wskazują, że UE jest postrzegana z zewnątrz przede wszystkim jako aktor ekonomiczny³⁶. Istotną rolę we współczesnym obrazie UE odgrywają wewnętrzne kryzysy trwające blok, takie jak kryzys strefy euro, *Brexit* czy kryzys migracyjny na południu Europy. W zakresie ról na arenie międzynarodowej utrzymuje się trend do postrzegania UE jako przede wszystkim mocarstwa cywilnego, z drugiej strony podkreślana jest nieefektywność w zakresie polityki międzynarodowej, choć dostrzegana jej aktywność³⁷. UE jest także relatywnie rzadko postrzegana jako aktor w zakresie kwestii bezpieczeństwa, prym w tym względzie wiodą państwa członkowskie.

---

sors and Advocates, New York 2007; J.G. McGann, *2014 Global Go to Think Tank Index Report*, [Online], dostępne: http://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=think_tanks, 2015, 3108.2016. O roli *think tanków* w Europie zob. M. Góra, *Role of think tanks and experts in legitimisation of the European Neighbourhood Policy*, [w:] M. Góra, C. Holst, M. Warat (red.), *Expertisation in the European Union*, New York, London 2018.

³⁵ Wywiady przeprowadzono z ekspertami związanymi z *think tankami*: American Enterprise Institute, American Foreign Policy Council, Atlantic Council, Brookings Institution, Carnegie Council for Ethics in International Relations, Carnegie Endowment for International Peace, Century Foundation, German Marshall Fund, East West Institute, National Committee on American Foreign Policy, Social Science Research Council, World Policy Institute oraz w ośrodkach akademickich, takich jak: New York University, John Hopkins University. Niektórzy eksperci zatrudnieni byli w prywatnych firmach konsultingowych.

³⁶ J. Sperling, *American perceptions of the EU: through the glass, darkly or through the looking glass*, [w:] S. Lucarelli, L. Fioramonti (red.), *External Perception of the European Union as a Global Actor*, Abingdon, New York 2010, ss. 13-31.

³⁷ *Analysis of the perception of the EU and EU's Policies Abroad*, op. cit., s. 30.

Percepcja UE w USA, zarówno na poziomie opinii publicznej, jak i aktorów politycznych i decydentów, w przeważającej części jest pozytywna lub obojętna. Wynika to w dużej mierze z utrwalonego postrzegania UE jako bliskiego (choć trudnego) sojusznika i partnera gospodarczego, ale także aktora bliskiego kulturowo i pod względem podzielanych wartości. Amerykańska opinia publiczna dostrzega rolę UE w utrzymywaniu pokoju i stabilności na świecie. Aż 67% badanych uważa, że UE jest ważnym aktorem w tym zakresie. Dodatkowo 70% badanych postrzega przywództwo UE w stosunkach międzynarodowych jako pożądane i możliwe w najbliższej przyszłości³⁸. W amerykańskim dyskursie o UE istotnym elementem jest NATO, które uznawane jest za podstawę sojuszu obu aktorów w kwestiach bezpieczeństwa międzynarodowego. Warto też podkreślić, iż jednym z głównych czynników odpowiedzialnych za pozytywny wizerunek UE i jej działań jest szeroko podzielane przez Amerykanów przekonanie co do wspólnoty wartości łączących ich z Europejczykami i z UE. Wspólna identyfikacja z Zachodem stanowi kluczowy element konstruowania wspólnoty atlantyckiej.

Niemniej jednak badania aktorów politycznych i elit wskazują, że choć dominuje pozytywny obraz UE, to „diabeł tkwi w szczegółach”. Dla przykładu – w kontekście kryzysu migracyjnego UE jest postrzegana jako aktor nieefektywny, którego działania są niespójne³⁹. Obraz bizantyjskiej natury polityk i instytucji UE jest powszechny w USA⁴⁰. Dla aktorów amerykańskich problematyczny jest nie tylko charakter *sui generis* UE, ale wskazują także na związki jakości procesów politycznych w UE ze stanem relacji transatlantyckich. Dotychczasowe badania percepcji UE wśród elit amerykańskich koncentrują się na UE w sensie ogólnym, rzadko zaś w odniesieniu do konkretnych jej polityk, zwłaszcza w wymiarze zewnętrznym⁴¹.

W analizowanym materiale empirycznym, który odpowiada na te braki w wiedzy, potwierdzają się główne charakterystyki UE. Centralnym elementem postrzeganym w UE jest gospodarka. Relacje gospodarcze wskazywane są jako najważniejsze w ramach relacji transatlantyckich. Ważne jednak jest, że dla wszystkich respondentów relacje transatlantyckie stanowiły kluczowy wymiar amerykańskiej polityki zagranicznej i w ogólności były postrzegano jako wzajemnie korzystne. Dodatkowo wszyscy respondenci podkreślali, iż w czasach niestabilnego systemu międzynarodowego olbrzymie znaczenie mają podzielane przez obu aktorów wartości. Innymi słowy, choć w szczegółach widoczne są różnice w podejściu do głównych zagrożeń międzynarodowych, UE jest koniecznym aktorem dla USA i gwarantem sukcesu nie tylko amerykańskiej polityki zagranicznej, ale także Zachodu jako takiego. Ogólna rola UE jako mocarstwa cywilnego wyraźnie dominuje w oczach amerykańskich aktorów, jest przecież powielana od dekad. Mniej jednoznaczne są wskazania na UE jako mocarstwo normatywne. Choć kwestie promocji i ochrony praw człowieka lub demokra-

³⁸ Ibidem, s. 243.

³⁹ Ibidem, s. 245.

⁴⁰ A. Wilson, *Ukraine Crisis. What it means for the West*, New Haven, London 2014.

⁴¹ Zob. J. Kiwerska, *Ukraina i stosunki transatlantyckie*, Rocznik Integracji Europejskiej, 9/2015.

cji są dostrzegane, nie wydaje się, by UE i jej działania zewnętrzne były postrzegane inaczej niż działania innych aktorów, w tym USA, w zakresie promowania wspólnie podzielanych wartości.

Równocześnie badani wskazywali z jednej strony na trudności w relacjach wzajemnych wynikających z niewiedzy decydentów lub nieprzejrzystości instytucjonalnej. Zwłaszcza brak jednego rzeczywistego przedstawiciela unijnej polityki zagranicznej uznawany był za utrudnienie, pomimo funkcjonowania Wysokiego Przedstawiciela UE do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa od wejścia w życie Traktatu z Lizbony. W efekcie, jak to zostanie rozwinięte poniżej, badani wskazywali, że często, by „obejść” meandry europejskiej polityki, efektywniejsze jest oddziaływanie poprzez rządy państw członkowskich. Krytykowana była także polityka UE dotycząca komunikacji z aktorami politycznymi w USA, wskazywano na zbyt techniczną naturę spotkań organizowanych w Waszyngtonie i brak koncentracji na budowaniu świadomości ogólnych działań UE.

Przeprowadzone wywiady koncentrowały się na ocenie działań UE w jej najbliższym sąsiedztwie w kontekście tzw. Arabskiej Wiosny 2011 r. i jej konsekwencji oraz Partnerstwa Wschodniego ze szczególnym uwzględnieniem rosyjskiej agresji na Ukrainę. Z powodu ograniczonych ram tego artykułu nie będą omawiane kwestie kryzysu migracyjnego na południu Europy. Na ogólnym poziomie EPS była postrzegana w przeważającej części respondentów w pozytywnym świetle. Właściwie wszyscy byli zgodni, że jest to niezwykle pożądane działanie ze strony UE. Wydaje się, że silna UE jest powszechnie uważana w USA jako zasób dla amerykańskiej polityki zagranicznej. Niemniej jednak sposób, w jaki ta polityka jest implementowana, podlegał często ostrej krytyce. Jeden z respondentów stwierdził nawet w odniesieniu do EPS, że „musi być ona zresetowana i przygotowana od nowa”⁴². Podkreślano nieefektywność instrumentów, brak konkretnej oferty dla krajów EPS, lecz przede wszystkim nieprzejrzysty i niejasny charakter biurokracji UE.

Opierając się na opisanych wyżej rolach UE w sąsiedztwie, można stwierdzić, iż dominującą rolę w oczach amerykańskich aktorów politycznych jest rola promotora reform ekonomicznych i zrównoważonego rozwoju, tak w basenie Morza Śródziemnego, jak i w Europie Wschodniej. Rola aktora gospodarczego jest też najmniej kontestowana. Podkreślana w tym wymiarze jest przede wszystkim konwergencja działań europejskich i amerykańskich na polu ekonomicznym. W obszarze tej roli szczególną uwagę przykuwa kwestia unijnej polityki energetycznej, zwłaszcza jej zewnętrznego wymiaru i w szczególności w kontekście polityki Rosji w zakresie dostępu do źródeł energii. UE postrzegana jest jako mocarstwo ekonomiczne, którego najsilniejszą stroną jest atrakcyjna oferta wciągająca partnerów z sąsiedztwa do współpracy.

Drugą co do ważności rolę dla amerykańskich aktorów, którą odgrywa UE, jest rola propagatora wartości demokratycznych i praw człowieka. Ponownie w tym zakresie zostały podjęte działania UE i USA, postrzegane jako zbieżne i nakierowane

⁴² Wywiad, Waszyngton, styczeń 2016.

na osiągnięcie tego samego celu. Jak stwierdził jeden z respondentów, największą siłą UE w sąsiedztwie jest to, że stanowi model dobrego życia w dobrobycie, stabilności i wolności, do którego aspirują społeczeństwa państw sąsiedzkich. Niemniej jednak w przypadku tej roli mamy także do czynienia z jej kontestacją. Zwłaszcza wydarzenia tzw. Arabskiej Wiosny uwidoczniły słabość UE jako promotora wartości i siły normatywnej. Szczególną uwagę badani przykładali do kryzysu ukraińskiego, wskazując na fakt, że UE – mimo szerokiej krytyki zaangażowania UE w sam kryzys, o czym poniżej – w swoich działaniach nakierowanych na demokratyzację stała się poważnym graczem w tym obszarze, na tyle poważnym, że wywołała działania rosyjskie. W przekonaniu badanych oddziaływanie UE stało się znaczące, pomimo ograniczonego wykorzystywania środków przymusu.

Najbardziej krytykowana i kontestowana jest rola UE jako aktora w rozwiązywaniu konfliktów w najbliższym sąsiedztwie. Po pierwsze, UE jest postrzegana jako suma państw członkowskich z bardzo słabym, jeśli w ogóle istniejącym, zarządzaniem kryzysowym na poziomie unijnym. Podziały wewnętrzne i sprzeczne interesy państw UE w oczach amerykańskich aktorów w praktyce uniemożliwiają UE wspólne działania w sytuacjach kryzysowych, wymagających zdecydowania, działania pod presją czasu i wspólnej woli politycznej. Choć dostrzegana jest rola UE jako promotora środków budowy zaufania i bezpieczeństwa, to ich skuteczność postrzegana jest w sytuacjach deeskalacji konfliktów – często przywoływane było uczestnictwo UE w stabilizacji sytuacji pokonfliktowej w państwach byłej Jugosławii. Kolejną kwestią jest sprawa stroniczości UE. Te wątpliwości w szczególności są słyszalne w odniesieniu do konfliktu bliskowschodniego. Generalnie aktorzy amerykańscy postrzegają dominującą rolę amerykańskiej polityki zagranicznej w kwestiach rozwiązywania konfliktów, traktując UE jako aktora drugorzędowego, choć którego wsparcie jest postrzegane jako wzmocnienie oddziaływania. W kontekście kryzysu ukraińskiego wyraźnie podkreślano, iż w trakcie napiętych wydarzeń 2014 r. strona amerykańska musiała często obchodzić instytucje WPZiB i prowadzić dialog dyplomatyczny z wykorzystaniem stolic państw członkowskich. W tym kontekście warto zwrócić uwagę, że jednym z najważniejszych sojuszników amerykańskich w Europie w zakresie współpracy w kwestii ukraińskiej są Niemcy, a w szczególności Angela Merkel. Warto podkreślić także (choć wywiady były przeprowadzone przed referendum w sprawie wystąpienia Wielkiej Brytanii z UE), że rząd Davida Camerona postrzegany był jako słaby, zaś ogólnie rola Wielkiej Brytanii w UE malejąca i w efekcie niespełniająca potrzeb amerykańskich. Wyraźnie widoczna była zależność między malejącą pozycją Wielkiej Brytanii na rzecz rosnącej pozycji Niemiec.

Co istotne, zwłaszcza w kontekście kryzysu ukraińskiego, często podejmowana była kwestia problemów napięć wewnątrz amerykańskiej polityki zagranicznej, zwłaszcza w zakresie konstruowania relacji z Rosją. Badani podkreślali zmiany w ostatnich latach w podejściu do Federacji Rosyjskiej i głębokich wewnętrznych podziałów wśród ekspertów zajmujących się sprawami rosyjskimi. W tym zakresie często podnoszono kwestie niepewności dotyczącej nie tylko kierunków własnej polityki, współpracy z UE, ale także rozczytania zmian wewnątrz Rosji.

Podsumowanie

Stany Zjednoczone wciąż odgrywają wielką rolę w stabilizowaniu relacji w Europie, być może znacznie bardziej niż oryginalne plany administracji Baracka Obamy o przekazywaniu Europejczykom spraw w ich własne ręce. Na pewno przyczyniły się do tego w istotny sposób agresywne działania rosyjskie w odniesieniu do Ukrainy, które wymogły powrót do pełnego zaangażowania w Europie, także dlatego, że UE nie była sobie w stanie poradzić, przynajmniej w pierwszych fazach konfliktu.

W badanym materiale potwierdzony został ogólny obraz UE i jej działań międzynarodowych, który wyłania się z analizy literatury tematu. Badania jednak, z racji tego, że skoncentrowane były na konkretnych działaniach UE, pokazują także dynamikę tego obrazu. Choć potwierdzona została rola UE jako przede wszystkim aktora ekonomicznego i w mniejszym stopniu normatywnego, amerykańscy aktorzy zaczęli dostrzegać, że te działania mają także konsekwencje w zakresie bezpieczeństwa. Zarówno w odniesieniu do tzw. Arabskiej Wiosny, jak i kryzysu ukraińskiego, podkreślano, że systematyczne, długoterminowe skoncentrowanie działań UE na kwestiach społeczeństwa obywatelskiego, demokracji przyczyniły się do zachodzących tam procesów. Niestety, w obu przypadkach – w oczach amerykańskich aktorów – UE zawiodła, gdy trzeba było reagować szybko i zdecydowanie na gwałtownie zmieniającą się okoliczności i reagować na wybuchy konfliktów.

Warto w końcu podkreślić, iż badania były przeprowadzone przed wyborami 2016 r., zaś nowa administracja prezydenta Donalda Trumpa, zwłaszcza w obszarze relacji z europejskimi sojusznikami i Rosją, napotkała niespotykane wcześniej perturbacje. W trakcie pierwszych miesięcy tej administracji ujawniły się podziały wśród amerykańskich ekspertów, co do tego, jak budować relacje w ramach NATO, jaki jest stosunek do negocjowanych porozumień z UE (TTIP). Refleksja na temat tego, do jakiego stopnia nastąpiła w amerykańskiej polityce zagranicznej zmiana po 2017 r., wykracza jednak poza ramy tego artykułu.

BIBLIOGRAFIA

Druki zwarte:

- Abelson D.E., *A Capitol Idea: Think Tanks and U.S. Foreign Policy*, Montreal, Kingston 2006.
- Analysis of the perception of the EU and EU's Policies Abroad. Final Report*, December 2015, [Online], dostępne: http://ec.europa.eu/dgs/fpi/showcases/eu_perceptions_study_en.htm, 31.08.2016.
- Bengtsson R., Elgström O., *Reconsidering the European Union's roles in international relations: self-conceptions, expectations, and performance*, [w:] S. Harnisch, C. Frank, H. Maull (red.), *Role Theory in International Relations. Approaches and analyses*, London, New York 2011.
- Bouris D., Schumacher T., (red.), *The Revised European Neighbourhood Policy. Continuity and Change in EU Foreign Policy*, London 2016.
- Cantir C., Kaarbo J., *Unpacking Ego in Role Theory. Vertical and Horizontal Role Contestation and Foreign Policy*, [w:] C. Cantir, J. Kaarbo (red.), *Domestic Role Contestation, Foreign Policy, and International Relations*, New York, London 2016.
- Cantir C., Kaarbo J. (red.), *Domestic Role Contestation, Foreign Policy, and International Relations*, London, New York 2016.

- Duchêne F., *Europe's Role in World Politics*, [w:] R. Mayne (red.), *Europe Tomorrow: Sixteen Europeans Look Ahead*, London 1972.
- Elgström O., Smith M., *The European Union's roles in International Relations: Concepts and Analysis*, London 2006.
- Góra M., *Think tanks and experts' role in legitimisation of European Neighbourhood Policy*, [w:] M. Góra, C. Holst, M. Warat (red.), *Expertisation and Democracy in Europe*, London, New York 2018.
- Gstöhl S. (red.), *The European Neighbourhood Policy in a Comparative Perspective: Models, Challenges, Lessons*, Abingdon 2016.
- Hamilton D.S., Quinlan J.P., *The Transatlantic Economy 2017. Annual Survey of Jobs, Trade and Investment between the United States and Europe*, Center for Transatlantic Relations, Washington 2017.
- Kagan R., *Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order*, New York 2004.
- Keukeleire S., MacNaughtan J., *The Foreign Policy of the European Union*, London, New York 2008.
- Kiwerska J., *Rozchodzenie się dwóch światów? Stany Zjednoczone i relacje transatlantyckie 1989–2012*, Poznań 2013.
- König J., *The EU in the Libyan Crisis*, [w:] C. Cantir, J. Kaarbo (red.), *Domestic Role Contestation, Foreign Policy, and International Relations*, London, New York 2016.
- Korosteleva E.A., *The European Union and its Eastern Neighbours: Towards a more ambitious partnership?*, London: BASEES/Routledge Series on Russian and East European Studies, London 2012.
- McGann J., Weaver R. (red.), *Think Tanks and Civil Societies: Catalysts for Ideas and Action*, Fourth Edition, New Brunswick 2009.
- McGann J.G., *Think Tanks and Policy Advice in the US: Academics, Advisors and Advocates*, New York 2007.
- McGann J.G., (2015). *2014 Global Go To Think Tank Index Report*, [Online], dostępne: http://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=think_tanks, 31.08.2016.
- Pietraś Z., *Pojęcie i klasyfikacja ról międzynarodowych*, Lublin 1989.
- Smith M., Steffenson R., *The European Union and the USA*, [w:] C. Hill, M. Smith, S. Vanhoonacker (red.), *International Relations and the European Union*, Oxford 2017.
- Sperling J., *American perceptions of the EU: through the glass, darkly or through the looking glass*, [w:] S. Lucarelli, L. Fioramonti (red.), *External Perception of the European Union as a Global Actor*, Abingdon, New York 2010.
- Telo M., *Europe: A Civilian Power?: European Union, Global Governance, World Order*, London 2005.
- Whitman R., Wolff S. (red.), *The European Neighbourhood Policy in Perspective. Context, Implementation and Impact*, London 2011.
- Wilson A., *Ukraine Crisis. What it means for the West*, New Haven, London 2014.
- Zajac J., *Role Unii Europejskiej w regionie Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu*, Warszawa 2010.

Najważniejsze artykuły:

- BBC, *Ukraine crisis: Transcript of leaked Nuland-Pyatt call*, 14 lutego 2014 r., BBC, <http://www.bbc.com/news/world-europe-26079957>.
- Clinton H., *America's Pacific century*, "Foreign Policy", 11 października 2011, [Online], dostępne: <http://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/>, 20.09.2017.
- Conley H., *What's Obama's European Legacy?*, "Politico", 24 kwietnia 2016, [Online], dostępne: <http://www.politico.eu/article/what-will-define-barack-obamas-european-legacy-eu-us/>, 18.09.2017.
- Goldberg J., *The Obama Doctrine*, "The Atlantic", March 17, 2016, [Online], dostępne: <https://www.the-atlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>, 10.09.2017.
- Harnisch S., *Full-spectrum role-taking: A two-level role theoretical model*, Paper prepared for Annual Conference of the International Studies Association, Toronto, 26-30 March 2014.

- Holsti K.J., *National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy*, "International Studies Quarterly" 14 (3) 1970: 233-309.
- Kaya T., *Identifying the EU's Foreign and Security Policy Roles*, "Review of International Law and Politics" ("Uluslararası Hukuk ve Politika"), (17) 2009:107-131.
- Kiwerska J., *Europa w strategii Baracka Obamy (2009–2012)*, Instytut Zachodni Policy Papers, (10) 2013: 1-72.
- Kiwerska J., *Ukraina i stosunki transatlantyckie*, Rocznik Integracji Europejskiej, (9) 2015: 345-363.
- Manners I., *Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?*, "Journal of Common Market Studies", 40 (2) 2002: 235-258.
- Manners I., *Assessing the decennial, reassessing the global: Understanding European Union normative power in global politics*, "Cooperation and Conflict", 48 (2) 2013: 304-329.
- Milczarek D., *Stosunki transatlantyckie w sferze polityki zagranicznej i bezpieczeństwa? Polski punkt widzenia*, „Studia Europejskie” (2) 2008: 31-56.
- Nitoiu C., *Framing the EU's policy towards the neighbourhood: the strategic approach of the Seventh European Parliament (2009–2014)*, "Cambridge Review of International Affairs", 2016, online version.
- Sjursen H., *The EU as a normative power: how can this be?*, "Journal of European Public Policy", 13 (2) 2006: 169-181.

DOMINIKA SATOŁA

Wydział Politologii

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Wspólny rynek pracy Unii Europejskiej

Common labour market of the European Union

Streszczenie: Wspólny rynek pracy Unii Europejskiej (UE) to obszar, który jest niezwykle ważny zarówno w skali państwa, Unii jako organizacji międzynarodowej oraz świata. Powstał on stosunkowo niedawno, pierwsze sprzyjające warunki pojawiły się dopiero po II wojnie światowej. Wraz z rozwojem idei integracyjnych podlegał szeregowi zmian, które miały na celu liberalizację zasad rządzących wewnątrz europejskim rynkiem pracy. Dzięki współpracy państw członkowskich oraz pogłębianiu idei wspólnego rynku pracy możliwe będzie podniesienie poziomu życia mieszkańców Unii Europejskiej oraz rozwój państw członkowskich.

Abstract: The common labour market of the European Union (EU) is an area which is incredibly important in the scale of the state, the Union as an international organisation, as well as in the scale of the world. It was not established a long time ago, first favourable conditions appeared after the World War II. Along with the development of the integration ideas it was subject to changes which aimed at the liberalization of labour market rules within Europe. The standards of living in the European Union and the development of Member States will be possible thanks to the cooperation of the Member States and the development of the idea of a common labour market.

Europejski rynek pracy to bardzo specyficzny obszar funkcjonowania gospodarki, zarówno w skali państwowej, jak i regionalnej. Tak jak inne rynki, rynek pracy podlega wpływom kryzysów światowych. Dlatego też państwa przy współudziale Unii Europejskiej (UE) powinny mieć możliwość wpływania na tenże rynek, aby w minimalnym stopniu móc łagodzić negatywne zjawiska występujące w jego obrębie oraz poza nim.

Rynek pracy Unii Europejskiej nie powstałby, gdyby nie rozwój idei integracyjnych, szczególnie w dziedzinie gospodarki. Integracja gospodarcza jest rozumiana w różny sposób. Termin ten pojawił się dopiero w połowie XX w. Według Jana Tinbergena możemy wyróżnić „integrację gospodarczą negatywną”, czyli usuwanie wszelkiego rodzaju barier i przeszkód ekonomicznych oraz „pozytywną”, czyli wprowadzanie wspólnych polityk gospodarczych, ujednolicanie ich oraz tworzenie instytucji niezbędnych do realizacji tego zadania¹. Negatywna jest reprezentowana przez

¹ M. Knapińska, *Wspólny europejski rynek pracy – geneza, rozwój, funkcjonowanie*, Poznań 2012, s. 13.

neoliberalistów. Wśród nich możemy wymienić m.in. takie postacie, jak m.in.: Wilhelm Roepke, Joshua Galperin, Ludwig Erhard, Bela Balassa. Kluczową rolę odgrywa tutaj mechanizm rynkowy oraz niczym nieograniczony przepływ towarów, usług, kapitału oraz siły roboczej. Natomiast pozytywna integracja jest nazywana inaczej instytucjonalną, neokeynesowską. Jego zwolennicy to m.in.: Gunnar Myrdal, J. Tinbergen, Jacques Stohler. Mimo iż niezwykle ważne są procesy rynkowe, to istotą integracji instytucjonalnej jest powstanie instytucji o charakterze ponadnarodowym, na rzecz których państwa zrzekły się części swojej suwerenności. Samo pojęcie „integracji gospodarczej” możemy rozumieć jako łączenie realizowanych odrębnie działań ekonomicznych w globalny system rozciągający się ponad granicami państwowymi². Nie jest to tylko suma gospodarek państw uczestniczących, lecz wyodrębniony nowy podmiot gospodarczy³. Możemy wyróżnić takie koncepcje integracji, jak: federalistyczna, konfederacyjna, konstytucjonalistyczna, unionistyczna, komunikacyjna, funkcjonalna, *à la carte*, „różnych prędkości”, czy „o twardym jądrze”.

„Koncepcja federalistyczna” za istotę obiera stworzenie ponadnarodowej organizacji. Głównym jej zwolennikiem był Winston Churchill, który mówił o Stanach Zjednoczonych Europy, czyli konieczności powołania państwa związkowego⁴. Poszczególne państwa członkowskie miałyby się zrzec części praw suwerennych na rzecz instytucji ponadnarodowej. Koncepcji tej można przeciwstawić „integrację konfederacyjną”, czyli opartą na współdziałaniu państw członkowskich „Europę ojczyzn”⁵. Była to idea bliska Charlesowi de Gaulle’owi, w ramach której państwa zachowują odrębność i suwerenność. „Koncepcja konstytucjonalistyczna” z kolei zakładała podejmowanie przez państwa decyzji konstytucyjnych, na mocy których miały powstać ponadnarodowe organy⁶. Stanowisko unionistyczne opierało się natomiast na stworzeniu Parlamentu Europejskiego oraz Rady Ministrów Państw Zachodnioeuropejskich. Te organy miały koordynować współpracę państw członkowskich. Z kolei „idea komunikacyjna”, jak nazwa wskazuje, opierać się miała przede wszystkim na silnej współpracy państw członkowskich na poziomie kulturowym, społecznym, gospodarczym oraz rządowym. „Koncepcja funkcjonalna” także wyłoniła się z federalistycznej, jej zwolennikami były takie osobistości, jak: Jacques Delors, Alcide de Gasperi, Konrad Adenauer, Robert Schuman, Jean Monnet. Według niej integracja ma polegać na budowaniu rzeczywistych zależności ekonomicznych między państwami członkowskimi. Gospodarka to obszar, który według funkcjonalistów najłatwiej ulega integracji, natomiast bezpieczeństwo czy polityka zagraniczna są sferami rodzącymi zbyt wiele sprzeczności⁷.

² Ibidem, s. 18.

³ E. Kawecka-Wyrzykowska, K. Michałowska-Gorywoda, *Pojęcie, formy, efekty i koncepcje integracji europejskiej*, [w:] J. Barcz, E. Kawecka-Wyrzykowska, K. Michałowska-Gorywoda (red.), *Integracja europejska*, Warszawa 2007, ss. 21-22.

⁴ M. Knapińska, op. cit., s. 16.

⁵ Ibidem, s. 17.

⁶ Koncepcja konstytucjonalistyczna wyrosła na gruncie idei federalistycznej.

⁷ Ibidem, ss. 18-19.

Reasumując, warunki sprzyjające integracji europejskiej powstały dopiero po II wojnie światowej i wtedy nastąpił rozkwit koncepcji integracyjnych. Było to uwarunkowane wieloma czynnikami. Europa Zachodnia utraciła pozycję dominującą na rzecz nowych supermocarstw – Stanów Zjednoczonych i Związku Radzieckiego, była ona zniszczona pod względem gospodarczym i społecznym. Kontynent europejski był podzielony na dwa rywalizujące bloki. Obawiano się również powrotu do radykalizmów i wybuchu kolejnego konfliktu. Dlatego też w owym czasie konieczne było podejmowanie wspólnych działań regulujących procesy gospodarcze. Konieczna była współpraca ze względu na rosnące wyzwania, takie jak coraz silniejsza rywalizacja, specjalizacja, upadek systemu kolonialnego. Ponadto państwa zachodnioeuropejskie były na podobnym poziomie rozwoju ekonomicznego, kulturowego i politycznego. Wszystkie te czynniki ułatwiały integrację i motywowały do wspólnych przedsięwzięć⁸.

Ostatnie trzy koncepcje integracyjne, czyli *à la carte*, „Unia różnych prędkości” oraz model „twardego jądra”, powstały już w czasach współczesnych, na gruncie postępującej integracji europejskiej. Pojęcie *à la carte* pochodzi z j. francuskiego i oznacza dokładnie: potrawy z jadłospisu, do wyboru⁹. Przenosząc to na grunt integracji europejskiej, możemy wyobrazić sobie sytuację, w której państwa członkowskie mają możliwość wyboru, w jakich obszarach współpracy chcą uczestniczyć, a w jakich nie. Państwa wybierałyby prawo wspólnotowe, z którego chcą korzystać, a odrzucałyby to, które im nie odpowiada. Koncepcja została stworzona przez Ralfa Dahrendorfa. Nie jest to jednak rozwiązanie optymalne, gdyż opierałoby się na braku jednolitości w dorobku prawnym. Kolejna współczesna koncepcja to „Unia różnych prędkości”¹⁰, która opiera się na podziale wewnątrz Unii Europejskiej na państwa, które nie tylko chcą, ale i mają możliwość integrować się szybciej oraz głębiej oraz na te, które będą dokonywały tego wolniej i płycej. Ostatnią koncepcją jest model „twardego jądra”¹¹. W Unii miałyby tworzyć się kręgi o różnym poziomie integracji. Najsilniejsza współpraca byłaby w kręgu stanowiącym jądro systemu. Uczestniczyć w nim mogłyby państwa najlepiej rozwinięte pod względem gospodarczym. Obecnie warunki te spełniają chyba jedynie Francja oraz Niemcy¹².

Współcześnie funkcjonuje pięć etapów rozwoju integracji gospodarczej¹³. Jest to: „strefa wolnego handlu”, „unia celna”, „wspólny rynek”, „unia gospodarczo walutowa” oraz „pełna integracja gospodarcza”¹⁴. Pierwsze stadium rozwoju integracji to zniesienie barier w handlu wewnętrznym, czyli likwidacja ceł i ograniczeń ilościowych. Każdy partner może sam decydować o stawkach celnych w wymianie z państwami

⁸ E. Kawecka-Wyrzykowska, K. Michałowska-Gorywoda, op. cit., s. 34.

⁹ M. Knapieńska, op. cit., s. 20.

¹⁰ Ibidem, s. 21.

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem, s. 22.

¹³ Zostały sformułowane przez Balassę w 1964 r. i funkcjonują do dnia dzisiejszego.

¹⁴ Ibidem, s. 23.

trzecimi. Kolejny etap to unia celna, która zawiera wszystkie elementy strefy wolnego handlu, ale uzupełniona jest o wspólną taryfę celną wobec państw trzecich. Wspólny rynek zawiera wszystkie aspekty poprzedniego etapu plus wprowadzenie swobodnego przepływu osób, kapitału oraz usług. Na tym szczeblu państwa członkowskie prowadzą wspólne polityki w zakresie transportu, konkurencji, sektora energetycznego, podatków czy spraw socjalnych. Unia ekonomiczno-walutowa zakłada wprowadzenie wspólnej waluty. Aby stało się to możliwe, niezbędna jest koordynacja i wprowadzenie wspólnej polityki monetarnej, fiskalnej, budżetowej. Państwa nie decydują już same o poziomie stóp procentowych czy o kursie waluty. Te zadania przejmują organy ponadnarodowe¹⁵.

Ostatni etap integracji to ujednoczenie gospodarek państw członkowskich do tego stopnia, że tworzą one odrębną całość, nowy organizm ekonomiczny. Istnieje tylko jedna polityka koordynowana przez ponadnarodowe instytucje¹⁶. Obecnie Unia Europejska jest na etapie czwartym, czyli unii gospodarczo-walutowej. Nie ma jeszcze woli politycznej oraz realnej możliwości przejścia do pełnej integracji gospodarczej.

Nawiązując do etapów rozwoju europejskiego rynku pracy, należy wspomnieć o Traktacie ustanawiającym Europejską Wspólnotę Węgla i Stali (EWWiS), który został podpisany w 1951 r., a wszedł w życie w 1953 r. Zezwalał on, na mocy art. 69, na swobodne przemieszczanie się pracowników przemysłu węglowego oraz stali¹⁷. To właśnie w tym dokumencie po raz pierwszy pojawiły się zapisy o swobodnym przepływie pracowników w Europie. Następnie przypomnieć należy o Traktacie ustanawiającym Europejską Wspólnotę Gospodarczą (TEWG), który został podpisany w 1957 r., wszedł w życie w 1958 r. Tutaj na uwagę zasługuje art. 3c, który mówi o utworzeniu wspólnego rynku, czyli o zniesieniu wszelkich przeszkód między państwami członkowskimi w zakresie przepływu osób, usług i kapitału. *Stricte* o swobodzie przepływu pracowników traktują artykuły 48-51 wyżej wymienionego traktatu. Na jego mocy ustanawia się swobodę przepływu pracowników wewnątrz Wspólnoty. Podkreślona jest przypuszczalnie jedna z najważniejszych zasad europejskiego rynku pracy, czyli zasada niedyskryminacji ze względu na przynależność państwową w zakresie wynagrodzenia, zatrudnienia oraz innych warunków pracy. Zgodnie z traktatem Rada na wniosek Komisji, ale po konsultacji z Komitetem Ekonomiczno-Społecznym, uchwała wszelkiego rodzaju niezbędne dyrektywy lub rozporządzenia, aby móc sukcesywnie wprowadzić w życie swobodny przepływ pracowników na obszarze Wspólnot Europejskich. Artykuł 48 ust. 3 odnosi się do możliwych ograniczeń, które państwa członkowskie mogą nakładać na pracowników przybywających. Ograniczenia te to tzw. klauzula *ordre public*. Możliwy jest zakaz wjazdu danego obywatela, jeśli stanowić on może zagrożenie dla: porządku publicznego, bezpieczeństwa publicznego i zdrowia publicznego. Istotny jest także art. 50 TEWG, według którego państwa członkowskie popierają wymianę młodych pracowników. Ostatni z artykułów, czyli 51, odnosi

¹⁵ M. Knapińska, op. cit., s. 23.

¹⁶ Ibidem, s. 24.

¹⁷ A. Krause, U. Rinne, K.F. Zimmermann, *How Far Away is a Single European Labor Market?*, Discussion Paper No. 8383 August 2014, [Online], dostępne: <http://ftp.iza.org/dp8383.pdf>, s. 1, 19.02.2016.

się do zabezpieczeń socjalnych, jakie mają być zapewnione, aby swoboda przepływu pracowników mogła płynnie funkcjonować. Zapisy o europejskim rynku pracy i swobodzie przepływu pracowników możemy odnaleźć w każdym następnym traktacie przyjmowanym przez państwa członkowskie¹⁸.

Pierwszym etapem powstania wspólnego rynku pracy Unii Europejskiej jest okres od września 1961 r. do maja 1964 r. W tym czasie, aby pracownik mógł wyemigrować do innego państwa członkowskiego, musiał mieć zgodę tego państwa na przyjazd. Mógł po roku pracy przedłużyć pozwolenie na taką samą pracę, ale nie dłużej niż na rok. Po trzech latach pracownik miał możliwość ubiegać się o pozwolenie na pracę, która odpowiada jego kwalifikacjom. Praca powyżej pięciu lat na terytorium danego państwa członkowskiego pozwalała ubiegać się o możliwość wykonywania każdego rodzaju pracy najemnej. Potrzeba było aż czterech lat, aby pracobiorca był traktowany na równi z obywatelami państwa, w jakim wykonywał pracę. Przejawem uposiedzenia tego systemu była konieczność notyfikacji przez pierwsze trzy tygodnie wakatów w narodowych centrach pracy. Dopiero po upływie tego terminu, możliwe było przekazanie tych ofert pracy, które jeszcze zostały, do pozostałych państw członkowskich¹⁹.

Kolejny etap sięga od 1964 r. do 1968 r. Przyspieszeniu uległo wydawanie wcześniej wspomnianych pozwoleń. Już po dwóch latach regularnego zatrudnienia pracownik mógł uzyskać zgodę na wykonywanie każdej pracy najemnej w kraju destynacji. Tak więc okres, w jakim pracobiorca migrujący był traktowany na równi z pracobiorcą krajowym, skrócił się o połowę. Jednak państwa zostawiły sobie do dyspozycji swoje wyjście ewakuacyjne w postaci klauzuli zabezpieczającej. Pozwalała ona na wprowadzenie piętnastodniowego przywrócenia preferencji dla pracowników narodowych. Musiała ona jednak zostać należycie uzasadniona i mogła być wprowadzona jedynie w wypadku nadwyżki w podaży na rynku pracy w danym sektorze.

Ostatecznie swobodny przepływ pracowników został zrealizowany w 1968 r., kiedy to nie trzeba było posiadać zezwolenia na pracę, jedynie zezwolenie na pobyt. Było ono wydawane na okres pięciu lat i mogło być automatycznie odnawiane. Zostało to osiągnięte na mocy rozporządzenia Rady nr 1612/68/EWG z 15 października 1968 r. Ten akt prawny podkreśla także konieczność większej koordynacji wakatów z podaniami o pracę, przez co niezbędna będzie ściślejsza współpraca między centralnymi oraz regionalnymi służbami zatrudnienia²⁰. Zgodnie z art. 1 wyżej wymienionego dokumentu pracownik najemny ma „w szczególności prawo do podjęcia zatrudnienia dostępnego na terytorium innego państwa członkowskiego z takim samym pierwszeństwem, z jakiego korzystają obywatele tego państwa”²¹. Wyraźnie więc zrównane

¹⁸ M. Knapieńska, op. cit., ss. 32-33.

¹⁹ Ibidem, s. 34.

²⁰ Rozporządzenie Rady (EWG) nr 1612/68 z dnia 15 października 1968 r. w sprawie swobodnego przepływu pracowników wewnątrz Wspólnoty, [Online], dostępne: <http://ec.europa.eu/enlargement/ccvista/pl/31968r1612-pl.doc>, 19.02.2016.

²¹ Ibidem.

zostały warunki traktowania pracowników krajowych z zagranicznymi. Dopuszczalne były jednak ograniczenia ze względu na znajomość języka, szczególnie na stanowiska wymagających takich umiejętności. Co więcej, pierwszeństwo miały osoby pochodzące z państw członkowskich, przed osobami z państw trzecich.

Na mocy traktatów rzymskich powstał Europejski Fundusz Społeczny, czyli najstarszy fundusz strukturalny Unii. Miał on na celu zmniejszać bezrobocie i wpływać pozytywnie na politykę zatrudnienia. Po dziś dzień wspiera przedsiębiorców, pracowników i rynek pracy oraz mierzy się z nowymi wyzwaniami w tych dziedzinach. Kolejnym istotnym krokiem było podpisanie i wejście w życie Jednolitego aktu europejskiego²², który zapewniał cztery wspólnotowe swobody, czyli m.in. swobodę przepływu osób²³. Dokument, który gwarantował prawo każdego obywatela Wspólnot Europejskich do podjęcia pracy w którymkolwiek państwie członkowskim, to Karta podstawowych praw socjalnych pracobiorców. Został podpisany w 1989 r. Z punktu widzenia ewolucji europejskiego rynku pracy, istotne było przyjęcie Karty podstawowych praw socjalnych. Dokument ten uznawał prawo pracowników do przemieszczania się jako jedno z wielu praw podstawowych każdego człowieka²⁴.

Lata 90. XX w. przyniosły wiele zmian. Traktat z Maastricht, czyli Traktat o Unii Europejskiej, wprowadził obywatelstwo Unii Europejskiej. Według niego osoby posiadające obywatelstwo unijne miały prawo do swobodnego przemieszczania się, zamieszkania oraz poszukiwania pracy na terytorium UE. To ten dokument jako ostatni przyczynił się do utworzenia od 1 stycznia 1993 r. jednolitego rynku europejskiego. Kolejnym niezwykle ważnym dokumentem był traktat amsterdamski²⁵, który miał zapewnić włączenie do *acquis communautaire*²⁶ *acquis Schengen*²⁷ oraz doprowadzić do powstania Komitetu do spraw Zatrudnienia. Konwencja z Schengen została podpisana przez Francję, Niemcy oraz Beneluks w 1985 r., następnie była systematycznie rozszerzana.

W kontekście rosnących zagrożeń związanych ze zniesieniem kontroli na granicach, konieczne było przyjęcie Konwencji wykonawczej. Miała ona na celu określenie głównych pojęć oraz wprowadzenie środków kompensacyjnych dla wcześniej wymienionych zagrożeń. Konwencja wykonawcza wprowadziła także zasady kontroli na granicach zewnętrznych oraz System Informacyjny Schengen (SIS – Schengen

²² Jednolity akt europejski został podpisany 28 lutego 1986 r. w Hadze, a wszedł w życie 1 lipca 1987 r.

²³ Jednolity akt europejski, [Online], dostępne: http://stosunki-miedzynarodowe.pl/traktaty/jednolity_akt_europejski.pdf, 22.02.2016

²⁴ K. Głąbicka, *Rynek pracy w jednoczącej się Europie*, Warszawa 2005, s. 28.

²⁵ Traktat amsterdamski został podpisany 2 października 1997 r., a wszedł w życie 1 maja 1999 r.

²⁶ Z francuskiego *acquis* oznacza „dorobek”. *Acquis communautaire* jest to dorobek prawny Wspólnot oraz Unii Europejskiej. W jego ramach możemy odnaleźć traktaty założycielskie oraz akcesyjne, traktaty zmieniające traktaty założycielskie, prawo wtórne UE, orzecznictwo Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości.

²⁷ *Acquis Schengen* jest to dorobek prawny Układu z Schengen, na które składają się porozumienia z 1985 r., 1990 r. oraz porozumienia akcesyjne dla Włoch, Hiszpanii, Portugalii, Grecji, Austrii, Danii, Finlandii, Szwecji oraz porozumienie w sprawie specjalnych stosunków z Norwegią i Islandią.

Information System), który ma stać na straży bezpieczeństwa w państwach członkowskich i stanowić swoisty środek kompensacyjny²⁸. Składa się z jednostki centralnej, która ma swoją siedzibę w Strasburgu we Francji, jednostki rezerwowej, która mieści się w Sankt Johann im Pongau w Austrii oraz z krajowych komórek. Dzięki niemu możliwe jest sprawdzenie, czy dana osoba, przekraczająca granicę zewnętrzną, jest poszukiwana, zaginiona, podlega ekstradycji, zakazowi wjazdu lub też niejawnemu nadzorowi. Baza danych zawiera także informacje o przedmiotach, dokumentach, które zostały ukradzione lub stanowią zagrożenie. System ten powala także na podejmowanie działań kontrolnych wewnątrz państw. Obecnie funkcjonuje usprawniony System Informacyjny Schengen drugiej generacji (SIS II)²⁹.

W 2006 r. na mocy rozporządzenia nr 562/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady został wprowadzony Kodeks graniczny Schengen³⁰, który stanowi akt najwyższego rzędu. Potwierdza definicje zawarte w Konwencji wykonawczej oraz kodyfikuje jej założenia oraz założenia Układu z Schengen. Według Anny Szachoń-Pszenny jest swoistą konstytucją strefy Schengen.

Dopiero po włączeniu *acquis Schengen* do prawodawstwa unijnego zaprzestano kontroli dokumentów na granicach wewnętrznych. Był to „milowy krok” w stronę liberalizacji przepływu osób. Dzięki temu obywatele Unii mogli przekraczać granice tylko i wyłącznie na podstawie dowodu oraz w dowolnym miejscu i czasie. Warto dodać, iż strefa Schengen obejmuje nie tylko państwa członkowskie Unii Europejskiej, lecz także państwa, takie jak Norwegia, Islandia, Szwajcaria. Z tej swobody mogą korzystać także obywatele państw trzecich, którzy przekroczyli granice w sposób legalny oraz spełnili wszystkie formalne wymogi. W ten sposób powstała „Europa bez granic”. Jednak w związku z wyraźnym zagrożeniem bezpieczeństwa narodowego, związanym np. z nielegalną imigracją z państw trzecich czy terroryzmem, możliwe jest tymczasowe wznowienie kontroli granicznych wewnątrz Unii Europejskiej³¹.

W kontekście ewolucji europejskich rynków pracy kluczowe znaczenie ma także uznanie tej wolności za jedno z praw człowieka. Nastąpiło to na mocy przyjętej w 2000 r. Karty praw podstawowych Unii Europejskiej³². Zgodnie z art. 45 tego dokumentu każdy obywatel Unii ma prawo do swobodnego przemieszczania się oraz pobytu w państwach członkowskich. Takie samo prawo może przysługiwać obywatelom państw trzecich, jeśli tylko przebywają legalnie na terytorium któregośkolwiek państwa członkowskiego.

²⁸ S. Dubaj, *System Informacyjny Schengen – wdrożenie i perspektywy rozwoju*, [w:] A. Kuś, M. Kowerski (red.), *Transgraniczny przepływ towarów i osób w Unii Europejskiej*, Lublin – Zamość 2011, ss. 235-236.

²⁹ Ibidem, ss. 237-240.

³⁰ Rozporządzenie (WE) nr 562/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 marca 2006 r. ustanawiające wspólnotowy kodeks zasad regulujących przepływ osób przez granice (Kodeks graniczny Schengen), [Online], dostępne: <http://udsc.gov.pl/wp-content/uploads/2014/12/x.pdf>, 23.01.2016.

³¹ A. Szachoń-Pszenny, *Istota swobodnego przepływu osób w Unii Europejskiej i strefie Schengen*, [w:] A. Kuś, M. Kowerski (red.), *Transgraniczny przepływ towarów i osób w Unii Europejskiej*, Lublin – Zamość 2011, ss. 54-55.

³² Karta praw podstawowych Unii Europejskiej weszła w życie w 2009 r. na mocy traktatu lizbońskiego.

Kolejnym etapem w umacnianiu współdziałania państw europejskich w obszarze rynków pracy jest przyjęcie przez Parlament Europejski oraz Radę Dyrektywy w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich. Miała ona na celu ujednoczenie przepisów i wprowadzenie jednego aktu prawnego zastępującego dotychczasowe dokumenty z lat 60., 70. i 90. XX w. Dotychczasowe prawodawstwo było sektorowe i fragmentaryczne, a nowo przyjęty dokument ma za zadanie ułatwić przepływ osób. Obywatele Unii mogą przemieszczać się po terytorium Wspólnoty na tych samych zasadach, co w obrębie własnego kraju³³.

Swoboda przepływu pracowników (oraz pozostałe swobody europejskiego rynku wewnętrznego) obowiązuje także w państwach takich, jak: Islandia, Norwegia, Lichtenstein, które nie są członkami Unii. Zostało to ustanowione na mocy układu o Europejskim Obszarze Gospodarczym, który został podpisany w 1992 r.³⁴

Na przestrzeni lat następuje ewolucja europejskich rynków pracy, jednak równolegle do niej ewoluuje cała Unia Europejska. Do Unii przystąpiły państwa o niższym poziomie rozwoju gospodarczego, dlatego też, mimo istniejącej już swobody przepływu pracowników, konieczne było wprowadzenie okresów przejściowych. Miały one na celu ograniczenie dostępu nowym obywatelom Unii do rynków pracy starej „piętnastki”. Reguła, według której można było ograniczać napływ pracowników, ma następujący schemat: 2+3+2 lata. Chodzi tutaj głównie o to, że można wprowadzić najpierw okres przejściowy, który wynosi 2 lata, następnie przedłużyć na kolejne 3 lata oraz ostatecznie przedłużyć na 2 lata. Maksymalnie mogłoby to trwać 7 lat, jednak musi zostać odpowiednio uzasadnione. Jako wyjaśnienie takowych przeszkód w przepływie pracowników można uznać trudną sytuację na rynku pracy w państwie destynacji. Wielka Brytania, Irlandia i Szwecja od 1 maja 2004 r. zniosły wszelkie bariery w dostępie do rynków pracy. Całkowicie odmienne podejście miały z kolei Austria i Niemcy, gdzie obostrzenia swobodnego przepływu pracobiorców wynosiły aż 7 lat. Regułą było szybsze zniesienie okresów przejściowych dla ośmiu państw UE, takich jak: Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Polska, Słowacja, Słowenia, Węgry³⁵, niż dla Bułgarii i Rumunii³⁶. Związane było to oczywiście z dużo niższym poziomem rozwoju tych dwóch ostatnich państw, w porównaniu do podmiotów, które przystąpiły do Unii w 2004 r.³⁷

³³ Dyrektywa 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich, zmieniająca rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 i uchylająca dyrektywy 64/221/EWG, 68/360/EWG, 72/194/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0038&from=PL>, [23.02.2016].

³⁴ K. Wach, *Europejska swoboda przepływu pracowników*, „Studia Europejskie”, 2007, nr 3 (43), (Online), dostępne: https://mpira.ub.unimuenchen.de/31657/1/MPRA_paper_31657.pdf, 20.02.2016.

³⁵ Państwa, które przystąpiły do Unii Europejskiej w 2004 r., oprócz Malty i Cypru.

³⁶ Państwa, które przystąpiły do Unii Europejskiej w 2007 r., czyli Bułgaria i Rumunia.

³⁷ M. Knapińska, op. cit., ss. 35-36.

Rynek wewnętrzny Unii Europejskiej jest definiowany w art. 26 TFUE jako obszar bez granic, w którym jest zapewniony swobodny przepływ towarów, usług, osób i kapitału³⁸. Można więc stwierdzić, iż swobodny przepływ pracowników to jedna z podstawowych swobód rynku wewnętrznego Unii Europejskiej³⁹. W prawodawstwie unijnym wyróżniane są cztery podstawowe swobody czy też wolności. Jako pierwsza powstała swoboda przepływu towarów, która regulowana jest przez artykuły od 28 do 37 TFUE. Szerszym pojęciem jest swoboda przepływu osób, w ramach której możemy wyróżnić wolność przepływu pracowników oraz wolność zakładania przedsiębiorstw. Są one opisane w artykułach od 45 do 55 TFUE. Swoboda przepływu kapitału to ponadgraniczne samodzielne transakcje finansowe. Odzwierciedlona zostaje ona w artykułach od 63 do 66 TFUE. Ostatnią jest swoboda świadczenia usług, której istota jest określona w artykułach od 56 do 62 TFUE⁴⁰. To właśnie te wolności tworzą rynek wewnętrzny Unii Europejskiej. Przy czym warto dodać, iż rynek wewnętrzny jest pojęciem stosunkowo nowym. Pierwotnie we Wspólnotach Europejskich używane było pojęcie „wspólny rynek”. Jest ono jednak dużo bardziej ogólnikowe i węższe niż rynek wewnętrzny. Dopiero wraz z ewolucją integracji gospodarczej⁴¹ zaczęto posługiwać się pojęciem, które rozumiemy szerzej. Wspólny rynek to jeden z etapów prowadzących do rynku wewnętrznego.

Traktaty unijne ustanawiają wspólne funkcjonowanie gospodarek państw członkowskich. Jest to istotą rozwoju Unii Europejskiej. Niezwykle ważny w tym przypadku jest traktat lizboński. Według art. 1a: „Unia opiera się na wartościach poszanowania godności osoby ludzkiej, wolności, demokracji, równości, państwa prawnego, jak również poszanowania praw człowieka, w tym praw osób należących do mniejszości. Wartości te są wspólne państwom członkowskim w społeczeństwie opartym na pluralizmie, niedyskryminacji, tolerancji, sprawiedliwości, solidarności oraz na równości kobiet i mężczyzn”⁴².

Artykuł 2 ust. 2 traktuje o tym, że „Unia zapewnia swoim obywatelom przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości bez granic wewnętrznych, w której zagwarantowana jest swoboda przepływu osób, w powiązaniu z właściwymi środkami w odniesieniu do kontroli granic zewnętrznych, azylu, imigracji, jak również zapobiegania i zwalczania przestępczości”⁴³. Natomiast ust. 3 wspomina, iż rynek wewnętrzny jest ustanowiony przez Unię Europejską, która zmierza w kierunku trwałego rozwoju.

³⁸ Art. 26, ust. 2 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, EUR-lex Baza aktów prawnych Unii Europejskiej, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>, [03.01.2015].

³⁹ A. Szachon-Pszenny, op. cit., s. 51.

⁴⁰ T. Sporek, *Wpływ integracji z Unią Europejską na rozwiązanie dylematów polskiego rynku pracy*, [w:] M. Dudek (red.), *Integracja i europejski rynek pracy*, Legnica – Zielona Góra 2006, s. 7.

⁴¹ Czyli do czasu wejścia w życie Jednolitego aktu europejskiego używano pojęcia „wspólny rynek”, natomiast po 1987 r. zaczęto stosować pojęcie „rynek wewnętrzny”, ewentualnie „rynek jednolity”.

⁴² Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (2007/C 306/01), [Online], dostępne: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12007L/TXT&from=PL>, 27.03.2018.

⁴³ Ibidem.

Podstawą tego rozwoju ma być zrównoważony wzrost gospodarczy, stabilność rynku towarowego, jak i społeczna gospodarka rynkowa. Głównym celem europejskiej gospodarki jest osiągnięcie jak najwyższego stopnia konkurencyjności oraz pełnego zatrudnienia⁴⁴.

To właśnie swobodny przepływ zasobów pracy oraz kapitału jest jednym z wielu środków do realizacji założeń przyjętych w wyżej wymienionych artykułach. Głównym celem integracji gospodarczej w państwach europejskich jest podnoszenie poziomu życia mieszkańców, osiągnięcie bezrobocia na optymalnym poziomie, wzrost gospodarczy i zapewnienie odpowiednich zabezpieczeń socjalnych⁴⁵. Będzie to możliwe jedynie dzięki współpracy państw członkowskich oraz dalszemu pogłębianiu integracji europejskiej. Między poszczególnymi krajami powinna istnieć polityczna wola współdziałania, aby został osiągnięty szeroko rozumiany dobrobyt społeczeństwa europejskiego.

BIBLIOGRAFIA

Najważniejsze dokumenty:

Dyrektywa 2004/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie prawa obywateli Unii i członków ich rodzin do swobodnego przemieszczania się i pobytu na terytorium państw członkowskich, zmieniająca rozporządzenie (EWG) nr 1612/68 i uchylająca dyrektywy 64/221/EWG, 68/360/EWG, 72/194/EWG, 73/148/EWG, 75/34/EWG, 75/35/EWG, 90/364/EWG, 90/365/EWG i 93/96/EWG, [Online], dostępne: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32004L0038&from=PL>, 23.02.2016.

Jednolity akt europejski, [Online], dostępne: http://stosunki-miedzynarodowe.pl/traktaty/jednolity_akt_europejski.pdf, 22.02.2016.

Rozporządzenie (WE) nr 562/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 marca 2006 r. ustanawiające wspólnotowy kodeks zasad regulujących przepływ osób przez granice, [Online], dostępne: <http://udsc.gov.pl/wp-content/uploads/2014/12/x.pdf>, 23.01.2016.

Rozporządzenie Rady (EWG) nr 1612/68 z dnia 15 października 1968 r. w sprawie swobodnego przepływu pracowników wewnątrz Wspólnoty, [Online], dostępne: <http://ec.europa.eu/enlargement/ccvista/pl/31968r1612-pl.doc>, 19.02.2016.

Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (2007/C 306/01), [Online], dostępne: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:12007L/TXT&from=PL>, 27.03.2018.

Druki zwarte:

Barcz J., Kawecka-Wyrzykowska E., Michałowska-Gorywoda K., *Integracja Europejska*, Warszawa 2007.

Dudek M. (red.), *Integracja i europejski rynek pracy*, Legnica – Zielona Góra 2006.

Knapieńska M., *Wspólny europejski rynek pracy – geneza, rozwój, funkcjonowanie*, Poznań 2012.

Kuś A., Kowerski M. (red.), *Transgraniczny przepływ towarów i osób w Unii Europejskiej*, Lublin – Zamocność 2011.

---

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ K. Tomaszewski, *Rynek wewnętrzny Unii Europejskiej - szansą i wyzwaniem dla obywateli*, „Studia Europejskie/Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego”, 2003, nr 2, [Online], dostępne: http://www.ce.uw.edu.pl/pliki/pw/2-2003_Tomaszewski.pdf, 18.02.2016, ss. 107-120.

Najważniejsze artykuły:

- Krause A., Rinne U., Zimmermann K.F., *How Far Away is a Single European Labor Market?*, Discussion Paper No. 8383 August 2014, [Online], dostępne: <http://ftp.iza.org/dp8383.pdf>, 19.02.2016.
- K. Tomaszewski, *Rynek wewnętrzny Unii Europejskiej – szansą i wyzwaniem dla obywateli*, „Studia Europejskie/Centrum Europejskie Uniwersytetu Warszawskiego”, 2003, nr 2, [Online], dostępne: http://www.ce.uw.edu.pl/pliki/pw/2-2003_Tomaszewski.pdf, 18.02.2016.
- K. Wach, *Europejska swoboda przepływu pracowników*, „Studia Europejskie”, 2007, nr 3 (43), [Online], dostępne: https://mpra.ub.unimuenchen.de/31657/1/MPRA_paper_31657.pdf, 20.02.2016.

JUSTYNA SIKORSKA

Wydział Gospodarki Międzynarodowej

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Relacje handlowe Wielkiej Brytanii z byłymi obszarami kolonialnymi w latach 1945–1973

Trade relations of the Great Britain
with its former colonies in 1945–1973

Streszczenie: W niniejszym artykule autorka wskazuje czynniki, które wpływały na kształt relacji handlowych Wielkiej Brytanii z byłymi obszarami kolonialnymi w latach 1945–1973. Dla Wielkiej Brytanii był to czas ustalania nowych reguł w kontaktach z państwami byłego imperium, jak również z państwami trzecimi. Omówiona została zmiana, jaka nastąpiła w relacjach ze Wspólnotą Narodów, tzn. stopniowe zmniejszanie się udziału jej członków w wymianie towarowej Wielkiej Brytanii. Wskazano także główne motywy rewizji poglądu Zjednoczonego Królestwa na integrację europejską, która w efekcie doprowadziła do akcesji do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (EWG).

Abstract: In this article the author refers to the factors that influenced trade relations between the Great Britain and its former colonies in 1945–1973. For the Great Britain it was a time of setting down new rules in the relations with the States of the former Empire and other counties. The change in relations with the Commonwealth, i.e. a gradual reduction of the participation of its Members in the trade exchange has been discussed here. There has also been indicated the main motives of the UK's view revision referring to the European integration which resulted in its accession to the European Economic Community (EEC).

Wstęp

Imperium Brytyjskie miało w sobie coś z imperiów konkurencyjnych, a jednocześnie od wszystkich się różniło. Choć to państwa iberyjskie jako pierwsze miały imponujące osiągnięcia, Holandia potrafiła przez chwilę uzyskać przewagę w prawie każdej dziedzinie życia gospodarczego, a w XVII-wiecznej Francji panował Król Słońce, to nad Imperium Brytyjskim słońce miało nigdy nie zachodzić. „Nie mamy zamiaru ustępować. Nie po to zostałem królewskim pierwszym ministrem, aby przewodniczyć likwidacji Imperium Brytyjskiego”¹ – powiedział usatysfakcjonowany wynikiem bitwy

¹ K. Robbins, *Zmierzch wielkiego mocarstwa. Wielka Brytania w latach 1870–1992*, Wrocław 2000, s. 231; T. Lloyd, *Dzieje Imperium Brytyjskiego*, Warszawa 2012, ss. 253–255.

pod El Alamein Winston Churchill. Trzy lata później nie był już premierem, a Wielka Brytania próbowała odbudować swoją pozycję w powojennym świecie. Państwo, które stworzyło największe imperium w dziejach, musiało teraz zmierzyć się z nowymi wyzwaniem. Już w 1947 r. – po raz pierwszy od czasu utraty 13. kolonii w Ameryce – kolejne państwa ogłosiły niepodległość. Dwa lata później, na wniosek Indii, Brytyjska Wspólnota Narodów stała się Wspólnotą Narodów. Imperium traciło swój dawny blask, a nie była to jedyna zmiana, z którą Brytyjczycy musieli się pogodzić².

Poszukiwanie nowej drogi

Po ciężkich doświadczeniach wojennych państwa Europy Zachodniej podjęły działania w celu nawiązania bliższej współpracy. Wielka Brytania od początku przyglądała się tym inicjatywom. W Londynie nieustannie rozważano kwestię utworzenia unii celnej z państwami Europy Zachodniej oraz tego, czy należy włączyć w ten projekt dominia i kolonie. Poglądy na tę kwestię były rozmaite. Ernest Bevin, minister spraw zagranicznych, był zwolennikiem dążenia do zawarcia jakiegoś porozumienia, widząc w nim szansę na ucieczkę spod presji Stanów Zjednoczonych. Ciężyła mu bowiem przewaga finansowa sojusznika, którą ten potrafił wykorzystywać, np. domagając się rozważenia likwidacji preferencji imperialnych podczas negocjacji o przyznanie pożyczki. Przeciwnicy wprowadzenia unii celnej z Europą Zachodnią, głównie *Board of Trade*, uważali, że może ona spowodować zerwanie więzi imperialnych oraz dyskryminować towary amerykańskie. W ich opinii lepiej było podjąć taką współpracę z państwami słabiej rozwiniętymi, które stanowiły uzupełnienie dla gospodarki brytyjskiej poprzez zapewnienie jej dostępu do surowców. Uprzemysłowane państwa Europy Zachodniej uważano za niebezpieczną konkurencję. Współdziałanie z nimi dopuszczano na razie w ramach tzw. planu Marshalla, który koordynowała Organizacja Europejskiej Współpracy Gospodarczej (*Organization for European Economic Cooperation* – OEEC). Do powołania tej instytucji przyczyniły się Stany Zjednoczone. Po drugiej stronie Atlantyku liczono na to, że OEEC wpłynie pozytywnie na procesy integracyjne w Europie. Wprawdzie Brytyjczycy skłaniali się ku temu, by zarządzanie planem znalazło się w gestii Narodów Zjednoczonych, ale zgodzili się na OEEC. Kluczowe dla nich było to, że okoliczności nie wymagały przekazania własnych kompetencji ponadnarodowej instytucji. Długo bronili się przed tym, aby ktoś inny mógł współdecydować o sprawach ich państwa i imperium. Kiedy później pojawił się pomysł, aby do unii celnej włączyć posiadłości brytyjskie, dominia wyraźnie się temu sprzeciwiły. Nie życzyły sobie wzajemnej redukcji ceł względem siebie. Jedynie Kanada wykazała niezobowiązujące zainteresowanie. Rozmowy zakończyły się niepowodzeniem w 1948 r. Niechęć Zjednoczonego Królestwa dodatkowo wzbudziło żądanie, aby zwiększyć import zboża z Francji, co wiązałoby się z jego obniżeniem w ramach Brytyjskiej Wspólnoty Narodów³.

² Ibidem.

³ A.S. Milward, *The Rise and Fall of a National Strategy, 1945–1963*, New York 2002, ss. 22–38; P.L. Robertson, J. Singleton, *Economic Relations Between Britain and Australasia 1945–1970*, Gordonsville 2002, s. 148.

W październiku 1946 r. eksperci brytyjscy spotkali się w Londynie z przedstawicielami dominiów. Ustalono wówczas, że należy przywrócić model relacji handlowych sprzed I wojny światowej. Opierał się on przede wszystkim na tym, że do Wielkiej Brytanii dostarczano gotowe produkty i surowce. Te pierwsze reeksportowano, natomiast te drugie sprzedawano za granicą po ich przetworzeniu. Głównym rynkiem zbytu dla Wielkiej Brytanii była Europa Zachodnia. Wojny i kryzys zakłóciły ten system, czyniąc imperium najważniejszym rynkiem. Jeszcze w 1950 r. eksport do Wspólnoty Narodów stanowił ponad 50% całości brytyjskiego eksportu, zatem był pięciokrotnie większy niż ten kierowany do Stanów Zjednoczonych lub do państw, które później utworzyły Europejską Wspólnotę Gospodarczą. Istniejący model stworzył przedziwną sytuację, w której na początku lat 50. XX w. Australia, licząca mniej niż milion mieszkańców, stała się najważniejszym odbiorcą dóbr brytyjskich⁴.

Relacje handlowe z Kanadą pozostały silne, choć teraz Zjednoczone Królestwo nie było już dla niej głównym partnerem. Jego miejsce zajęły Stany Zjednoczone. 5 stycznia 1946 r. z wizytą do Londynu przybyło pięciu kanadyjskich ministrów, także minister handlu i rzemiosła. Wspólnie dokonano przeglądu sprzedaży zboża, który był ważnym produktem eksportowym Kanady, a duża jego część była kierowana na rynek brytyjski, który w czasie II wojny światowej przyjął 5/8 z całego eksportu zboża z Kanady. Dwa miesiące później w Ottawie podjęto decyzję o udzieleniu pożyczki Zjednoczonemu Królestwu w wysokości 1,25 mld CAD, której celem było umożliwienie dokonywania zakupu dóbr i usług w państwie pożyczkodawcy. Na początku sierpnia w życie weszło porozumienie regulujące zakup zboża do 1950 r. Umowa gwarantowała sygnatariuszom obopólne korzyści. Londyn mógł kupować zboże w określonych ilościach w korzystnej cenie (30% niższej niż w Stanach Zjednoczonych i poniżej cen argentyńskich), a kanadyjscy producenci mieli zapewniony rynek zbytu. Kanada była ważnym dostarczycielem produktów żywnościowych do Wielkiej Brytanii. W 1946 r. pochodziło stamtąd 57% importowanego zboża, 38,6% słoniny i szynki, 45% konserw z łososia, 24,2% sera oraz 15% jaj. Wkrótce po przyznaniu pożyczki brytyjska delegacja udała się do Ottawy, aby renegocjować umowę z powodu zmieniającej się sytuacji finansowej obu stron⁵.

W dalszym ciągu rozwijano działalność w Afryce. W 1947 r. utworzono *Colonial Development Corporation*, której celem było rozwijanie handlu w koloniach oraz promowanie rozszerzania produkcji żywności i wydobywania surowców. W ramach projektu przewidywano także udzielanie pożyczek. Równocześnie powołano *Overseas Food Corporation* odpowiedzialną za przyznawanie pożyczek oraz promowanie rozwijania produkcji żywności na terytoriach kolonialnych. Jej pierwszym przedsięwzięciem było zapewnienie dostaw tłuszczów na rynek brytyjski w obliczu spodziewanego deficytu, który mógł utrzymywać się aż do 1960 r. Na ten cel przeznaczono tereny pod uprawę orzeszków ziemnych w Tanganice, Rodezji Południowej i Kenii. Rodezja

⁴ A.S. Milward, op. cit., ss. 4-5.

⁵ M. Epstein (ed.), *Annual Register: A Review Of Public Events At Home And Abroad, For Year 1946*, London 1947, s. 114, 116, 123; I.S. Macadam (ed.), *Annual Register: A Review Of Public Events At Home And Abroad, For Year 1947*, London 1948, s. 99.

Południowa przyciągała przedstawicieli brytyjskiego przemysłu, którzy byli zainteresowani ekspansją swoich przedsiębiorstw. Poza tym rząd londyński planował uruchomić tam projekt *oil-from-coal* o dużym znaczeniu nie tylko gospodarczym, ale i strategicznym⁶.

Zmiana kierunku preferencji handlowych Wielkiej Brytanii (1950–1960)

W latach 50. XX w. zachodnioeuropejskie projekty integracyjne przybierały konkretne formy. 18 kwietnia 1951 r. na mocy traktatu paryskiego państwa Beneluxu, Francja, RFN i Włochy powołały Europejską Wspólnotę Węgla i Stali. Wielka Brytania zrezygnowała z uczestnictwa w tej organizacji. Przyczyny podjęcia tej decyzji zostały wskazane w labourzystowskim dokumencie *European Unity*. Wśród najważniejszych argumentów znalazły się: waga powiązań w ramach Wspólnoty Narodów, tzw. specjalne więzi ze Stanami Zjednoczonymi, wola utrzymania kontroli nad własną gospodarką oraz przekonanie, iż organ decyzyjny na poziomie międzynarodowym nie jest ani realnym, ani właściwym pomysłem⁷.

Początek lat 50. XX w. był również okresem opracowywania przez Wielką Brytanię warunków umowy dotyczącej zakupu cukru w latach 1953–1957, którą zamierzała wkrótce zawrzeć. Opiewała ona na 1,150 tys. ton w rocznie, z czego 640 tys. ton miało pochodzić z Indii Zachodnich. Dodatkowo 450 tys. ton rocznie miało być kupowane z uwzględnieniem preferencyjnej stawki celnej. W kwietniu 1950 r. rząd londyński zgodził się podnieść całkowitą ilość o 25 tys. ton, z których 18 tys. mógł nabyć w korzystniejszej cenie. Decyzja rządu płynęła z woli wsparcia eksportu w brytyjskim Hondurasie. Producenci cukru z Indii Zachodnich uznali te warunki za niezadowalające. Domagali się uwzględnienia faktu, że w przyszłości Wielka Brytania wstrzyma reglamentację cukru i będzie potrzebowała większych dostaw. Rząd londyński uznał, że rozważy tę kwestię, gdy konsumpcja cukru rzeczywiście wzrośnie⁸.

Kanał Sueski, będący w posiadaniu Wielkiej Brytanii od 1882 r., nadal był dla niej istotny. Już nie jako „klucz do Indii”, z którymi obroty handlowe obniżały się, ale jako szlak komunikacyjny do pól naftowych w Zatoce Perskiej. Dlatego decyzja podjęta w 1956 r. przez prezydenta Egiptu Gamala Namera o przeprowadzeniu nacjonalizacji Kanału Sueskiego wywołała głębokie poruszenie w społeczeństwie brytyjskim. Gdy zabiegi dyplomatyczne nie przyniosły oczekiwanych efektów, Wielka Brytania podjęła akcję zbrojną wspólnie z Francją i Izraelem. Już miesiąc później siły brytyjskie musiały przerwać działania z powodu presji międzynarodowej opinii publicznej. Związek Radziecki zagroził, że wkroczy do walki i wesprze w niej stronę egip-

⁶ I.S. Macadam (ed.), op. cit., s. 177; I.S. Macadam (ed.), *Annual Register: A Review of Public Events at Home and Abroad, for Year 1949*, London 1950, s. 109.

⁷ T.R. Szymczyński, *Negocjacje granic: od szóстки” do „dziewiątki”. Rozszerzenie północne Wspólnot Europejskich (1973)*, Poznań 2009, ss. 38-39.

⁸ I.S. Macadam (ed.), *Annual Register: A Review Of Public Events At Home And Abroad, For Year 1950*, London 1951, s. 142.

ską. Większe znaczenie miała jednak postawa Stanów Zjednoczonych oraz państw Wspólnoty Narodów. Waszyngton najpierw zagłosował na forum ONZ wbrew interesom Wielkiej Brytanii, a następnie zastosował wobec niej presję fiskalną. Kiedy członkowie Wspólnoty Narodów również skrytykowali brytyjskie postępowanie, zaczęto dostrzegać, że rozbieżności w jej kręgu pogłębiają się. Kryzys sueski nie pozbawił Wielkiej Brytanii wpływów w regionie. Skłonił jednak Brytyjczyków do dokonania weryfikacji własnych ambicji. Był bowiem wyraźnym znakiem, że choć słońce nad imperium brytyjskim jeszcze nie zaszło, to zenit miało już dawno za sobą. Po 1956 r. coraz poważniej rozważano przesunięcie akcentu na kontynent europejski kosztem relacji zawiązanych wiele lat temu w różnych częściach świata⁹.

Model integracji gospodarczej zapisany w traktatach rzymskich nie znalazł akceptacji w Zjednoczonym Królestwie, które obawiało się komplikacji i rozluźnienia więzów łączących je ze Wspólnotą Narodów. Brytyjczycy byli również świadomi faktu, że konsekwencją utworzenia EWG będzie dyskryminacja handlowa państw, które pozostaną poza umową, dlatego część spośród państw OEEC zaproponowała w 1956 r. (jeszcze przed podpisaniem traktatów rzymskich) powołanie Europejskiej Strefy Wolnego Handlu. W jej skład miałyby wejść zarówno państwa zamierzające powołać EWG, jak również te państwa zachodnioeuropejskie, które nie przejawiały woli przystąpienia do tej organizacji. Celem funkcjonowania strefy miała być stopniowa liberalizacja wzajemnej wymiany towarowej, ale każde państwo mogło pozostawić własne taryfy celne wobec krajów trzecich, a także prowadzić własną politykę handlową. Gdyby udało się zrealizować ten projekt, wówczas Wielka Brytania, jego główny architekt, mogłaby czerpać korzyści z obu systemów. Strefa Wolnego Handlu umożliwiłaby jej nawiązanie bliższych relacji handlowych z państwami Europy Zachodniej bez uszczerbku dla systemu preferencji celnych w ramach Wspólnoty Narodów. Koncepcja zyskała aprobatę tych państw, które nie planowały wejść do EWG, a chciały w jakiś sposób zabezpieczyć się przed negatywnymi konsekwencjami pozostawania poza tym ugrupowaniem. Projekt poparły również Holandia i RFN chcące utrzymać kontakty handlowe ze Zjednoczonym Królestwem. Problem polegał jednak na tym, że traktowały go jako uzupełnienie dla EWG, nie alternatywę. Negocjacje dotyczące Strefy państwa prowadziły w ramach OEEC. Zakończyły się one fiaskiem jesienią 1958 r. Głównym powodem był opór Francji, obawiającej się konkurencji w postaci brytyjskiego przemysłu i towarów przemysłowych, które uzyskałyby łatwy dostęp do rynku EWG¹⁰.

Wieloletnie dylematy dotyczące ukierunkowania londyńskiej polityki dobrze ilustrują następujące słowa: „Wielka Brytania musi zachować swoją obecność na dwóch terenach: musi pozostać ośrodkiem Brytyjskiej Wspólnoty Narodów oraz musi pozostać europejską. Trudna to rola i różna od ról odgrywanych przez wszystkie inne

⁹ J. Modrzejewska-Leśniewska, *Konflikt sueski (1956)*, [w:] A. Bartnicki (red.), *Zarys dziejów Afryki i Azji 1869–1996*, Warszawa 1996, ss. 279–286; B.H. Toszek, *Proces integracji Wielkiej Brytanii ze Wspólnotami Europejskimi w latach 1961–1975*, Toruń 2009, ss. 122–124.

¹⁰ A. Makać, *EFTA w procesach zachodnioeuropejskiej integracji gospodarczej*, [w:] E. Oziewicz (red.), *Procesy integracyjne we współczesnej gospodarce światowej*, Warszawa 2001, ss. 54–55.

mocarstwa¹¹. Wielka Brytania próbowała prowadzić swoją politykę, najpierw opierając się na sile imperium, które stworzyła, a następnie na tzw. specjalnych więziach ze Stanami Zjednoczonymi aż do 1961 r., kiedy to premier Harold MacMillan poinformował Izbę Gmin o woli podjęcia negocjacji dotyczących akcesji do EWG. Zwolennicy przyłączenia się do „szóstki” twierdzili, że Wspólnota Narodów nadal pozostawała dla nich ważna, ale nie da się już jedynie na jej bazie tworzyć skutecznej strategii politycznej. Przeciwnicy akcesji przekonywali o znaczeniu tej Wspólnoty jako „ogniwa łączącego Północ z Południem, państwa bogate i biedne oraz społeczeństwa różnych ras i religii”¹².

Od początku lat 50. XX w. następował systematyczny spadek udziału Wspólnoty Narodów w eksporcie brytyjskim. Pierwsze znaczące obniżenie nastąpiło w 1955 r., gdy w ramach OEEC podjęto zobowiązanie do kontynuowania liberalizacji handlu. Za krok decydujący uznaje się powrót do modelu przedwojennego, tzn. ustalenie automatycznej wymienialności dolara amerykańskiego na waluty państw zachodniej Europy. Odtąd udział eksportu na rynek Wspólnoty Narodów nieustannie się zmniejszał, natomiast ten przeznaczony na rynek „szóstki” wzrastał¹³.

Brytyjczycy doskonale zdawali sobie sprawę, że mimo spadku obrotów handlowych w ramach Wspólnoty Narodów, nie mogą się od niej całkowicie odsunąć. Taki krok skutkowałby nagłą utratą bazy zaopatrzeniowej. Położenie kolonii i dominiów było jeszcze bardziej skomplikowane, ponieważ wytwarzane przez nie towary kierowano głównie do Londynu. Tak było chociażby w przypadku cukru z Indii Zachodnich, czy masła z Nowej Zelandii. Dlatego też sprawa Wspólnoty Narodów była jednym z ważniejszych zagadnień w trakcie rozmów z „szóstką”¹⁴.

„Szóstka” za warunek *sine qua non* uznała rezygnację Zjednoczonego Królestwa ze statusu mocarstwa postkolonialnego. Jednolitość polityki Wspólnoty była ważna dla skuteczności jej zewnętrznej polityki gospodarczej. Dlatego nie godzono się na posiadanie przez jedno państwo specjalnych powiązań zewnętrznych. Od Wielkiej Brytanii oczekiwano zatem rezygnacji z systemu preferencji w relacjach handlowych z dominiami i koloniami, który funkcjonował na mocy porozumień ottawskich z 1932 r. Wówczas podmioty imperium otrzymały dziesięcioprocentową redukcję taryfy celnej oraz zwolnienie od ograniczeń ilościowych w eksporcie do metropolii. System zachowano po II wojnie światowej i uprawomocniono jako wyjątek od zasady KNU. Margines preferencji w 1956 r. wyznaczono w przedziałach: 5-20% dla towarów Wspólnoty Narodów na rynku brytyjskim oraz 3-50% dla towarów brytyjskich na rynkach Wspólnoty. Z czasem ów margines podlegał redukcji, głównie na mocy koncesji Zjednoczonego Królestwa podczas rund negocjacyjnych w ramach GATT¹⁵.

¹¹ T. Bartoszewicz, *Zewnętrzna polityka EWG*, Warszawa 1977, s. 39.

¹² T. Bartoszewicz, op. cit.; K. Robbins, op. cit., ss. 310-311.

¹³ A.S. Milward, op. cit., ss. 4-5.

¹⁴ T. Bartoszewicz, op. cit., ss. 39-40, 43.

¹⁵ B. Porter, *The Lion's share. A short history of British Imperialism, 1850-1970*, New York 1975, s. 330; T. Bartoszewicz, op. cit., s. 42; A. Cairncross, *The British Economy since 1945*, Oxford 1995, ss. 174-177.

**Wspólnota Narodów
w polityce handlowej Wielkiej Brytanii
w kontekście planowanego przystąpienia do EWG
(1961–1973)**

Formalny wniosek o rozpoczęcie rozmów premier H. Macmillan skierował do EWG 9 sierpnia 1961 r. Podkreślił w nim, że Zjednoczone Królestwo przystąpi do Wspólnoty, jeżeli w odpowiedni sposób zostaną uwzględnione potrzeby jego państwa, EFTA oraz Wspólnoty Narodów, choć premierzy tej ostatniej sprzeciwiali się brytyjskiej akcesji. W 1962 r. wnioski o członkostwo przekazano również do EWWiS oraz Euratomu. Mimo długiej listy zagadnień, w których Brytyjczycy usiłowali zabezpieczyć własne interesy, rozmowy przebiegały sprawnie. Sytuacja uległa zmianie, gdy w połowie stycznia 1963 r. prezydent Charles de Gaulle zgłosił sprzeciw. Paryż domagał się, by Wielka Brytania przystąpiła do Wspólnoty bez zastrzeżeń. Rząd londyński nie miał żadnego alternatywnego pomysłu. Członkowie Wspólnoty Narodów zaproponowali wówczas pogłębienie wzajemnych więzi handlowych. Zgodnie z regułami GATT, które akceptowała większość państw, porozumienia ottawskie można było zmienić tylko w przypadku wprowadzenia strefy wolnego handlu w obrębie grupy państw, których dotyczyły¹⁶.

Układ stowarzyszeniowy zawarty między „szóstką” a 18 państwami afrykańskimi spotkał się z krytyką państw trzecich, w szczególności byłych kolonii brytyjskich, które posądzały EWG o wprowadzanie nierównowagi na Czarnym Lądzie. Wkrótce w Europie Zachodniej dostrzeżono możliwości ekspansji gospodarczej w anglojęzycznej Afryce, bogatej w złoża surowców naturalnych. Zwolennikami otwarcia się na te państwa były Holandia i RFN, ponieważ nie chciały, aby współpracę ograniczano jedynie do Afryki frankofońskiej¹⁷.

Wielka Brytania planowała wykorzystać kwestię stowarzyszenia z jej byłymi koloniami w trakcie rozmów dotyczących przystąpienia do EWG, dlatego wyraziła sprzeciw, gdy w 1963 r. Nigeria złożyła Komisji EWG propozycję rozpoczęcia negocjacji dotyczących ewentualnego układu stowarzyszeniowego. Trzy lata później w Lagos podpisano konwencję o stowarzyszeniu, w której zawarte zostały wzajemne zobowiązania. Układ nie przyznawał Nigerii pomocy rozwojowej, którą otrzymały państwa stowarzyszone na mocy konwencji Yaoundé I. Postanowienia konwencji nie zostały wprowadzone w życie. Trzy miesiące po rozpoczęciu rozmów z Nigerią EWG przystąpiła do negocjacji z państwami Afryki Wschodniej: Kenią, Tanzanią i Ugandą. 26 lipca 1968 r. podpisano konwencję w Aruszy. Tym razem sprawa wzbudziła ostry protest Wielkiej Brytanii, a także Stanów Zjednoczonych, które wspólnie podnosiły, że przyjęty układ preferencyjny jest niezgodny z zasadami art. XXIV GATT. Kiedy warunki porozumienia poddano renegocjacji i 24 września 1969 r. przyjęto drugą konwencję z Aruszy, krytyka ponownie popłynęła z Waszyngtonu, któremu tym razem

¹⁶ T.R. Szymczyński, op. cit., ss. 52-53; B.H. Toszek, op. cit., s. 140; T. Lloyd, op. cit., s. 284.

¹⁷ G. Mazur, *Relacje Unii Europejskiej z krajami Afryki, Karaibów i Pacyfiku. Historia i perspektywy*, Warszawa 2013, s. 89.

wtórowało Tokio. Brytyjczycy w tym przypadku nie zgłaszali sprzeciwu, ponieważ przygotowywali się do akcesji do Wspólnoty¹⁸.

11 maja 1967 r. rząd brytyjski ponowił wniosek o przyjęcie do EWG, EWWiS oraz Euratomu. Tym razem aplikacja zawierała jedynie uprzejmą informację o ubieganiu się o członkostwo, a nie, jak w przypadku pierwszej, jego warunki. Ponownie swoją silną pozycję zaznaczył generał Ch. de Gaulle. Wskazywał na rozbieżności w polityce rolnej oraz więzi gospodarcze z państwami Wspólnoty Narodów oraz Stanami Zjednoczonymi. Nie po raz pierwszy obawiano się, że Wielka Brytania będzie reprezentantem interesów Waszyngtonu, zwłaszcza że za oceanem bardzo przychylnie patrzono na kwestię brytyjskiego włączenia się w procesy integracyjne. W grudniu 1967 r. zerwano rozmowy. Warto zwrócić uwagę, że generał Ch. de Gaulle, niechętny wpływom amerykańskim i nieco obawiający się konkurencji ze strony Wielkiej Brytanii, wymieniając liczne powody utrudniające współpracę ze Zjednoczonym Królestwem, wymieniał te aspekty, które budziły wątpliwości także u Brytyjczyków. Związki ze Wspólnotą Narodów i tzw. specjalne więzi ze Stanami Zjednoczonymi były tym, co długo wstrzymywało Londyn przed zbliżeniem się do kontynentu¹⁹.

Po odejściu ze stanowiska Ch. de Gaulle'a Wielka Brytania ponowiła swój wniosek o członkostwo w EWG. W 1969 r. w Hadze została podjęta decyzja o wznowieniu negocjacji. Podstawowe kwestie sporne nie różniły się od tych z 1967 r. Większość warunków ustalono podczas spotkania Edwarda Heatha i Georges'a Pompidou w brytyjskiej ambasadzie w Paryżu. Biorąc pod uwagę wszelkie francusko-brytyjskie animozje podczas wcześniejszych pertraktacji, owocna rozmowa dwóch przywódców była ważnym wydarzeniem. W odróżnieniu od poprzednich negocjacji, temperatura obrad dotyczących porozumienia w sprawie Wspólnoty Narodów była dość umiarkowana. Wynikało to ze znaczącej redukcji poziomu wzajemnej wymiany handlowej w tej grupie. W 1971 r. Zjednoczone Królestwo w miejsce preferencji dla producentów Wspólnoty Narodów wprowadziło powszechne preferencje podobne do systemu przyjętego niedawno przez EWG²⁰.

Jeżeli chodzi o kwestię relacji z państwami Wspólnoty Narodów, główne obszary stanowiące problem były następujące: sprawa produktów jagnięcych i mlecznych z Nowej Zelandii (udział Wielkiej Brytanii w eksporcie tych produktów wynosił 80-85%), cukier trzcinowy z Karaibów (konkurent dla francuskiego cukru z buraka trzcinowego) oraz handel z byłymi koloniami, które uzyskały niepodległość w niedalekiej przeszłości. Wielkiej Brytanii udało się zagwarantować sobie w traktacie akcesyjnym pewne udogodnienia w dostępie określonych produktów do swojego rynku. W przypadku masła i sera z Nowej Zelandii – do 1977 r., natomiast w przypadku cukru z Indii Zachodnich na podstawie *Commonwealth Sugar Agreement* – do 28 marca 1975 r. zarówno Nowa Zelandia, jak i producenci cu-

¹⁸ P. Calvocoressi, *Polityka międzynarodowa 1945–2000*, Warszawa 2002, s. 212; G. Mazur, op. cit., ss. 89-91.

¹⁹ T.R. Szymczyński, op. cit., s. 58; B.H. Toszek, op. cit., ss. 158, 161.

²⁰ A. Cairncross, op. cit., s. 200; T.R. Szymczyński, op. cit., ss. 65-66.

kru trzcinowego z Karaibów byli usatysfakcjonowani z otrzymanych warunków. W przypadku państw, które niegdyś były koloniami, a następnie uzyskały niepodległość, zezwolono na sześcioletni okres dostosowawczy do wspólnej zewnętrznej taryfy celnej. Niektórych interesów państw Wspólnoty Narodów, będących przedmiotem negocjacji, nie udało się załatwić. Należą do nich: import australijskich produktów mleczarskich i baraniny oraz roszczenia azjatyckiej części Wspólnoty w sprawie: masła, cukru, bekonu, a także warzyw i owoców. Artykuł 10 traktatu akcesyjnego dawał Zjednoczonemu Królestwu możliwość importowania artykułów rolnych z: Barbados, Botswany, Fidżi, Gambii, Gujany, Jamajki, Kenii, Lesotho, Malawi, Mauritiusu, Nigerii, Sierra Leone, Suazi, Tanzanii, Tonga, Trynidadu, Tobago, Ugandy oraz Zambii²¹.

Wielka Brytania uzyskała pełne członkostwo w EWG 1 stycznia 1973 r. Odtąd nie była już „okrętem płynącym wyniośle swoją trasą, który jest zbyt odmienny od wszystkich, by przyłączyć się do innych flotylli”²².

Podsumowanie

Wielka Brytania w okresie powojennym próbowała prowadzić trójstronną współpracę gospodarczą. Wkrótce zrozumiała, że nie może dłużej opierać swojej siły na Wspólnocie Narodów. Byłe dominia coraz bardziej angażowały się w działania na terenie własnych kontynentów, natomiast były kolonie były zbyt słabe, by można było mówić o współdziałaniu równych podmiotów. Z kolei, wchodząc w bliższy związek ze Stanami Zjednoczonymi, Wielka Brytania sama postawiła się w roli słabszego partnera. Dlatego trzeba było wybrać inną drogę. Brytyjczycy nie porzucili Wspólnoty Narodów, ale coraz chętniej spoglądali w kierunku Europy Zachodniej. Kiedy włączyli się do procesu integracji w ramach Wspólnot, pojawiła się przed nimi nowa szansa. Tak jak wówczas, gdy zdecydowali się wkroczyć na drogę zamorskiej ekspansji kolonialnej.

BIBLIOGRAFIA

Druki zwarte:

- Bartoszewicz T., *Zewnętrzna polityka EWG*, Warszawa 1977.
Cairncross A., *The British Economy since 1945*, Oxford 1995.
Calvocoressi P., *Polityka międzynarodowa, 1945–2000*, Warszawa 2002.
Kiwerska J., *Wielka Brytania wobec jedności europejskiej*, [w:] A. Wolff-Powęska (red.), *Wspólna Europa. Mit czy rzeczywistość?*, Poznań 1990.
Lloyd T., *Dzieje Imperium Brytyjskiego*, Warszawa 2012.
Makać A., *EFTA w procesach zachodnioeuropejskiej integracji gospodarczej*, [w:] E. Oziewicz (red.), *Procesy integracyjne we współczesnej gospodarce światowej*, Warszawa 2001.

²¹ B. Porter, op. cit., s. 200; T. Bartoszewicz, op. cit., s. 44; P. Calvocoressi, op. cit., s. 212; T.R. Szymczyński, op. cit., s. 64.

²² J. Kiwerska, *Wielka Brytania wobec jedności europejskiej*, [w:] A. Wolff-Powęska (red.), *Wspólna Europa. Mit czy rzeczywistość?*, Poznań 1990, ss. 95-96; B.H. Toszek, op. cit., s. 194.

- Mazur G., *Relacje Unii Europejskiej z krajami Afryki, Karaibów i Pacyfiku. Historia i perspektywy*, Warszawa 2013.
- Milward A.S., *The Rise and Fall of a National Strategy, 1945–1963*, New York 2002.
- Modrzejewska-Leśniewska J., *Konflikt sueski (1956)*, [w:] A. Bartnicki (red.), *Zarys dziejów Afryki i Azji 1869–1996*, Warszawa 1996.
- Porter B., *The Lion's share. A short history of British Imperialism, 1850–1970*, New York 1975.
- Robbins K., *Zmierzch wielkiego mocarstwa. Wielka Brytania w latach 1870–1992*, Wrocław 2000.
- Singleton J., Robertson P.L., *Economic Relations Between Britain and Australasia 1945–1970*, Gordonville 2002.
- Szymczyński T.R., *Negocjacje granic: od szóstki do „dziewiątki”. Rozszerzenie północne Wspólnot Europejskich (1973)*, Poznań 2009.
- Toszek B.H., *Proces integracji Wielkiej Brytanii ze Wspólnotami Europejskimi w latach 1961–1975*, Toruń 2009.

Najważniejsze artykuły:

- Epstein M. (ed.), *Annual Register: A Review of Public Events at Home and Abroad, for Year 1946*, London 1947.
- Macadam I.S. (ed.), *Annual Register: A Review of Public Events at Home and Abroad, for Year 1947*, London 1948.
- Macadam I.S. (ed.), *Annual Register: A Review of Public Events at Home and Abroad, for Year 1948*, London 1949.
- Macadam I.S. (ed.), *Annual Register: A Review of Public Events at Home and Abroad, for Year 1949*, London 1950.
- Macadam I.S. (ed.), *Annual Register: A Review of Public Events at Home and Abroad, for Year 1950*, London 1951.

PIOTR SIEŃKO

Wydział Humanistyczny
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy**(Nie)widoczność kobiet
– problemy i wyzwania współczesnych Polek-Europejek****(In)visibility of women
– problems and challenges of today's Polish and European women**

Streszczenie: Artykuł prezentuje sytuację Polek na tle innych obywaterek Unii Europejskiej (UE). We wstępie przedstawiono okres walki o prawa wyborcze polskich kobiet oraz czasy późniejsze. W drugiej części artykułu wykorzystane zostały dane demograficzne oraz statystyka dotycząca nierówności płci. Zwrócono również uwagę na legislację odnoszącą się do problematyki równouprawnienia na terenie Polski oraz UE. Oprócz wyżej wymienionych problemów podjęto także tematykę praw reprodukcyjnych oraz sprawdzono, w jaki sposób obyczaje mogą wpływać na położenie kobiet.

Abstract: The article presents the situation of Polish women in comparison with the situation of other female citizens of the European Union (EU). In the introduction there is a description of the period connected with the struggle for Polish women's suffrage and later times. The second part of the article presents demographic data and statistics connected with gender inequality. We have also paid attention to legislation referring to the issue of equal rights in Poland and the EU. Apart from that, we have also discussed the reproductive rights and checked how customs influence the situation of women.

Wstęp

Zainteresowania naukowe autora artykułu związane są z feminizmem i płcią społeczno-kulturową oraz granicą na linii kobiecość-męskość. W związku z powyższym tekst poświęcony został tematyce kobiet oraz ich sytuacji w ujęciu europejskim. Główna część artykułu stanowi przeanalizowanie danych dotyczących życia społeczno-politycznego z perspektywy kobiet. W związku z tym niniejszy tekst jest próbą opisanie problemów dotyczących Polek-Europejek. W celu prowadzenia szerokiego kontekstu warto przytoczyć kilka faktów z historii (a właściwie herstorii¹) emancypacji polskich kobiet.

¹ *Herstory* (herstoria) – neologizm stworzony przez amerykańskie feministki drugiej fali, będący dokumentem krytyki tradycyjnego piarstwa historycznego. [...] Mianem *herstory* określa się również paradygmat pisania historii kobiet [...]. Głównym zadaniem badaczek *herstory* było odkrycie i napisanie nieistniejącej dotąd historii kobiet. Cyt. za: S. Kuźna-Markowska, *Herstory (herstoria). Encyklopedia gender*, Wydanie I, Warszawa 2014, s. 179.

Feminizm w Polsce pojawił się nieco później niż w Europie Zachodniej. W 1819 r. Klementyna z Tańskich Hoffmanowa zdecydowała się stworzyć *Pamiętkę po dobrej matce*. Ów tekst jest pierwszym, w którym doszukać się można pokrewieństwa z dziełami feministycznymi. Autorce, jako pedagożce, bliskie były prawa kobiet do edukacji – co uwydatniła w swej publikacji. Wśród Polek walczących o równość płci warto wymienić takie nazwiska, jak: Narcyza Żmichowska, Eliza Orzeszkowa czy Zofia Nałkowska. Społecznice skupiały się na różnych aspektach życia, podejmowały problematykę związaną z dostępem do edukacji, prawem do legalnej aborcji oraz obyczajowym wykluczeniem kobiet. Jednak wspólnym postulatem ruchów prokobietcych było wywalczenie praw wyborczych, ów dezyderat udało się wyprocesować.

Za załówek obecności w przestrzeni publicznej polskich emancypantek uznaje się rok 1917, w którym odbył się Zjazd Kobiet Polskich. Podczas zgromadzenia aktywistki ustaliły strategię działania w walce o równość kobiet i mężczyzn wobec prawa. Na kongresie spotkały się społeczniczki ze wszystkich stron zaborów². Zwierzchniczką emancypantek została Justyna Budzyńska-Tylicka, która reprezentowała środowisko w kontaktach z polskim rządem³. Negocjacje stały się jedną z przyczyn, dzięki którym Polkom udało się wyprocesować prawa wyborcze. W dniu 17 marca 1921 r. wdrożono legat, w którym uznano, że prawo głosu ma każdy obywatel (bez różnicy płci)⁴. Prawdopodobne jest, iż prawa wyborcze kobiet i mężczyzn nie zostałyby zrównane, gdyby nie protest zainicjowany przez Centralny Komitet Politycznego Równouprawnienia Kobiet⁵. Źródła podają, że najistotniejszy zapis prawny, który mówi o równości prawnej oraz dostępności do urzędów, pochodzi z 28 listopada 1918 r.⁶ Data uznawana jest w Polsce za początek rzeczywistego równouprawnienia kobiet oraz mężczyzn w sferze czynnego i biernego prawa wyborczego⁷.

Po wywalczeniu praw wyborczych przez polskie kobiety ruchy kobiece kontynuowały szerzenie myśli feministycznej. Warto wspomnieć działalność Ireny Krzywickiej – feministki radykalnej⁸, która wraz z Tadeuszem Boyem-Żeleńskim propagowała wśród Polek zagadnienia świadomego macierzyństwa⁹. Idee prokobietce wkomponowano również w inscenizacje teatralne. Maria Morozowicz-Szczepkowska

² M. Niewiadomska-Cudak, *Walka o prawa wyborcze kobiet w Polsce*, Łódź 2013, s. 60.

³ Ibidem.

⁴ B. Brodzińska-Mirowska, *Prawo wyborcze kobiet i udział kobiet w wyborach*, [w:] J. Marszałek-Kawa (red.), *Kobiety w polityce*, Toruń 2009, s. 32.

⁵ M. Niewiadomska-Cudak, op. cit., s. 60.

⁶ Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. RP z dnia 1 czerwca 1921 r.).

⁷ B. Brodzińska-Mirowska, op. cit.

⁸ K. Szopa (rec.), *Świadome życie gorszycielki*, A. Zawiszewska, *Życie świadome. O nowoczesnej prozie intelektualnej Ireny Krzywickiej*, Szczecin 2010, Katowice 2012, ss. 294-295.

⁹ E. Jachlewska, *Feministka lat dwudziestych ubiegłego wieku*, [Online], dostępne: <http://stowarzyszeniewaga.pl/wp-content/uploads/2013/03/obywatelka1.pdf>, 18.04.2017.

zaaranżowała sztukę pt. *Sprawa Moniki*, która odnosiła się do problematyki seksualności kobiecej¹⁰.

Koncyrowano, że w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej będzie kontynuowane krzewienie wartości równościowych. Polki w 1956 r. uzyskały prawo do aborcji z przyczyn społecznych¹¹. Natomiast z relacji kobiet żyjących w PRL-u dowiedzieć się można, iż sytuacja w placówkach medycznych była niesatysfakcjonująca. Niedostateczna opieka i brak edukacji doprowadziły do tego, że aborcja była na tyle powszechna, iż medycy bardzo często sami z siebie proponowali kobietom przerwanie ciąży, nie oferując innych rozwiązań. Sytuacje te obrazują, jak trudna i niekomfortowa była sytuacja kobiet w Polsce ze względu na prawa reprodukcyjne i świadome macierzyństwo¹².

W czasach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej funkcjonowało jedno stowarzyszenie, które miało za zadanie przejęcie dziedzictwa polskich ruchów kobiecych funkcjonujących przed wojną. Była to Liga Kobiet Polskich¹³. Ustrój spowodował, iż instytucja nie miała prawa do autonomii. Po przeanalizowaniu źródeł stwierdzić można, że proponowanie rozwiązań mających na celu polepszenie sytuacji kobiet było wręcz niemożliwe. Jednak przed LKP postawiono jeden cel – angażowanie kobiet do pracy. Największym problemem było to, iż owej problematyki nie poruszono holistycznie, bowiem organizacja nie dbała o równe szanse czy wynagrodzenie kobiet. Co za tym idzie, instytucja nie podejmowała prób walki z obyczajową dominacją mężczyzn. Warto odnotowania jest fakt, iż Liga Kobiet Polskich w jednym z przypadków nie zgodziła się z rządzącymi ówczesną Polską. Podczas tzw. akcji porządkowania miejsc pracy, kiedy to 6 tys. kobiet pozbawiono zatrudnienia, organizacja zajęła stanowisko, w którym wsparło zwolnione pracownice. Incydent został odebrany jako gest kontestujący poczynania ówczesnej władzy, więc od 1966 r. Liga Kobiet Polskich istniała tylko teoretycznie¹⁴. Wojciech Jaruzelski w związku z Dniem Kobiet oraz czterdziestolecie Ligi Kobiet Polskich wygłosił przemówienie dotyczące roli kobiet w społeczeństwie. Generał uzurpował sobie prawo do decydowania za Polki w kwestiach rozrodczości, a opiekę nad rodziną rozumiał jako zobowiązanie i pewien zwyczaj, od którego nie powinno być odstępstw¹⁵.

W okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej istotną rolę odgrywał Kościół katolicki, dlatego też, odwołując się do relacji władza-feminizm, niezbędne jest uwydatnienie podejścia hierarchów kościelnych do spraw kobiecych¹⁶. Społeczeństwo

¹⁰ A. Pekaniec, *Nie tylko pani domu. O formach działalności kobiet polskich od początku XIX wieku do wybuchu II wojny światowej w świetle wybranych autobiografii*, Kraków 2010, s. 18.

¹¹ A. Mroziak, *Wywołać z milczenia. Historia kobiet w PRL-u – kobiety w historii PRL-u*, Warszawa 2011, s. 117.

¹² I. Iwasiów, *Jak to było w PRL-u*, Kraków 2016, ss. 10 -11.

¹³ N. Krzyżanowska, *Kobiety w (polskiej) sferze publicznej*, Toruń 2012, s. 161.

¹⁴ Ibidem, ss. 161-174.

¹⁵ Ibidem, s. 174.

¹⁶ I. Kowalczyk, *Wątki feministyczne w sztuce polskiej*, Poznań 1997, s. 136.

niezwykle wysoko stawiało nauki kleru, a Kościół był traktowany jako jedna z opok niepodległości. Jednak trudno doszukiwać się progresywizmu w podejściu do obyczajowego równouprawnienia – duchowni powielali stereotypowy obraz matki-Polki. Fakt ten doprowadził do sytuacji, w której obywatelkom przypisano rolę figury, której zadaniem było dbanie o aksjologiczną wagę idei narodowych¹⁷.

Kolejnym ważnym aspektem, który poniekąd został poruszony we wcześniejszej części tekstu, jest brak równości na rynku pracy. W omawianym okresie kobiety miały dostęp do większości zawodów uznawanych za „męskie”, jednak płace w zawodach „kobiecych” były od 20% do 40% niższe niż w innych¹⁸. O dyskryminacji ze względu na płeć możemy więc mówić jako o czymś pewnym i niezaprzeczalnym – w latach 80. XX w. dokonano analiz, które świadczyły o tym, że „płeć pracownika miała decydujący wpływ na jego dochody”¹⁹.

Polki-Europejki

Dane demograficzne wskazują, że liczba ludności ogółem w Polsce wynosi 38 432 992, natomiast Polek jest 19 839 826²⁰. Wielkości te w przeliczeniu na procenty mówią, iż obywaterek Rzeczypospolitej Polskiej jest 51,62%. Z analiz prowadzonych przez GUS wynika, że wykształcenie to czynnik wielce istotny, jeżeli chodzi o rynek pracy – szczególnie dla kobiet²¹. Dlatego też warto zaznaczyć, że Polki stanowią większość kształcących się osób na uczelniach²². Mimo to kobiety rzadziej niż mężczyźni są osobami aktywnymi zawodowo. Statystyki pokazują, że od 2012 r. różnica ta wynosi niezmiennie około 16 punktów procentowych²³. Rodzi się zatem pytanie o kontekst – jak ta sytuacja wygląda w pozostałych krajach Starego Kontynentu. Europejki ogólnie jest więcej niż Europejczyków – na 100 mężczyzn średnio przypada 105 kobiet, co wiąże się z faktem ich dłuższego życia²⁴. Również w dziedzinie edukacji obywatelki

¹⁷ Ibidem, s. 136.

¹⁸ M.E. Szatlach, *Dylematy Polek a rynku pracy – aspekty teoretyczno-prawne a rzeczywistość społeczna*, [w:] F. Pierzchalski, K. Smyczyńska, E.M. Szatlach, K. Gębarowska (red.), *Feminizm po polsku*, Warszawa 2001, ss. 151-152.

¹⁹ Ibidem, s. 151.

²⁰ Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, *Ludność wg miejsca zameldowania/zamieszkania i płci*, [Online], dostępne: <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/tablica>, 17.04.2017.

²¹ Główny Urząd Statystyczny, *Kobiety i mężczyźni na rynku pracy*, [Online], dostępne: [file:///C:/Users/Dell/Downloads/kobiety_i_mezczyzni_2016%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Dell/Downloads/kobiety_i_mezczyzni_2016%20(1).pdf), 17.04.2017.

²² Eurostat, *Dane statystyczne dotyczące kształcenia wyższego*, [Online], dostępne: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tertiary_education_statistics/pl, 17.04.2017. Co ciekawe kobiety stanowią większość na wszystkich stopniach edukacji wyższej, prócz studiów doktoranckich (52,5% mężczyzn).

²³ Główny Urząd Statystyczny, *Kobiety...*, op. cit., [Online], dostępne: [file:///C:/Users/Dell/Downloads/kobiety_i_mezczyzni_2016%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Dell/Downloads/kobiety_i_mezczyzni_2016%20(1).pdf), 17.04.2017.

²⁴ Eurostat, *Życie kobiet i mężczyzn w Europie – Portret statystyczny*, przekł. Główny Urząd Statystyczny, [Online], dostępne: https://stat.gov.pl/kobiety-i-mezczyzni-w-europie/images/pdf/WomenMenEurope-DigitalPublication-2017_pl.pdf?lang=pl, 17.04.2017.

Unii są stroną przeważającą – 33% kobiet uzyskało wykształcenie wyższe, podczas gdy mężczyźni jedynie 29%.²⁵

Sięgając do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, stwierdzić można, że Polki powinny dysponować tym samym zasobem dóbr, co Polacy. Zapisy przyjęte przez naród i prawo polskie w 1997 r. mówią m.in., że:

- Art. 2. Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.
- Art. 5. Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.
- Art. 32. 1. Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne.
- Art. 32. 2. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny.
- Art. 33. 1. Kobieta i mężczyzna w Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym.
- Art. 32. 2. Kobieta i mężczyzna mają w szczególności równe prawo do kształcenia, zatrudnienia i awansów, do jednakowego wynagradzania za pracę jednakowej wartości, do zabezpieczenia społecznego oraz do zajmowania stanowisk, pełnienia funkcji oraz uzyskiwania godności publicznych i odznaczeń²⁶.

W związku z wyżej wymienionymi zapisami prawnymi warto zapoznać się z dyrektywami Unii Europejskiej dotyczącymi regulacji równości płci – w związku z tym niezbędne staje się przytoczenie kilku z nich:

- Dyrektywa 86/613/EWG (1980 r.) w sprawie stosowania zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn pracujących na własny rachunek oraz w sprawie ochrony kobiet pracujących na własny rachunek w okresie ciąży i macierzyństwa.
- Dyrektywa 97/80/WE (1990 r.) dotycząca ciężaru dowodu w sprawach dyskryminacji ze względu na płeć.
- Dyrektywa 2006/54 WE (od 2000 r.) w sprawie wprowadzenia w życie zasady równości szans oraz równego traktowania kobiet i mężczyzn w dziedzinie zatrudnienia i pracy (wersja przeredagowana)²⁷.

Przytoczone artykuły oraz dyrektywy świadczą o tym, że dyskryminacja ze względu na płeć nie może mieć miejsca. Dzięki Konstytucji oraz innym aktom prawnym

²⁵ Ibidem, 17.04.2017.

²⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., [Online], dostępne: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>, 17.04.2017.

²⁷ Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich, *Przepisy prawne na rzecz równości płci w Unii Europejskiej*, [Online], dostępne: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=2056&langId=pl>, 17.04.2017.

Polki i Polacy, Europejki i Europejczycy są równi wobec prawa – we wszystkich sferach życia (gospodarczej, społecznej, politycznej). W celu nieco szerszej analizy warto zainteresować się, czy i w jaki sposób Unia Europejska odnosi się do praw kobiet i równości ludzi. Wynioskować można, że dzięki członkostwu Polski w Unii Europejskiej kobiety powinny zarabiać tyle samo, co mężczyźni na takich samych stanowiskach, a dostępność do konkretnej posady powinna być determinowana przez umiejętności, a nie płeć²⁸.

Z analiz prowadzonych przez Unię Europejską, wynika, że:

- Różnica w wynagrodzeniu Polek i Polaków wynosi 7,7% i to kobiety są statystycznie gorzej zarabiającymi pracownikami.
- Mężczyźni zdecydowanie częściej pełnią stanowiska kierownicze, przy czym kobiet zatrudnionych jako prezesek jest jedynie 4%.
- Polki pełnią więcej obowiązków domowych, takich jak prace domowe, opieka nad dziećmi czy rodziną, niż Polacy. Średnia nieodpłatna praca mężczyzn to dziewięć godzin, natomiast kobiet dwadzieścia sześć – to prawie cztery godziny dziennie.
- Kobiety z różnych względów spędzają więcej czasu poza rynkiem pracy, co ma wpływ na brak pieniędzy, ale też na niskie przyszłe emerytury.
- Kobiety w Polsce są poddane segregacji zawodowej, czyli są nadmiernie reprezentowane w zawodach takich, jak nauczycielstwo czy sprzedaż; w nich oferuje się mniejsze wynagrodzenie, niż w tych, gdzie więcej procentowo jest mężczyzn; co istotne, aby móc je wykonywać, też potrzebne jest wykształcenie
- Dyskryminacja płacowa jest nielegalna²⁹.

Wskaźnik równouprawnienia płci udowadnia, że statystycznie to Europejki (włączając obywatelki naszego kraju) są w bardziej komfortowej sytuacji niż Polki (włączając inne państwa UE) – Polska 56,8; UE-28 66,2.³⁰

Prawa kobiet to zjawisko, na które wpływa wiele czynników społeczno-kulturowych. Dlatego też powinno się wyszczególnić nie tylko dostęp do rynku pracy czy tych samych stanowisk, co mężczyźni – wobec tego zasadne jest zainteresowanie się takimi tematami, jak: bezpieczeństwo, przemoc fizyczna i stereotypizacja płci. Parlament Rzeczypospolitej Polskiej przyjął w 2015 r. Konwencję Rady Europy w sprawie zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej. Wyżej wymieniona Konwencja miała na celu m.in.:

- ochronę kobiet przed wszelkimi formami przemocy oraz zapobieganie, ściganie sądowe i eliminowanie przemocy wobec kobiet i przemocy domowej;

²⁸ A. Czajkowska, *Wspieranie przedsiębiorczości kobiet*, Tarnów 2009, s. 415.

²⁹ Wskaźniki dotyczące równości płci na terenie Unii Europejskiej, [Online], dostępne: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/gender_pay_gap/2016/gpg_country_factsheet_pl_2016_en.pdf, 17.04.2018.

³⁰ Wskaźniki o stanie równości płci na terenie Unii Europejskiej, [Online], dostępne: <http://eige.europa.eu/lt/gender-equality-index/2015/countries-comparison/index/table>, 17.04.2017.

- przyczynianie się do eliminowania wszelkich form dyskryminacji kobiet i promowanie rzeczywistej równości między kobietami i mężczyznami, w tym poprzez uwłasnowolnienie kobiet;
- opracowanie obszernych ram, polityk i środków w celu udzielenia ochrony i pomocy wszelkim ofiarom przemocy wobec kobiet i przemocy domowej;
- promowanie międzynarodowej współpracy z myślą o eliminacji przemocy wobec kobiet i przemocy domowej;
- udzielanie wsparcia i pomocy organizacjom i organom ścigania w skutecznej współpracy na rzecz przyjęcia zintegrowanego podejścia do eliminacji przemocy wobec kobiet i przemocy domowej³¹.

Głównym założeniem wyżej wymienionych legatów jest chronienie kobiet przed przemocą. Badanie sytuacji współczesnych Polek-Europejek nie polega tylko na zapoznaniu się z przepisami prawnymi, ale także zobowiązuje do zorientowania się, w jaki sposób i czy prawo oddziałuje na rzeczywistość – zapewnia realną ochronę. Dlatego też niezbędne jest sprawdzenie badań prowadzonych przez organizacje kobiece. Z raportów dowiadujemy się, że Polki są narażone na każdą formę przemocy. Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny dowodzi, że prawa reprodukcyjne Polek nie są przestrzegane (prawo do antykoncepcji, przerwania ciąży, edukacji seksualnej)³². Z analiz prowadzonych przez Fundację na rzecz Równości i Emancypacji STER wynika, że 87% kobiet padło ofiarami molestowania seksualnego, a 20% zostało zgwałconych³³. Badania dotyczące Unii Europejskiej podają, iż jedna na trzy Europejki „doświadczyła pewnej formy napaści fizycznej lub napaści na tle seksualnym od czasu ukończenia 15. roku życia”³⁴.

Polska jest państwem, w którym prawa reprodukcyjne są jednymi z najbardziej restrykcyjnych – biorąc pod uwagę Unię Europejską. Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży głosi:

Art. 4a. 1. Przerwanie ciąży może być dokonane wyłącznie przez lekarza, w przypadku gdy:

- 1) ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej;
- 2) badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu;

³¹ Konwencja Rady Europy w sprawie zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej [Online], dostępne: https://www.niebieskalinia.pl/spaw/docs/konwencja_PL.pdf, 17.04.2017.

³² Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny, *Czytelnia: Badania i statystyki*, [Online], dostępne: <http://federa.org.pl/czytelnia/research/>, 17.04.2017.

³³ Fundacja na rzecz Równości i Emancypacji STER, *Przelamać tabu. Raport o przemocy seksualnej*, Warszawa 2016.

³⁴ Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej, *Przemoc wobec kobiet. Badanie na poziomie Unii Europejskiej*, [Online], dostępne: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_pl.pdf, 17.04.2017.

- 3) zachodzi uzasadnione podejrzenie, że ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego³⁵.

W Unii, w większości podmiotów członkowskich, kobiety mają prawo do legalnej aborcji, ale także do antykoncepcji i edukacji seksualnej. Jedynie Irlandia i Malta są państwami, gdzie prawo aborcyjne jest bardziej restrykcyjne niż w Polsce. Godny odnotowania jest fakt, iż 25 maja 2018 r. w Irlandii odbędzie się referendum, w którym społeczeństwo zdecyduje o ewentualnej liberalizacji prawa aborcyjnego³⁶.

Kolejnym aspektem wpływającym na sytuację współczesnych Polek jest szeroko pojęta obyczajowość. Badania ilustrują, że w Polsce żyje ponad 90% osób, które swą wiarę definiują jako katolicką³⁷. Wobec tego warto zorientować się, w jaki sposób hierarchowie reprezentujący kler nauczają swych parafian w kwestiach związanych z emancypacją. Polski Episkopat zdecydował się w 2013 r. na odczyt listu do wiernych odnośnie *gender*. Stwierdzono w nim, że płeć społeczno-kulturowa zdezorganizuje życie społeczne oraz relacje międzyludzkie³⁸.

Analiza sytuacji współczesnych Polek-Europejek obligeuje do zgłębienia kwestii ściśle politycznych, z tego też powodu warto dowiedzieć się, czy w Polsce funkcjonują systemy włączające obywatelki do udziału w życiu publicznym. Polska jest państwem, w którym nie funkcjonuje nakaz parytetu na listach wyborczych. Próbę zmiany ustawy podjął się Komitet Obywatelski „Czas na kobiety”, który w 2009 r. zaprezentował projekt ustawy o zmianie ustaw: Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw oraz Ordynacja wyborcza do Parlamentu Europejskiego, w związku z wprowadzeniem parytetu płci na listach kandydatów. Przytoczony projekt nie został przyjęty w Sejmie, natomiast dzięki temu ruchowi społecznemu i walce posłanek-feministek³⁹ wypracowano ustawę gwarantującą minimum 35% kobiet bądź mężczyzn na listach wyborczych⁴⁰. Z pewnością ustawy parytetowe czy kwotowe, ale

³⁵ Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży Dz. U. nr 17, poz. 78.

³⁶ J. Pawlicki, *Irlandczycy wybrali: aborcja będzie legalna tak jak w większości europejskich krajów*, Newsweek, [Online], dostępne: <http://www.newsweek.pl/swiat/spoleczenstwo/irlandia-referendum-aborcyjne-to-glos-przeciw-dominacji-kosciola,artykuly,427856,1.html>, 31.05.2018.

³⁷ Główny Urząd Statystyczny, *Jakość życia w Polsce w 2015 r. Wyniki badań spójności społecznej*, [Online], dostępne: https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5486/4/2/1/jakosc_zycia_w_polsce_w_2015_roku.pdf, 17.04.2017.

³⁸ Z. Marecki, *Kościół o gender. List Episkopatu Polski był czytany podczas mszy w całym kraju*, [Online], dostępne: <http://www.gp24.pl/polska-i-swiat/art/4823783,kosciol-o-gender-list-episkopatu-polski-byl-czytany-podczas-mszy-w-calym-kraju,id,t.html>, 17.04.2017.

³⁹ Zob. także: 61 posiedzenie Sejmu VI kadencji, [Online] dostępne: <http://orka2.sejm.gov.pl/Deбата6.nsf/cf6cd6bc70d259a4c125738c004d66177ef708be63ccd6c2412576cf00346040?OpenDocument>, 17.04.2017.

⁴⁰ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. o zmianie ustawy – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustawy – Ordynacja wyborcza do Parlamentu Europejskiego, Dz. U. 2011 nr 34, poz. 172, [Online], dostępne: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20110340172>,

też wprowadzenie „suwaka”⁴¹ na listach wyborczych, doprowadzają do zwiększenia liczby kobiet na stanowiskach decyzyjnych⁴². Wobec tego warto odnieść się do danych procentowych z VIII (obecnej) kadencji Sejmu – podają one, że udział posłanek stanowi jedynie 27%.⁴³

Trudnym zadaniem byłaby szczegółowa analiza „ustaw parytetowych” w państwach Unii Europejskiej, bowiem zaangażowanie kobiet w politykę bardzo się różni i wpływa na nie wiele uwarunkowań, chociażby społeczno-kulturowych⁴⁴. Należy jednak zaznaczyć, iż Unia pochwała i propaguje ideę reprezentacji obu płci w polityce⁴⁵.

W związku z wyżej wymienionymi uwarunkowaniami należy wczytać się w głos jednej z badaczek feministycznych. Margaret R. Higonnet retorycznie pyta: „[...] czy kobiety rzeczywiście miały swój własny renesans, ruch romantyczny, swój własny modernizm? Czy do momentu pojawienia się kolejnej formacji przeżywały i zapisywały swoje historyczne doświadczenia w kontrjęzyku obcym męskiej edukacji szkolnej?”⁴⁶

Autorka odniosła się do problemu, na który powołuje się wiele teoretyczek feminizmu – kobiety funkcjonują w świecie zaprojektowanym przez mężczyzn. Polki zmuszone są do podejmowania wyzwań w sferze zawodowej i prywatnej na zasadach patriarchalnych. Mimo że często przewyższają mężczyzn wykształceniem czy kompetencjami, to:

- na rynku pracy narażone są na zetknięcie się ze „szklanym sufitem”⁴⁷;
- zarabiają mniej niż mężczyźni na tych samych stanowiskach oraz są nadmiernie reprezentowane w zawodach gorzej płatnych (feminizacja biedy);
- spełniają więcej obowiązków domowych niż mężczyźni;

17.04.2017.

⁴¹ Suwak – inaczej system suwakowy, zipping. Kandydaci i kandydatki zajmują miejsca na listach wyborczych naprzemiennie. Celem jest przeciwdziałanie umieszczaniu kobiet na nieprzychylnych, dających nikłe szanse na sukces polityczny miejscach na listach wyborczych.

⁴² P. Uziębło, *Parytety płci i kwoty na listach wyborczych – za i przeciw*, Toruń 2010, s. 43.

⁴³ Instytut Spraw Publicznych, *Rekordowa liczba kobiet w Sejmie – Kobiety w parlamencie 2015 – podsumowanie wyników wyborów*, [Online], dostępne: <http://www.isp.org.pl/aktualnosci,1,1527.html>, 17.04.2017.

⁴⁴ Zob. szerzej: D. Łukasz, *Parytet płci w regulacjach wybranych państw UE*, Warszawa 2010.

⁴⁵ Projekt rezolucji Parlamentu Europejskiego w sprawie równości kobiet i mężczyzn w Unii Europejskiej w latach 2014–2015, [Online], dostępne: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2017-0046+0+DOC+XML+V0//PL>, 17.04.2017.

⁴⁶ M.R. Higonnet, *Literaturoznawstwo porównawcze z perspektywy feministycznej*, przekł. M. Wzorek, [w:] T. Bilczewski (red.), *Niewspółmierność perspektywy nowoczesnej komparatystyki*, Kraków 2010, s. 384.

⁴⁷ „Szkłany sufit to niewidzialna bariera utrudniająca kobietom (ale także mniejszościom narodowym, etnicznym, seksualnym, wyznaniowym lub również osobom niepełnosprawnym itp.) dojście do wysokich pozycji w biznesie czy polityce. Mianem «szklanego sufitu» (*glass ceiling*) określa się przeszkody, jakie napotykać kobiety pełniące funkcje kierownicze”. Cyt. za: T. Kupczyk, *Kobiety w zarządzaniu i czyniki ich sukcesów*, Wrocław 2009, s. 22.

- są potencjalnymi ofiarami seksizmu, molestowania czy gwałtów (statystycznie zdecydowanie częściej to kobieta jest ofiarą niż mężczyzna);
- na ścieżce edukacyjnej spotykają się z nierównościami, które zdeterminowane są płcią człowieka;
- kobiety są także niedoreprezentowane w polityce;
- obyczajowość nie wpływa na polepszenie sytuacji Polek.

Dane demograficzne, statystyczne i analizy społeczne dotyczące sytuacji współczesnych Polek-Europejek uświadamiają, że obywatelki-Polski są dyskryminowane ze względu na płeć. Nadmierna reprezentacja mężczyzn w sferze publicznej doprowadziła do wzmocnienia systemu patriarchalnego. Brak kobiet na stanowiskach decyzyjnych (polityka, zarządy firm) doprowadza do nieobecności problemów Polek w dyskursie medialnym, debatach politycznych. W związku z wyżej omówionymi zagadnieniami oraz męską dominacją, kobiety są narażone na przemoc ekonomiczną, seksualną czy symboliczną⁴⁸. Z pewnością przepisy prawne Unii Europejskiej doprowadzają do zrównywania praw i szans kobiet we wszystkich sferach życia. Jednak analizy obrazują, że sytuacja Polek jest wciąż niesatysfakcjonująca.

BIBLIOGRAFIA

Najważniejsze dokumenty:

- Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej, *Przemoc wobec kobiet. Badanie na poziomie Unii Europejskiej*, [Online], dostępne: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_pl.pdf, 17.04.2018.
- Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, *Ludność wg miejsca zameldowania/zamieszkania i płci*, [Online], dostępne: <https://bdl.stat.gov.pl/BDL/dane/podgrup/tablica>, 17.04.2018.
- Eurostat, Dane statystyczne dotyczące kształcenia wyższego, [Online], dostępne: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tertiary_education_statistics/pl, 17.04.2018.
- Fundacja na rzecz Równości i Emancypacji STER, *Przełamać tabu. Raport o przemocy seksualnej*, Warszawa 2016.
- Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny, Czytelnia: Badania i Statystyki, [Online], dostępne: <http://federa.org.pl/czytelnia/research/>, 17.04.2018.
- Główny Urząd Statystyczny, Jakość życia w Polsce w 2015 r. Wyniki badań spójności społecznej, [Online], dostępne: https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5486/4/2/1/jakosc_zycia_w_polsce_w_2015_roku.pdf, 17.04.2018.
- Kobiety i mężczyźni na rynku pracy, 4. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2016, [Online], dostępne: [file:///C:/Users/Dell/Downloads/kobiety_i_mezczyzni_2016%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Dell/Downloads/kobiety_i_mezczyzni_2016%20(1).pdf), 17.04.2018.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., [Online], dostępne: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>, 17.04.2018.
- Konwencja Rady Europy w sprawie zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej [Online], dostępne: https://www.niebieskalinia.pl/spaw/docs/konwencja_PL.pdf, 17.04.2018.
- Marecki Z., *Kościół o gender. List Episkopatu Polski był czytany podczas mszy w całym kraju*, [Online], dostępne: <http://www.gp24.pl/polska-i-swiat/art/4823783,kosciol-o-gender-list-episkopatu-polski-byl-czytany-podczas-mszy-w-calym-kraju,id,t.html>, 17.04.2018.

⁴⁸ Zob. także: A. Imbierowicz, *Matka Polka w defensywie? Przemiany mitu i jego wpływ na sytuację kobiet w polskim społeczeństwie*, Wrocław 2012.

- Projekt rezolucji Parlamentu Europejskiego w sprawie równości kobiet i mężczyzn w Unii Europejskiej w latach 2014–2015, [Online], dostępne: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A8-2017-0046+0+DOC+XML+V0//PL>, 17.04.2018.
- Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich, Przepisy prawne na rzecz równości płci w Unii Europejskiej, [Online], dostępne: <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=2056&langId=pl>, 17.04.2018.
- Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. R.P. z dnia 1 czerwca 1921 r.).
- Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. o zmianie ustawy – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej oraz ustawy - Ordynacja wyborcza do Parlamentu Europejskiego, Dz. U. 2011 r. nr 34, poz. 172, [Online], dostępne: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20110340172>, 17.04.2018.
- Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży Dz. U. nr 17 poz. 78.
- Wskaźniki dotyczące równości płci na terenie Unii Europejskiej, [Online], dostępne: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/gender_pay_gap/2016/gpg_country_factsheet_pl_2016_en.pdf, 17.04.2018.
- Wskaźniki o stanie równości płci na terenie Unii Europejskiej, [Online], dostępne: <http://eige.europa.eu/lt/gender-equality-index/2015/countries-comparison/index/table>, 17.04.2018.

Druki zwarte:

- Brodzińska-Mirowska B., *Prawo wyborcze kobiet i udział kobiet w wyborach*, [w:] J. Marszałek-Kawa (red.), *Kobiety w polityce*, Toruń 2009.
- Higonnet M.R., *Literaturoznawstwo porównawcze z perspektywy feministycznej*, przekł. M. Wzorek, [w:] T. Bilczewski (red.), *Niewspółmierność perspektywy nowoczesnej komparatystyki*, Kraków 2010.
- Krzyżanowska N., *Kobiety w (polskiej) sferze publicznej*, Toruń 2012.
- Kuźna-Markowska S., *Herstory (herstoria). Encyklopedia gender*, Wydanie I, Warszawa 2014.
- Szatlach M.E., *Dylematy Polek na rynku pracy – aspekty teoretyczno-prawne a rzeczywistość społeczna*, [w:] F. Pierzchalski, K. Smyczyńska, E.M. Szatlach, K. Gębarowska (red.), *Feminizm po polsku*, Warszawa 2001.

Najważniejsze artykuły:

- 61 posiedzenie Sejmu VI kadencji, [Online] dostępne: <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata6.nsf/cf6cd6bc-70d259a4c125738c004d66177ef708be63ccd6c2412576cf00346040?OpenDocument>, 17.04.2017.
- Czajkowska A., *Wspieranie przedsiębiorczości kobiet*, Zeszyty Naukowe Małopolskiej Szkoły Wyższej w Tarnowie, nr 2 (3), Tarnów 2009.
- Eurostat, *Życie kobiet i mężczyzn w Europie – Portret statystyczny*, przekł. Główny Urząd Statystyczny, [Online], dostępne: https://stat.gov.pl/kobiety-i-mezczyzni-w-europie/images/pdf/WomenMenEurope-DigitalPublication-2017_pl.pdf?lang=pl, 17.04.2017.
- Imbierowicz A., *Matka Polka w defensywie? Przemiany mitu i jego wpływ na sytuację kobiet w polskim społeczeństwie*, „Ogrody Nauk i Sztuk”, nr 2, Wrocław 2012.
- Instytut Spraw Publicznych, *Rekordowa liczba kobiet w Sejmie – Kobiety w parlamencie 2015 – podsumowanie wyników wyborów*, [Online], dostępne: <http://www.isp.org.pl/aktualnosci,1,1527.html>, 17.04.2017.
- Iwasiów I., *Jak to było w PRL-u*, „Zadra”, nr 1-2 (66- 67), Kraków 2016.
- Jachlewska E., *Feministka lat dwudziestych ubiegłego wieku*, [Online], dostępne: <http://stowarzyszenie-waga.pl/wp-content/uploads/2013/03/obywatelka1.pdf>, 18.04.2018.
- Kowalczyk I., *Wątki feministyczne w sztuce polskiej*, „Artium Quaestiones”, nr 8, Poznań 1997.

- Kupczyk T., *Kobiety w zarządzaniu i czynniki ich sukcesów*, Wyższa Szkoła Handlowa, Wrocław 2009.
- Łukasz D., *Parytet płci w regulacjach wybranych państw UE*, Biuro Analiz Sejmowych, nr 6 (31), Warszawa 2010.
- Mrozik A., *Wywołać z milczenia. Historia kobiet w PRL-u – kobiety w historii PRL-u*, „Teksty Drugie” nr 4, Warszawa 2011.
- Niewiadomska-Cudak M., *Walka o prawa wyborcze kobiet w Polsce*, „Pedagogika Rodziny”, 3/1, Łódź 2013.
- Pawlicki J., *Irlandczycy wybrali: aborcja będzie legalna tak jak w większości europejskich krajów*, Newsweek, [Online], dostępne: <http://www.newsweek.pl/swiat/spoleczenstwo/irlandia-referendum-aborcyjne-to-glos-przeciw-dominacji-kosciola,artykuly,427856,1.html>, 31.05.2018.
- Pekaniec A., *Nie tylko pani domu. O formach działalności kobiet polskich od początku XIX wieku do wybuchu II wojny światowej w świetle wybranych autobiografii*, „Maska”, nr 9, Kraków 2010, s. 18.
- Szopa K. (rec.), *Świadome życie gorszycielki*, Zawiszevska A., *Życie świadome. O nowoczesnej prozie intelektualnej Ireny Krzywickiej*, Szczecin 2010, Śląskie Studia Polonistyczne, nr 1/2 (2), Katowice 2012.
- Uziębło P., *Parytety płci i kwoty na listach wyborczych – za i przeciw*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego”, nr 1, Toruń 2010.

Afiliacje / Affiliations

PROF. DR HAB. JACEK KNOPEK

Opis: politolog; profesor nadzwyczajny na Wydziale Politologii i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz profesor zwyczajny na Wydziale Humanistycznym Politechniki Koszalińskiej w Koszalinie.

Zainteresowania badawcze: systemy polityczne, stosunki międzynarodowe, przemiany społeczne i cywilizacyjne, kwestie narodowościowe i polonijne, polityka regionalna.

Dorobek naukowy: publikacje: 12 monografii, 51 redakcji książkowych, 200 rozpraw i artykułów, 300 biogramów i haseł encyklopedycznych, 60 recenzji i sprawozdań naukowych, 300 artykułów prasowych.

Dodatkowe osiągnięcia: redaktor naukowy bądź członek redakcji kilku czasopism, członek kilku towarzystw i stowarzyszeń społeczno-naukowych; otrzymał m.in. Medal Komisji Edukacji Narodowej za szczególne zasługi dla oświaty i wychowania, wyróżnienie i medal Zygmunta Glogera za dorobek naukowy dotyczący badań polonijnych w Europie; dyplom i medal koronacyjny Sanktuarium Matki Bożej Królowej Świata – Opiekunki Ludzkich Dróg w Sokołowie Małopolskim, wręczony na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim za wybitne osiągnięcia w badaniach nad Polonią i duszpasterstwem polonijnym w Afryce; nagroda naukowa im. Ireny i Franciszka Skowyrów wręczona na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim za wybitne osiągnięcia w dziedzinie badań nad Polonią i duszpasterstwem polonijnym oraz za ochronę dziedzictwa kulturowego polskiej diaspory w świecie.

Description: political scientist; associate professor at the Faculty of the Political Studies and International Studies of the Nicolaus Copernicus University in Toruń, professor at the Faculty of Humanities of the University of Technology in Koszalin.

Research interests: political systems, international relations, social and civilization changes, ethic and Polish issues, regional policy.

Academic achievements: publications: 12 monographs, 51 book editing services, 200 essays and articles, 300 biographical notes and encyclopedia entries, 60 reviews and scientific reports, 300 newspaper articles.

Additional achievements: scientific editor or a member of the scientific council of a few magazines, a member of a few social and scientific communities and associations; awarded a medal for special achievements for the education by the Commission of National Education, as well as an award and Zygmunt Gloger's medal for the academic

achievements concerning research on Poles in Europe; a diploma and a medal of Sanktuarium Matki Bożej Królowej Świata – Opiekunki Ludzkich Dróg in Sokołów Małopolski awarded for the achievements in the research on the priesthood and Poles living in Africa which was handed in at the John Paul II Catholic University of Lublin; a scientific award of Irena and Franciszek Skowyrów for the achievements in the research on the priesthood, Poles living abroad and the protection of the cultural heritage of the Polish Diaspora in the world which was also handed in at the John Paul II Catholic University of Lublin.

PROF. DR HAB. CZESŁAW MAJ

Opis: doktor habilitowany nauk humanistycznych, zatrudniony na stanowisku adiunkta (Wydział Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie); dyscyplina naukowa: nauka o polityce, specjalność naukowa: stosunki międzynarodowe, teoria polityki.

Zainteresowania badawcze: teoria polityki, teoria stosunków międzynarodowych, międzynarodowe stosunki polityczne, historia dyplomacji, socjologia stosunków międzynarodowych oraz instrumenty kształtowania międzynarodowej opinii publicznej.

Dorobek naukowy: ponad 50 publikacji, w tym m.in. 1 monografia (*Wartości polityczne w stosunkach międzynarodowych*, Lublin 1992), 2 publikacje pod redakcją oraz liczne artykuły naukowe. Członek Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych.

Description: post-doctoral degree, employed as an assistant professor (Faculty of Political Studies of the University of Marie Curie-Skłodowska in Lublin); scientific discipline: political science, specialty: international relations, theory of politics.

Research interests: theory of politics, theory of international relations, international political relations, the history of diplomacy, sociology of international relations, instruments of developing international public opinion.

Academic achievements: more than 50 publications, incl. 1 monograph (*Wartości polityczne w stosunkach międzynarodowych*, Lublin 1992, eng. *Political Values in International Relations*), 2 publications edited by and numerous scientific articles. Member of Polish Political Science Association.

DR KAROLINA MARCHLEWSKA-PATYK

Opis: politolog, doktor z zakresu nauki o polityce. Dyrektor Punktów Informacji Europejskiej Europe Direct – Bydgoszcz i Toruń oraz Centrum Europejskiego im. Roberta Schumana przy Wyższej Szkole Gospodarki, Koordynator Regionalnego Ośrodka Debaty Międzynarodowej – Bydgoszcz. Naukowo związana z Wyższą Szkołą Gospodarki. Szkolenowiec, wykładowca. Członkini Team Europe Polska.

Zainteresowania badawcze: europejska polityka społeczna i *welfare state*, rynki pracy w UE, polityka *flexicurity* i przedsiębiorczość w UE.

Dorobek naukowy: około 40 publikacji, w tym 18 druków zwartych (prace pod redakcją naukową), poświęconych polityce europejskiej i międzynarodowej.

Description: political scientist, Doctor of Philosophy in politics. The Manageress of the Information Point – Europe Direct – Bydgoszcz and Toruń, as well as the Robert Schuman European Centre at the University of Economy and the coordinator of the Regional Center for International Debate – Bydgoszcz. Employed at the University of Economy. Lecturer. Member of Team Europe Poland.

Research interests: European social policy and welfare state, labour markets in Europe, flexicurity policy and entrepreneurship in the EU.

Academic achievements: about 40 publications, incl. 18 non-serial publications (works edited by) concerning European and international policy.

DR MAGDALENA GÓRA

Opis: doktor nauk politycznych, adiunkt w Instytucie Europeistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Zainteresowania badawcze: obejmują problematykę polityki zagranicznej Unii Europejskiej, Europejskiej Polityki Sąsiedztwa, kwestie współczesnej polityki zagranicznej Polski, a także funkcjonowania demokracji w kontekście integracji europejskiej i rozszerzenia Unii Europejskiej.

Dorobek naukowy: udział w wielu międzynarodowych i krajowych projektach badawczych. Obecnie jest kierownikiem projektu „Kontrola demokratyczna i legitymizacja Europejskiej Polityki Zagranicznej na przykładzie polityki rozszerzenia UE i Europejskiej Polityki Sąsiedztwa” prowadzonego w Instytucie Europeistyki, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki. Pracowała (jako post-doc) w Centre for European Studies na Uniwersytecie w Lund, a także realizowała pobyty badawcze, m.in. w ARENA Centre for European Studies na Uniwersytecie w Oslo oraz w Center for European and Mediterranean Studies, New York University, w USA. Współredagowała trzy tomy: *Expertisation and Democracy in Europe*, (wraz z C. Holst, M. Warat), London, New York: Routledge 2017, *Collective Identity and Democracy in the Enlarging Europe* (wraz z Z. Machem i K. Zielińską), Frankfurt am Main 2012, oraz *Democracy, State and Society. European integration in Central and Eastern Europe* (wraz z K. Zielińską), Kraków 2011, a także opublikowała liczne artykuły i rozdziały w polskich i zagranicznych publikacjach.

Description: PhD in political sciences, assistant professor of the Faculty of European Studies.

Research interests: including the issues of the foreign policy of the European Union, the European Neighbourhood Policy, the Polish foreign policy, as well as those connected with democracy in the context of the European integration and the enlargement of the European Union.

Academic achievements: participation in many international and national projects. At present the manager of the project titled “Democratic control and legitimisation of the European Foreign Policy on the example of the EU enlargement policy and European Neighbourhood Policy” at the European Institute funded by the National

Science Centre. She also worked as a post-doc in the Centre for European Studies in Lund, as well as research stays in the ARENA Centre for European Studies at the University in Oslo and in the Center for European and Mediterranean Studies, New York University, in US. She co-edited three volumes of *Expertisation and Democracy in Europe* (together with C. Holst, M. Warat), London, New York: Routledge 2017, *Collective Identity and Democracy in the Enlarging Europe* (together with Z. Mach and K. Zielińska), Frankfurt am Main 2012, and *Democracy, State and Society. European integration in Central and Eastern Europe* (together with K. Zielińska), Cracow 2011, as well as publishing numerous articles and chapters in Polish and foreign publications.

MGR DOMINIKA LISZKOWSKA

Opis: magister stosunków międzynarodowych, doktorantka w Instytucie Nauk Politycznych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, od 2013 r. stypendystka programu „Türkiye Scholarships” i doktorantka w Instytucie Nauk Społecznych Uniwersytetu Kocaeli w Izmicie (Turcja), dyscyplina naukowa: nauki o polityce, stosunki międzynarodowe.

Zainteresowania badawcze: stosunki Unii Europejskiej z Turcją i państwami Kaukazu Południowego, Europejska Polityka Sąsiedztwa, polityka zagraniczna UE, polityka migracyjna UE, prawa człowieka.

Dorobek naukowy: publikacje z zakresu integracji europejskiej, polityki migracyjnej, pomocy rozwojowej, praw człowieka.

Description: master degree in international relations, doctoral student at the Faculty of Political Sciences at the Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, since 2003 a scholar of the Türkiye Scholarships and a doctoral student of the Department of Social Sciences of the University of Kocaeli in Izmit (Turkey), scientific discipline: political sciences, international relations.

Research interests: EU relations with Turkey and the countries of the South Caucasus, European Neighbourhood Policy, EU foreign policy, EU migration policy, human rights.

Academic achievements: publications connected with European integration, migration policy, development aid, human rights.

MGR PIOTR SIEŃKO

Opis: magister filologii polskiej oraz dziennikarstwa i komunikacji społecznej, absolwent Podyplomowych Studiów Nauczycielskich Kwalifikacyjnych na Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Ukończył także podyplomowe studia z zakresu gender na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Doktorant literaturoznawstwa Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy. Członek Doktoranckiego Koła Filologów.

Zainteresowania badawcze: feminizm, role społeczno-kulturowe, kobiecość i męskość.

Description: master degree in the Polish language and journalism, as well as in social communication, graduate of Postgraduate Studies of Teaching Qualifications at the Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz. He is also a graduate of postgraduate studies in Gender at the Nicolas Copernicus University in Toruń; doctoral student of the Faculty of Literature at the Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, member of Doctoral Students Community of Philologists.

Scientific interests: feminism, social and cultural roles, femininity and masculinity.

MGR DOMINIKA SATOŁA

Opis: magister nauk humanistycznych, zatrudniony na stanowisku podinspektora (Urząd Marszałkowski, Departament Wdrażania Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego); dyscyplina naukowa: nauka o polityce, specjalność naukowa: stosunki międzynarodowe, Unia Europejska.

Zainteresowania badawcze: integracja europejska, europejski rynek pracy.

Description: Master of Art, employed as a junior inspector (at Urząd Marszałkowski, Departament Wdrażania Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego); scientific discipline: science about politics, scientific specialty: international relations, European Union.

Research interests: European integration and labour market.

LIC. JUSTYNA SIKORSKA

Opis: absolwentka studiów I stopnia na Wydziale Gospodarki Międzynarodowej Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu; specjalność naukowa: międzynarodowe stosunki gospodarcze.

Zainteresowania badawcze: wspólna polityka handlowa UE, relacje handlowe Wielkiej Brytanii, państwa rozwijające się.

Description: first-circle studies graduate of the Faculty of International Economics of the Poznań University of Economics and Business; scientific specialty: economic international relations.

Research interests: common EU trade policy, trade relations of GB, developing countries.

Abstrakty / Abstracts

DOMINIKA LISZKOWSKA

***Societal security* szkoły kopenhaskiej a kwestia imigrantów muzułmańskich w Unii Europejskiej**

Tradycyjna definicja mówi, iż „bezpieczeństwo” to wolność od zagrożeń, które są niebezpieczne dla przetrwania państwa¹. W momencie, gdy prawdopodobieństwo wybuchu globalnego konfliktu zbrojnego w Europie stawało się coraz mniejsze, było zrozumiałe, że definiowanie bezpieczeństwa jedynie poprzez militarne kategorie nie jest już tak oczywiste. Po zakończeniu „zimnej wojny” zaczęły ujawniać się zagrożenia mające charakter niemilitarny, za sprawą których zaczęto wyodrębniać nowe kategorie odnoszące się do kwestii bezpieczeństwa. Artykuł ma na celu analizę problemu bezpieczeństwa społecznego (ang. *societal security*) szkoły kopenhaskiej w odniesieniu do kwestii imigrantów muzułmańskich w Unii Europejskiej (UE).

The concept of societal security developed by the Copenhagen School vs. the issue of Muslim immigrants in the European Union

A traditional definition says that “security” is a freedom from threats which are dangerous for the state to survive¹. At the moment when the possibility of a global military conflict in Europe was becoming less probable, it became understandable that defining security only in military categories was not that obvious. After the cold war, threats not having a military character started to appear, which caused defining new categories referring to security. The article is to analyse the problem of societal security developed by the Copenhagen School with reference to the issue of Muslim immigrants in the European Union (EU).

MAGDALENA GÓRA

Sojusznicza konstruktywna krytyka? Zaangażowanie UE w jej najbliższym otoczeniu w oczach amerykańskich ekspertów do spraw polityki zagranicznej

Głównym celem artykułu jest odpowiedź na pytanie, jak zaangażowanie Unii Europejskiej (UE) w jej najbliższym sąsiedztwie, a zwłaszcza Europejska Polityka

¹ A. Czupryński, *Bezpieczeństwo w ujęciu teoretycznym* [eng. *Security in theoretical terms*], [w:] A. Czupryński, B. Wiśniewski, J. Zboina (red.), *Bezpieczeństwo. Teoria – Badania – Praktyka* [eng. *Security. Theory – Research – Practice*], Józefów k. Otwocka 2015, s. 15.

Sąsiedzka, jest postrzegane przez amerykańskich ekspertów do spraw polityki zagranicznej. Jakie aspekty działań UE są oceniane pozytywnie, a co wzbudza największe kontrowersje? Szczególna uwaga poświęcona będzie kluczowym wyzwaniom, którym UE stawia czoła w ostatnich latach – kryzysowi ukraińskiemu i politycznym konsekwencjom tzw. Arabskiej Wiosny. Analiza koncentruje się na percepcji ról UE przez amerykańskich aktorów politycznych. Stany Zjednoczone są najistotniejszym aktorem międzynarodowym, którego opinie na temat aktywności UE w istotny sposób wpływają na jej działania. Studium opiera się na wywiadach przeprowadzonych z ekspertami i aktorami politycznymi zaangażowanymi w tworzenie amerykańskiej polityki zagranicznej w 2015 i 2016 r.

Allied constructive criticism?

The involvement of EU in its closest surroundings in the opinion of American foreign policy experts

The main aim of the article is to find an answer to the question how the involvement of the European Union (EU) in its closest surroundings, especially European Neighbourhood Policy, is perceived by American foreign policy experts. What sorts of aspects of EU action are positive, and which ones are controversial? A special attention has been paid on the key challenges faced by the EU in the recent years – the Ukrainian crisis and the political consequences of the Arab Spring. The analysis is focused on the perception of the roles of the EU by the American political actors. The United States is the most important international actor, whose opinions about EU activity influence EU action. The research is based on interviews with experts and political actors involved in the American foreign policy in 2015 and 2016.

DOMINIKA SATOŁA

Wspólny rynek pracy Unii Europejskiej

Wspólny rynek pracy Unii Europejskiej (UE) to obszar, który jest niezwykle ważny zarówno w skali państwa, Unii jako organizacji międzynarodowej oraz świata. Powstał on stosunkowo niedawno, pierwsze sprzyjające warunki pojawiły się dopiero po II wojnie światowej. Wraz z rozwojem idei integracyjnych podlegał szeregowi zmian, które miały na celu liberalizację zasad rządzących wewnątrz europejskim rynkiem pracy. Dzięki współpracy państw członkowskich oraz pogłębianiu idei wspólnego rynku pracy możliwe będzie podniesienie poziomu życia mieszkańców Unii Europejskiej oraz rozwój państw członkowskich.

Common labour market of the European Union

The common labour market of the European Union (EU) is an area which is incredibly important in the scale of the state, the Union as an international organisation, as well as in the scale of the world. It was not established a long time ago, first favourable conditions appeared after the World War II. Along with the

development of the integration ideas it was subject to changes which aimed at the liberalization of labour market rules within Europe. The standards of living in the European Union and the development of Member States will be possible thanks to the cooperation of the Member States and the development of the idea of a common labour market.

JUSTYNA SIKORSKA

Relacje handlowe Wielkiej Brytanii z byłymi obszarami kolonialnymi w latach 1945–1973

W niniejszym artykule autorka wskazuje czynniki, które wpływały na kształt relacji handlowych Wielkiej Brytanii z byłymi obszarami kolonialnymi w latach 1945–1973. Dla Wielkiej Brytanii był to czas ustalania nowych reguł w kontaktach z państwami byłego imperium, jak również z państwami trzecimi. Omówiona została zmiana, jaka nastąpiła w relacjach ze Wspólnotą Narodów, tzn. stopniowe zmniejszanie się udziału jej członków w wymianie towarowej Wielkiej Brytanii. Wskazano także główne motywy rewizji poglądu Zjednoczonego Królestwa na integrację europejską, która w efekcie doprowadziła do akcesji do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (EWG).

Trade relations of the Great Britain with its former colonies in 1945–1973

In this article the author refers to the factors that influenced trade relations between the Great Britain and its former colonies in 1945–1973. For the Great Britain it was a time of setting down new rules in the relations with the States of the former Empire and other counties. The change in relations with the Commonwealth, i.e. a gradual reduction of the participation of its Members in the trade exchange has been discussed here. There has also been indicated the main motives of the UK's view revision referring to the European integration which resulted in its accession to the European Economic Community (EEC).

PIOTR SIEŃKO

(Nie)widoczność kobiet – problemy i wyzwania współczesnych Polek-Europejek

Artykuł prezentuje sytuację Polek na tle innych obywaterek Unii Europejskiej (UE). We wstępie przedstawiono okres walki o prawa wyborcze polskich kobiet oraz czasy późniejsze. W drugiej części artykułu wykorzystane zostały dane demograficzne oraz statystyka dotycząca nierówności płci. Zwrócono również uwagę na legislację odnoszącą się do problematyki równouprawnienia na terenie Polski oraz UE. Oprócz wyżej wymienionych problemów podjęto także tematykę praw reprodukcyjnych oraz sprawdzono, w jaki sposób obyczaje mogą wpływać na położenie kobiet.

**(In)visibility of women
– problems and challenges of today's Polish and European women**

The article presents the situation of Polish women in comparison with the situation of other female citizens of the European Union (EU). In the introduction there is a description of the period connected with the struggle for Polish women's suffrage and later times. The second part of the article presents demographic data and statistics connected with gender inequality. We have also paid attention to legislation referring to the issue of equal rights in Poland and the EU. Apart from that, we have also discussed the reproductive rights and checked how customs influence the situation of women.

Punkty Informacji Europejskiej Europe Direct w Polsce 2017

WOJEWÓDZTWO DOLNOŚLĄSKIE

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Kłodzko

ul. Stefana Okrzei 6, 57-300 Kłodzko
tel. (74) 867 14 50, faks (74) 867 14 50
e-mail: europedirect-klodzko@edklodzko.pl
www.edklodzko.pl

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Legnica

ul. Stefana Okrzei 12, 59-220 Legnica
tel./faks (76) 862 12 42
e-mail: europedirect.legnica@gmail.com
www.europedirect-legnica.pl

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Wrocław

ul. Legnicka 65, 54-206 Wrocław
tel. (71) 723 73 51
e-mail: europedirect-wroclaw@europedirect-wroclaw.pl
www.europedirect-wroclaw.pl

WOJEWÓDZTWO KUJAWSKO-POMORSKIE

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Bydgoszcz

ul. Garbary 2, 85-229 Bydgoszcz
tel. (52) 567 00 18, faks (52) 567 00 69
e-mail: europedirect-bydgoszcz@byd.pl
www.europedirect-bydgoszcz.byd.pl

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Toruń

ul. Grunwaldzka 25 b, 87-100 Toruń
tel. (52) 567 00 09, faks (52) 567 07 37
e-mail: europedirect-torun@byd.pl
www.europedirect-torun.byd.pl

WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Lublin

ul. Przechodnia 4, 20-003 Lublin
tel. (81) 534 61 91, faks (81) 534 61 92
e-mail: europedirect-lublin@europe-direct.lublin.pl
www.europe-direct.lublin.pl

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Zamość

ul. Akademicka 4, 22-400 Zamość
tel. (84) 677 67 76, faks (84) 677 67 15
e-mail: europedirect-zamosc@wszia.edu.pl
www.europedirect-zamosc.wszia.edu.pl

WOJEWÓDZTWO LUBUSKIE

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Zielona Góra

ul. Podgórna 7, pok. 105, 65-057 Zielona Góra
tel. (68) 452 71 44, faks (68) 452 71 80
e-mail: europedirect-zielonagora@lubuskie.uw.gov.pl
www.europedirect-zielonagora.lubuskie.uw.gov.pl

WOJEWÓDZTWO ŁÓDZKIE

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Piotrków Trybunalski

ul. Dąbrowskiego 20, 97-300 Piotrków Trybunalski
tel. (44) 649 76 62, faks (44) 649 76 61
e-mail: europedirect-piotrkow@piotrkow.info.pl
www.europe-direct.piotrkow.info.pl

WOJEWÓDZTWO MAŁOPOLSKIE

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Kraków

ul. Warszawska 24, 31-155 Kraków
tel. (12) 628 26 81, faks (12) 632 47 95
e-mail: europedirect-krakow@transfer.edu.pl
www.europe-direct-krakow.pl

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Tarnów

ul. Graniczna 8A, 33-100 Tarnów
tel. (14) 692 49 79
e-mail: europedirect-tarnow@europim.pl
www.europedirect-tarnow.europim.pl

WOJEWÓDZTWO MAZOWIECKIE

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Ostrołęka

ul. Baśniowa 14, 07-410 Ostrołęka
tel. (29) 760 30 45, faks (29) 760 30 45
e-mail: europedirect-ostroleka@europedirect-ostroleka.pl
www.europedirect-ostroleka.pl/pie

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Piaseczno

pl. Piłsudskiego 9, 05-500 Piaseczno
tel. (22) 716 02 00, faks (22) 716 79 73
e-mail: europedirect-piaseczno@piaseczno.eu
www.europe-direct.piaseczno.eu

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Warszawa

ul. Smolna 4, pok. 014, 00-375 Warszawa

tel. (22) 443 03 69, faks (22) 443 07 98

e-mail: europedirect-warszawa@um.warszawa.pl

www.europedirect.um.warszawa.pl

WOJEWÓDZTWO OPOLSKIE

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Opole

ul. Spychalskiego 1a, 45-716 Opole

tel. (77) 403 36 41, faks (77) 403 36 09

e-mail: europedirect-opole@ocrg.opolskie.pl

www.europedirect-opole.ocrg.opolskie.pl

WOJEWÓDZTWO PODKARPACKIE

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Przemyśl

ul. Wybrzeże Ojca Świętego Jana Pawła II 2, 37-700 Przemyśl

tel. (16) 679 38 86

e-mail: europedirect-przemysl@wspia.eu

www.europedirect-przemysl.wspia.eu

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Rzeszów

ul. Juliusza Słowackiego 16 (CH Agora Pasaż), 35-060 Rzeszów

tel. (17) 866 01 08

e-mail: europedirect-rzeszow@europedirect-rzeszow.pl

www.europedirect-rzeszow.pl

WOJEWÓDZTWO PODLASKIE

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Białystok

ul. Brukowa 28, lok. 8, 15-889 Białystok

tel. (85) 744 24 43, faks (85) 653 77 53

e-mail: europedirect-bialystok@bia.pl

www.europe-direct.bialystok.pl

WOJEWÓDZTWO POMORSKIE

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Dzierżon

ul. Wojska Polskiego 3, 82-440 Dzierżon

tel. (55) 276 00 37

e-mail: europedirect-dzierzgon@dzierzgon.com.pl

www.europedirect-dzierzgon.com

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Słupsk

ul. Podgórna 1/1, 76-200 Słupsk

tel. (59) 842 30 21, faks (59) 842 30 21

e-mail: europedirect-slupsk@europedirect.slupsk.eu

www.europedirect.slupsk.eu

WOJEWÓDZTWO ŚLĄSKIE

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Bielsko-Biała

ul. Słowackiego 17a, 43-300 Bielsko-Biała

tel. (33) 812 35 20, faks (33) 812 35 20

e-mail: europedirect-bielsko-biala@ksiaznica.bielsko.pl

www.europedirect-bielsko-biala.bielsko.pl

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Śląsk

ul. Bojkowska 37, 40-100 Gliwice

tel. (32) 461 29 23

e-mail: europedirect-slask@gapr.pl

www.europedirect-slask.gapr.pl

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Katowice

ul. Kościuszki 6, 40-049 Katowice

tel. (32) 733 09 19, faks (32) 209 17 01 wew. 25

e-mail: europedirect-katowice@europedirect-katowice.pl

www.europedirect-katowice.pl

WOJEWÓDZTWO ŚWIĘTOKRZYSKIE

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Kielce

ul. Warszawska 25, lok. 4, 25-512 Kielce

tel. (41) 344 50 01, faks (41) 344 50 01

e-mail: europedirect-kielce@wp.pl

www.europedirect-kielce.szpp.eu

WOJEWÓDZTWO WARMIŃSKO-MAZURSKIE

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Olecko

ul. Kolejowa 31, lok. 2, 19-400 Olecko

tel. (87) 621 05 83, faks (87) 621 05 83

e-mail: europedirect-olecko@europedirect-olecko.pl

www.europedirect-olecko.pl

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Olsztyn

ul. Lubelska 43A, pok.112, 10-410 Olsztyn

tel. (89) 535 48 43, faks (89) 535 48 43

e-mail: europedirect-olsztyn@europedirect-olsztyn.pl

www.europedirect-olsztyn.pl

WOJEWÓDZTWO WIELKOPOLSKIE

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Ostrów Wielkopolski

ul. Budowlanych 5, 63-400 Ostrów Wielkopolski

tel./faks (62) 735 55 48

e-mail: europedirect-ostrowwielkopolski@ctiw.pl

www.europedirect-ostrowwielkopolski.ctiw.pl

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Poznań

al. Niepodległości 2, 61-874 Poznań
tel. (61) 852 16 70, faks (61) 852 13 16
e-mail: europedirect-poznan@irpoznan.com.pl
www.europe-direct.poznan.pl

WOJEWÓDZTWO ZACHODNIOPOMORSKIE

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Kołobrzeg

ul. Ratuszowa 13, pok. 214, 78-100 Kołobrzeg
tel. (94) 355 15 33, faks (94) 355 15 83
e-mail: europedirect-kolobrzeg@kolobrzeg.eu
www.europe-direct.kolobrzeg.eu

Punkt Informacji Europejskiej Europe Direct – Szczecin

ul. Piłsudskiego 40-42, pok. 330, 70-421 Szczecin
tel. (91) 421 12 61, faks (91) 421 11 41
e-mail: europedirect-szczecin@wzp.pl
www.europedirect-szczecin.eu

